

Arkhaia Anatolika

Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi
The Journal of Anatolian Archaeological Studies

Volume 2 (2019)

Anadolu Dor Mimarisi: MÖ 4. Yüzyıl

Anatolian Doric Architecture: 4th Century BC

Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER

Geliř Tarihi: 25.06.2019 | Kabul Tarihi: 17.08.2019 | Online Yayın Tarihi: 23.09.2019

Makale Künyesi: Z. Gider-Büyüközer, "Anadolu Dor Mimarisi: MÖ 4. Yüzyıl", *Arkhaia Anatolika* 2 (2019), 102-165. DOI: 10.32949/Arkhaia.2019.10

Arkhaia Anatolika, Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi "Açık Eriřimli" (Open Access) bir dergidir. Kullanıcılar, dergide yayınlanan makalelerin tamamını tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstermek suretiyle bilimsel çalışmalarında bu makalelerden faydalanabilir. Bunun için yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almasına gerek yoktur.

Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Arkhaia Anatolika, The Journal of Anatolian Archaeological Studies follows Open Access as a publishing model. This model provides immediate, worldwide, barrier-free access to the full text of research articles without requiring a subscription to the articles published in this journal. Published material is freely available to all interested online readers.

The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).

Arkhaia Anatolika

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 2 (2019) 102-165
DOI: 10.32949/Arkhaia.2019.10

Anadolu Dor Mimarisi: MÖ 4. Yüzyıl *Anatolian Doric Architecture: 4th Century BC*

Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER*

Özet

Anadolu'da dor mimarisi Assos Athena Tapınağı'ndan sonra en erken MÖ 4. yüzyılda çalışılmıştır. Özellikle MÖ 387/6 yılındaki Kral Barışı'ndan sonra başlayan İonia Rönesansı ile birlikte Anadolu'da ion düzeninin yanı sıra dor düzenine sahip yapıların sayısında da artış olduğu görülmektedir. Bu yüzyılda inşa edilen dorik yapıların çoğunluğu Maussollos ve ardılları tarafından finanse edildiğinden, yapıların büyük bir kısmında dorik mimari elemanlara ionik unsurlar eklenmiştir. Çünkü Hekatomnidler Karia'nın kültürel mirasını Anadolu, Grek ve Pers kültürleriyle birleştirmiştir. Bu nedenle Anadolu dor mimarisi Kıta Yunanistan'daki çağdaşı yapılardan farklıdır. Buna karşın, Knidos antik kentinde inşa edilen iki yapı ile adalardaki dorik yapılarda daha çok Kıta Yunanistan etkisi tespit edilmiştir.

MÖ 4. yüzyıl, dorik mimari blokların biçim repertuarında çeşitliliğin arttığı bir dönemdir. Bu yüzyılda dorik yivli sütunların yanı sıra ilk kez Anadolu'da ionik yivli dor sütunları da kullanılmaya başlanmıştır. Yapıların bir kısmında ise sütunlar, bosajlı stilde işlenmiştir. MÖ 4. yüzyılda görülen yeniliklerden biri de kalp biçimli payelerin mimariye kazandırılmasıdır. Kanonik biçimli dor başlıkları çoğunluktadır ancak abakusu bir kymation ile sınırlandırılmış başlıklar da Anadolu'da ilk kez bu yüzyılda çalışılmıştır. Ekinus profili düz yüzeyde işlenen başlıklarla, ekinus kavisli çok az dışbükey kavisli başlıklar bir arada uygulanmıştır. Dorik arşitravlar, fazla yüksek olmayan düz bir taenia, yüksekçe çalışılmış regula plakaları ve altı guttaadan oluşmaktadır. Knidos antik kenti ile adalardaki dorik yapılarda konik biçimli guttae, Anadolu'daki diğer yapılarda ise silindirik biçimli guttae çalışılmıştır. Dorik arşitravların alt yüzeyine soffit işlenmeye başlanmıştır. Arşitravların oranları çağdaşı Kıta Yunanistan ve adalardaki yapılarla uyumludur. Triglif-metop bloklarında kanonik formun yanı sıra ilk kez ion kymationu ile taçlandırılmış örnekler de görülmektedir. Yapıların çoğunluğunda gliflerin üst bitimi dikdörtgen biçimli işlenmiş, üst dudak aşağıya doğru eğimli kesilmiştir. Yarım gliflerin üst sınırına işlenen triglif kulakları damla biçimli, açık küre biçimli ve kulak kepeği kapalı işlenmiş örneklerden oluşmaktadır. Arşitrav yüksekliği ile friz yüksekliği arasındaki oranlar Kıta Yunanistan'daki çağdaşı yapılarla uyumludur. Ayrıca triglif genişliği ile metop genişliği arasında ve triglif yüksekliği ile genişliği arasındaki oranlarda da ortalama değerler elde edilmiştir. Dorik geison bloklarının eğim derecesi 8° ile 10° arasında değişmektedir. Mutulus plakaları ile guttae güçlü çalışılmıştır. Yüzyılın sonlarına doğru viae genişliğinde azalma olduğu görülmektedir. Yapıların çoğunluğunda sima profili alt kavis başlangıcı nispeten yukarıda ve belirgin işlenmiş dikey kyma rektadan oluşmaktadır.

Anadolu dor mimarisi Arkaik Dönem'den itibaren Kıta Yunanistan'dan farklıdır. Bunun nedeni, ion düzeninin doğup, geliştiği topraklara yabancı olan dor düzenini Anadolu mimarlarının farklı yorumlayışdır. Bu nedenle MÖ 4. yüzyıl dor mimarisinde görülen karışık düzen uygulaması için R. A. Tomlinson tarafından belirlenen iki gruba üçüncü bir grubun da eklenmesi gerekir: Bu grup "*Doric mimari elemanlara ionik unsurlar eklenmesi*" şeklinde adlandırılabilir. Çünkü Anadolu mimarlar Labraunda örneklerinde gördüğü gibi, ion ve dor düzenini aynı yapıda uygulamanın yanında, dorik mimari elemanlara, bu düzene yabancı olan ionik profilleri de eklemişlerdir. Labraunda Oikoi Binası'nda arşitrav tacını oluşturan astragal ve ovolodan oluşan taç profili, ion arşitravlarına özgü bir profil olup, Anadolu mimarlar bu profili dor arşitravına taşımışlardır.

* Doç. Dr. Zeliha Gider Büyüközer, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE.
e-posta: zgider@gmail.com

Söz konusu çalışma, Selçuk Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri birimi tarafından 17401122 proje numaralı "*Anadolu Dor Mimarisinde Entablatur*" konusu ile ilgili olup, ilgili birimce desteklenmiştir.

Andronların triglif-metop bloklarında metop taeniasının kyma reversa profilinden oluşması bir yeniliktir. Bunun yanı sıra sözü edilen bu iki yapıda dorik friz blokları ilk kez, ion düzenine özgü olan astragal ve ovolodan oluşan taç profili ile sonlandırılmıştır. Sadece Andron B'nin ön cephesinde ise bu profillere inci-boncuk dizisi ve ion kymationu işlenmiştir. Sonrasında bu ionik profiller Anadolu'da MÖ 3. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış ve bu stil Roma Dönemi içlerine kadar kullanılmaya devam etmiştir. Bu nedenle, ovolonun yozlaşmış şekli olarak kabul edilen Pergamon ovolosuyla taçlandırılmış arşitrav ve triglif-metop blokları Anadolu dor mimarisinin özgün stilidir. MÖ 2. yüzyıla gelindiğinde, dor mimarisinde Arkaik Dönem'den itibaren zaman zaman denenen ionik etkiler doruk noktasına ulaşmıştır. Arşitrav ve triglif-metop frizini taçlandıran farklı profillerin yanı sıra, dor arşitravının yüzeyi faskialara ayrılmış, ion düzenine özgü olan dış sırası dor düzenine taşınmış ve dorik sütunlar ionik yivlerle bezenmiştir. Anadolu dor mimarisine özgü olan bu uygulamalar, dor düzeninin sert görünümlü mimari elemanlarının, ion mimarisinin estetiğiyle harmanlanması sonucu oluşan özgün bir stildir ve bu stilin temelleri MÖ 4. yüzyılda atılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, antik mimari, dor düzeni, MÖ 4. yüzyıl, dor başlığı, arşitrav, dorik friz, triglif-metop, geison, regula, mutulus, guttae

Giriş

Antik dönemin en eski düzeni olan dor düzeni aslında ilk evrelerden itibaren katı kurallara sahip bir düzen olarak bilinir. Mevcut örnekler bu konunun tartışmalı olduğunu ortaya koymuştur. Dor düzeni Arkaik Dönem'den itibaren ion düzeninden etkilenmiş ve dor düzenine yabancı olan profiller daha ilk evrelerden itibaren bu düzende kullanılmaya başlanmıştır. Güney İtalya, Sicilya ve Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda görülen bu etkiler Anadolu'da, Arkaik Dönem'de Assos Athena Tapınağı ile başlamaktadır. Sözü edilen bu yapıda uygulanan dor düzeni, Kıta Yunanistan'daki çağdaşı yapılardan farklıdır. Tapınağın opisthodomossuz inşa edilmesi, ion mimarisinin etkisidir. Bunun yanı sıra dorik biçimde işlenen taenia ile guttaesız regula plakalarına sahip arşitravın figürlü friz şeklinde düzenlenmesi de bir diğer farklı uygulamadır.

MÖ 5. yüzyılda altın çağını yaşayan Atina'da, dor düzeni Parthenon ile doruk noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde bakışım kurallarıyla ilgili pek çok problem çözülmüş, ancak dönemin mimarları daha estetik yapılar inşa edebilme çabası içine girmişler, bunun sonucunda da çeşitli matematiksel problemler gündeme gelmiştir. MÖ 5. yüzyıl mimarları estetik ve oran bakımından mükemmele ulaşma gayreti içindeyken, Anadolu siyasi kargaşa nedeniyle karanlık çağı yaşamaktadır. Bu nedenle de MÖ 5. yüzyıla tarihlenen dorik yapı şimdilik bilinmemektedir. Anadolu'da dor mimarisinin Assos Athena Tapınağı'ndan sonra en erken MÖ 4. yüzyılda çalışılmasının nedeni de budur.

MÖ 4. yüzyılda Batı Anadolu Hekatomnid Hanedanlığı Dönemi'nde altın çağını yaşamıştır. Bu evrede Ionia ve Karia Bölgesi'ndeki antik kentlerde pek çok mimari proje hayat bulmuş ve inşa edilen bu yapıların bir kısmında dor düzeni tercih edilmiştir. Bu çalışmada ağırlıklı olarak Anadolu ve yakın çevresinde, MÖ 4. yüzyılda dor mimarisinin nasıl uygulandığına odaklanılmıştır. Dor düzeninde inşa edilen yapı tipleri ve dorik mimari bloklarda görülen stil gelişimi irdelenmiştir. Batı Anadolu'nun yanı sıra adalardaki dorik yapılar da değerlendirilmiştir. Kaya mezarları, mimari elemanlarında stil gelişiminin takip edilememesi nedeniyle çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

Anadolu'da Siyasi Durum

Batı Anadolu'da MÖ 546 yılında başlayan Pers egemenliği, bu coğrafyadaki sanat etkinliklerinin azalmasına neden olmuştur. Arkaik Dönem'de Ephesos Artemis, Didyma Apollon, Samos Hera gibi antik dünyanın en büyük ion düzenli tapınaklarını inşa eden Batı Anadolu toplulukları, bu dönemde Kıta Yunanistan, Güney İtalya ve Sicilya gibi geniş bir coğrafyayı hem mimari hem de sanat alanında etkilemiştir. Oldukça köklü bir kültürel geçmişe sahip Batı Anadolu'da, MÖ 5. yüzyıla tarihlenen yapı sayısı azdır¹. Özellikle MÖ

¹ Anadolu'da MÖ 480 yılından sonraya tarihlenen tek yapı olarak Daskyleion satrap sarayındaki Andron yapısı

499 yılındaki Ionia isyanından MÖ 387/6 yılındaki “Antalkidas Barışı” veya “Kral Barışı”na kadar geçen sürede inşaa faaliyetleri durma noktasına gelmiştir². Bu sürecin yaşanmasındaki en önemli etkenlerden biri, Ionia isyanından sonra Yunanistan seferine çıkan Kserkses’in uzun süre Kelainai’de (Dinar) konaklaması ve Pers ordularının tüm finansal giderlerinin Anadolu’dan karşılanmasıdır. Bu durum özellikle Batı Anadolu kentlerinin finansal olarak yıkımına yol açmıştır. İkinci etken, MÖ 478/7 yılında kurulan Attik-Delos Deniz Birliği’dir. Bu birliğe Batı Anadolu’daki pek çok kent üye olmuş, bunların bir kısmı para, bir kısmı asker, bir kısmı ise trireme vermiştir (Thuk. I, 96, 1). Bu da kentlerin finansal kaynaklarının daha çok söz konusu birliğe aktarıldığını göstermektedir.

Persliler Anadolu’yu ele geçirdikten sonra yönetimi kolaylaştırmak için bölgeleri satraplıklara ayırmış ve bu satraplıklara bölgenin ileri gelen ailelerinden yerli, soylu yöneticiler atamıştır. Bir Persli gibi yaşayan bu yöneticiler, Persopolis’te sadece Büyük Pers Kralları için yapılan anıt mezarları örnek alarak, kendi mezarlarını inşa etmişlerdir. Bu nedenle Anadolu’da MÖ 6. yüzyılın sonlarından MÖ 4. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar olan mimari süreç mezar yapıları ile izlenebilmektedir³. MÖ 395-392 yılları arasında, Karia satraplığına atanan Hekatomnos ve ardılları MÖ 4. yüzyılın başında Atina, Sparta ve Persliler arasında yaşanan kaotik karışıklığı topraklarından uzak tutmayı başarmıştır. MÖ 387/6 yılındaki Kral Barışı’nın kabulüyle Atina, Batı Anadolu’yu kontrol etme arzusunda vazgeçmek zorunda kalmış ve Anadolu tamamen Pers kontrolüne geçmiştir. Kral Barışı’nın ardından Batı Anadolu hem ekonomik hem de politik ve stratejik anlamda çok büyük değişiklikler yaşamıştır. Kaotik ortamın sona ermesiyle bölgede barış ve istikrar hüküm sürmüştür, kentler Pers yönetimi altında, ekonomik ve ticari anlamda gelişmiştir. Bunun sonucunda Batı Anadolu’da tekrar büyük ölçekli yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Ion mimarisinin yeniden doğuşu olarak yorumlanan ve bu nedenle “Ionia Rönesansı”⁴ olarak adlandırılan bu evrede pek çok kentte yeni projeler hayat bulmuş ve bu projelerde karakteristik bazı uygulamalar ön plana çıkmıştır. Bu uygulamaların Hekatomnidler’in öncülüğünde tüm Batı Anadolu’ya yayıldığı kabul edilmektedir. Nitekim Hekatomnidler Maussollos Dönemi’nde (MÖ 377-353), Karia’nın yanı sıra, Ionia, Lykia ve adalar da dahil, güneybatı Anadolu’nun büyük bir bölümünü egemenlikleri altına almıştır. MÖ 4. yüzyıla ait dorik yapıların çoğunlukla Karia Bölgesi’nde tespit edilmesinin nedeni de budur (tab. 1). Bu yapılarda Anadolu’nun kültürel mirası Grek ve Pers gelenekleri ile yoğrulmuş, böylece Hellenistik Dönem’de Pytheos ve Hermogenes öncülüğünde Anadolu merkezli gelişen mimarinin de temelleri atılmıştır.

---

gösterilmektedir (Ateşlier 2001, 147-160, fig. 21; Bakır 2003, 9, fig. 7). Karia Bölgesi’nde detaylı bir araştırma yapan A. Baran ise bölgede Arkaik Dönem’e tarihlenen 25 adet yapı tespit etmiştir. Bu yapılar MÖ 6. yüzyıl ortası ile MÖ 5. yüzyılın ilk çeyreği arasında yoğunlaşmaktadır (Baran 2010, 148-149, tab. 1). Sadece Mylasa’dan iki mimari eleman stilistik açıdan MÖ 480 yılından sonraya tarihlendirilmiştir. Bu veriler yapı faaliyetlerinde görülen azalmanın özellikle MÖ 499 yılındaki Ionia isyanından sonraki süreçte yaşandığını göstermektedir.

² J. M. Cook, Ionia Atina yönetiminin etkisindeyken, bölgede inşa faaliyetlerinin, sanatın ve şehirlerin gelişiminin durduğunu ve İskender’in bu kentleri bağımsızlıklarına kavuşturuncaya kadar bu durumun devam ettiğini düşünmektedir (Cook 1961, 9-18). J. M. Balcer’e göre ise MÖ 5. yüzyıl içinde pek çok Batı Anadolu kenti maddi açıdan oldukça iyi bir durumdadır ancak Atina’nın politik baskısı nedeniyle kültürel anlamda gerileme yaşanmıştır (Balcer 1991, 57-58). P. Pedersen, Cook’un aksine Anadolu’daki mimari gelişimin İskender’den yarım yüzyıl önce başladığını savunmaktadır (Pedersen 2001/02, 122, dn. 50).

³ Ateşlier 2017, 162-170.

⁴ Ionia Rönesansı terimi ilk kez W. B. Dinsmoor tarafından kullanılmıştır (Dinsmoor 1950, 216). A. Bammer, Ionia Rönesansı’nı Arkaik Dönem Ionia geleneğinin çağdaş Kıta Yunanistan mimarisinin teknik ve üslup unsurları ile modernize edilmiş şekli olarak yorumlamaktadır (Bammer 1972, 34-36). Son yıllarda P. Pedersen tarafından yapılan çalışmalar ile Ionia Rönesansı’nın kapsamı ve karakteristik uygulamaları belirlenmiştir (Pedersen 1994, 11-32; Pedersen 2013, 33-46, kaynakçası ile birlikte).

Anadolu'da MÖ 4. Yüzyıl Öncesi Dor Mimarisi

Vitruvius'un aktardığına göre (Vitr. IV. I. 4-5); Atinalılar Delphi Apollonu'nun kehanetini dinleyerek Anadolu'da çeşitli koloniler kurmuşlar ve burada ilk olarak Panionion Apollonu için Akhaia'da gördükleri gibi dor düzeninde bir tapınak inşa etmişlerdir. Vitruvius'un bu aktarımına karşın böyle bir yapının varlığı henüz kanıtlanamamıştır⁵. Bu nedenle, Assos Athena Tapınağı, Anadolu'da Hellenistik Dönem öncesine ait tek anıtsal dor tapınağı olma ünvanını korumaktadır.

MÖ 6. yüzyılda Batı Anadolu'da aiol ve ion düzenlerinin oldukça popüler olduğu bilinmektedir. Pausanias'ın verdiği bilgilerden (3. 18. 9-19. 1), MÖ 6. yüzyıl ortalarında, İonialı mimarların dor düzeninde bir yapı üzerine de çalıştıklarını anlıyoruz⁶. Son yıllarda Batı Anadolu'da yapılan çalışmalar, dor düzeninin radikal bir seçim olmadığı yönünde veriler sunmaktadır. B. D. Wescoat, 1980'li yıllarda Teos çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında bulunan bir dor başlığının M. Uz tarafından kendisine gösterildiğini ve bunun benzerlerinin Kiklad adalarında bulunduğunu yazmıştır⁷. Bu başlık ne yazık ki yayınlanmamıştır. C. Weickert, Arkaik Dönem yapılarını değerlendirdiği çalışmasında, Troas Bölgesi'ndeki Karatepe'de peripteros planlı bir dor tapınağının varlığından bahsetmektedir⁸. Daha sonra bölgede çalışan J. M. Cook, bu tapınağın düzenini belirleyememiş ancak yapının MÖ 4. yüzyıl-Hellenistik Dönem'de inşa edilmiş olabileceğini önermiştir⁹. Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'nda yapılan çalışmalar, yapının MÖ 6. yüzyıla kadar gidebileceğini ortaya koymuştur¹⁰. Bu veriler, dor düzeninin MÖ 6. yüzyılda sadece Assos Athena Tapınağı ile sınırlı olmadığına habercisidir.

MÖ 4. Yüzyılda Dor Düzeninin Uygulandığı Yapı Tipleri

Tapınaklar

Anadolu'da MÖ 4. yüzyılda inşa edilen tapınaklarda ion düzeninin yanı sıra dor düzeni de tercih edilmiştir. Ancak bilinen yapılardan çoğunluğunu ion düzeninin oluşturması yadsınacak bir sonuç değildir. Vitruvius (IV, 3, 1), antik dönem mimarlarından Arcesius, Pytheos ve Hermogenes'in, bakışım kurallarından kaynaklanan kusurlar ve uyumsuzluklar nedeni ile dor düzeninin tapınaklarda kullanılmaması gerektiğini söylediklerini yazmıştır. Araştırmacılar bu bilgiye dayanarak MÖ 5. yüzyıldan sonra özellikle anıtsal kutsal yapıların inşasında dor düzeninin terk edildiğini düşünmektedir. Kıta Yunanistan'da MÖ 4. yüzyılda inşa edilen tapınakların çoğunluğunda dor düzeninin tercih edilmiş olması¹¹, bu konunun tartışmalı olduğunun göstergesidir. Anadolu'da ise durum biraz farklıdır. MÖ 4. yüzyılda inşa edilen yapılardan Labraunda Zeus ve Ephesos Artemis Tapınağı'nın Arkaik geçmişi vardır. Bu nedenle yeniden projelendirilen bu iki yapıda ion düzeninin uygulanması olağandır. Ion düzeni MÖ 4. yüzyılda adanan tapınaklardan Priene

⁵ Son yıllarda Mykale Dağı'nda yapılan yüzey araştırmalarıyla tespit edilen Melia antik kentinin Panionion olduğu önerilmiş ve burada yapılan kazılarda Arkaik bir tapınağın varlığı tespit edilmiştir. Fakat bu tapınak ion düzeninde inşa edilmiş ve Poseidon Helikonikos'a adanmıştır (Lohmann 2005, 57-91; Lohmann 2006, 241-252; Lohmann 2007, 575-590; Lohmann 2008, 265-280; Lohmann *et al.* 2009, 189-198). B. D. Wescoat, Vitruvius'un sözünü ettiği erken dorik yapıların Naxos'taki Sangri Tapınağı veya Samos Heraionu'nun pronaosundaki gibi ekinusu ion kymationlu başlıklara sahip olabileceğini, bu nedenle Vitruvius'un aklında dorik izlenimi uyandırmasının muhtemel olduğunu söylemiştir (Wescoat 2012, 203).

⁶ Pausanias, Magnesialı Bathykses'in Amyklai'deki Apollon Tahtı'nın hem dorik hem de ionik yönlerinden sorumlu olduğunu aktarmıştır.

⁷ Wescoat 2012, 203, dn. 30.

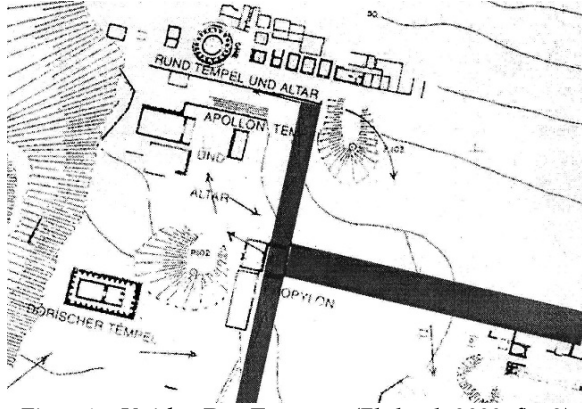
⁸ Weickert 1929, 114-115.

⁹ Cook 1973, 111.

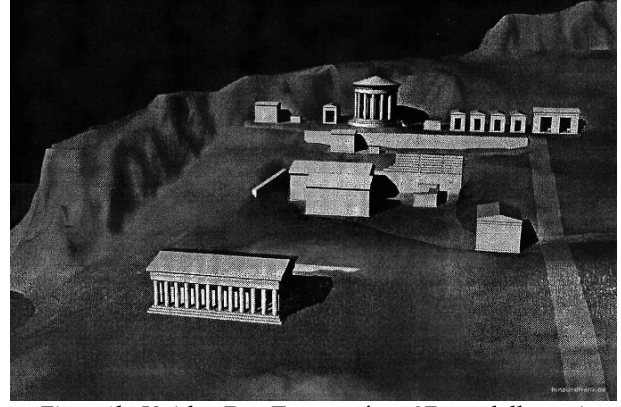
¹⁰ Ateslier 2014, 252.

¹¹ MÖ 4. yüzyılda dor düzeninde inşa edilen tapınaklar için bk. Tomlinson 1963, 134; Knell 1983, 230.

Athena, Halikarnassos Ares, Amyzon Artemis Tapınağı, Iasos in antis tapınak ve Tükkuyusu tapınağında tercih edilmiştir. Buna karşın Knidos Dor, Pergamon Athena, Priene Demeter ve Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı ise dor düzenindedir. Anadolu ve adalardaki MÖ 3. yüzyıl tapınaklarında da yine dor düzeni kullanılmaya devam etmiştir¹². Bu veriler, araştırmacıların düşüncesinin aksine dor düzeninin MÖ 5. yüzyıldan sonra da tapınaklarda tercih edildiğinin göstergesidir.

Figür 1a: Knidos Dor Tapınağı (Ehrhardt 2009, fig. 2)

Figür 1b: Knidos Dor Tapınağı'nın 3D modellemesi (Ehrhardt 2009, fig. 6)

Knidos Dor Tapınağı (Pembe Tapınak) doğu-batı doğrultulu inşa edilmiş olup, giriş kısmı doğuda yer almaktadır. Üç basamaklı bir alt yapı üzerinde yükselen yapı, 14,20 x 26,10 m ölçülerinde, 6 x 11 sütunlu, peripteros planlıdır¹³ (fig. 1a-b). Tapınak, pronaos, derin bir naos ve opisthodomos oluşmaktadır. Opisthodomos kısmındaki izlerden, burada yarım sütunlar kullanılarak pseudo-opisthodomos şeklinde bir düzenleme oluşturulduğu anlaşılmaktadır¹⁴. Krepidoma ve stylobat kısmı gri-pembe renkli kireçtaşından, naos duvarları ile mimari elemanların tamamı, daha hafif, yumuşak ve kolay elde edilebilir bir malzeme olan poros taşından inşa edilmiş, uzaktan bakıldığında mermer gibi görünmesi için alçı ile sıvanmış ve üzeri boyanmıştır¹⁵. Tapınağın tarihiyle ilgili kesin bir öneri yoktur. Genel olarak telaffuz edilen görüş, yapının Hellenistik Dönem'de inşa edildiğidir¹⁶. Dorik mimari blokların stil özellikleri ise MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına işaret etmektedir¹⁷.

Pergamon Athena Polias Nikephoros Tapınağı yaklaşık olarak kuzey-güney doğrultusunda yönlendirilmiş, 12,27 x 21,77 m ölçülerinde, 6 x 10 sütunlu bir peripterostur (fig. 2a-b). Yapı, pronaos, naos ve opisthodomos bölümlerinden oluşmaktadır. Naosun iç kısmında bölme duvarının kalıntıları tespit edilmiştir. Hem pronaos hem opisthodomosta distylos in antis düzenleme vardır. Krepidoma iki basamaklıdır. Yapı temel seviyesinde korunmuş olmasına karşın, kazı çalışmaları sırasında pek çok mimari blok bulunmuştur. Tapınağın sütunları yerel andezit taşından, dor başlıkları ise daha dayanıklı bir malzeme olan yerel tuf taşından yapılmıştır. Sütunların yüzeyi yivsiz bırakılmış, sadece başlıkların boyun kısmında yivler işlenmiştir. Dor sütunları, ion sütunlarına öykünülerek oldukça ince ve zarif işlenmiş, arşitrav ve triglif-metop frizinin yüksekliği normalden çok daha az

¹² Gider-Büyüközer 2019, tab. 1.

¹³ Love 1970, 151; Bankel 1997, 69-71, fig. 30; Bruns-Özgan 2002, 60-61; Bankel 2004, 104; Ehrhardt 2009, 98, fig. 1-7. Yayınlardaki çizimlerde 6 x 12 sütun sayısı görülmesine karşın, yapı 6 x 11 sütunlu olarak tanımlanmaktadır. Mevcut ölçüleri doğrultusunda yaptığımız restitüsyon çiziminde de tapınağın uzun kenarlarına 11 sütun yerleştirilebilmektedir. Benzer şekilde tapınağın kent planındaki çiziminde tapınağın opisthodomos bölümüne yer verilmemiştir. Ancak mimari izler yapının opisthodomoslu olduğunu göstermektedir.

¹⁴ Bruns-Özgan 2002, 60-61; Bankel 1997, 70-71; Bankel 2004, 104, dn. 12.

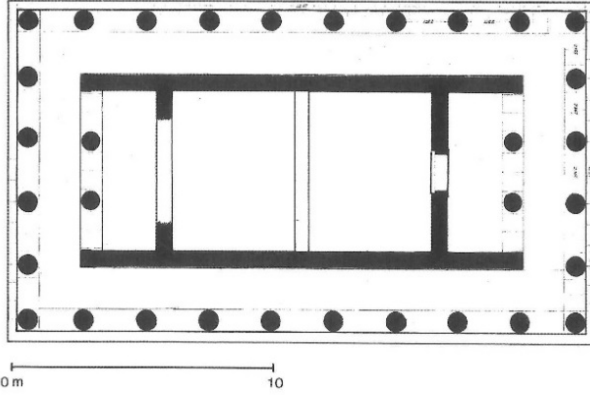
¹⁵ Sütun tamburlarından biri ile triglif-metop bloğunda sıva kalıntıları korunmuştur.

¹⁶ Bankel 2004, 104; Bankel 2009, 2.

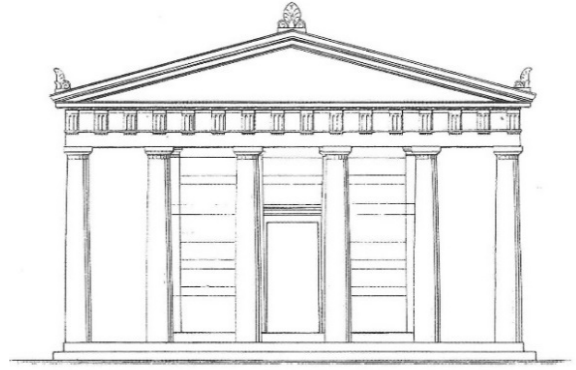
¹⁷ Gider-Büyüközer 2013, 598-599.

belirlenmiştir. Aksial aralığa üç metop yerleştirilmesi, peripteros planlı tapınaklarda ilk kez bu yapıda uygulanmıştır.

Pergamon Athena Tapınağı'nın tarihi tartışmalıdır. E. Ohlemutz ve W. Hoepfner'e göre yapı Philetairos Dönemi'nde inşa edilmiştir¹⁸. R. Bohn tapınağın MÖ geç 4. yüzyılda, H. J. Schalles ise MÖ 330-325 yıllarında, İskender'in cariyesi Barsine tarafından inşa edildiğini öne sürmüştür¹⁹. Bu tarih daha sonraki araştırmacılar tarafından da kabul edilmiştir. Pergamon Athena Tapınağı'nda dorik özellikler yerel teknik ve materyallerle birleştirilmiş olup, tapınağın tasarımında hem Kıta Yunanistan'dan hem de Anadolu'dan etkiler vardır. Ancak mimari detaylar yapının genel olarak Assos Athena Tapınağı ile Labraunda'daki binalardan etkilendiğini ortaya koymaktadır²⁰.

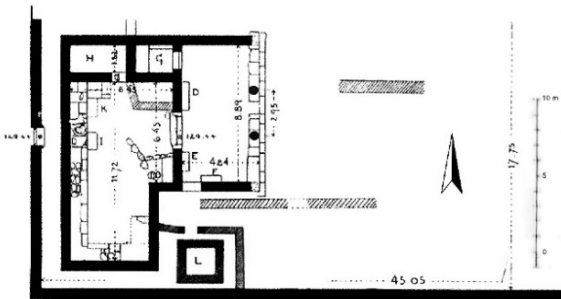

Figür 2a: Pergamon Athena Tapınağı'nın planı (Bohn 1885, lev. XII)

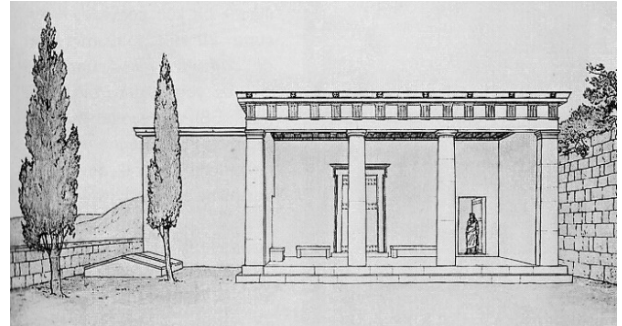

Figür 2b: Pergamon Athena Tapınağı'nın ön cephesi (Bohn 1885, lev. XII)

Priene Demeter ve Kore Tapınağı iki basamaklı bir alt yapı üzerinde yükselmekte olup, distylos in antis planlıdır. Tapınak pronaos ve naostan oluşmaktadır ancak bilinen örneklerin aksine naos güneye doğru enlemesine yerleştirildiği için pronaosun ölçülerini aşan bir genişliğe sahiptir (fig. 3a-b). Naosun içinde, kuzey duvarına yaslandırılmış iki küçük mekan vardır. Bu mekanlardan birine pronaosun kuzeyindeki küçük boyutlu bir kapıdan, diğerine ise naosun içinden geçilmektedir. Bu mekanların varlığından dolayı pronaostan naosa geçişi sağlayan kapı tam merkeze değil, biraz daha güneye doğru yerleştirilmiştir. Tapınağın sütun tamburlarının yüzeyi yivsiz bırakılmış olup, sadece başlığın boyun kısmında yivler işlenmiştir. Kazı çalışmalarında bir anta başlığı ile bir adet dor başlığı bulunmuştur. Yapı, kutsal alanda bulunan yazıtlar, heykeller ve diğer küçük buluntulardan hareketle MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilmiştir²¹.

Figür 3a: Priene Demeter Tapınağı'nın planı (Rumscheid 2000, fig. 135)

Figür 3b: Priene Demeter Tapınağı'nın restitüsyonu (Rumscheid 2000, fig. 137)

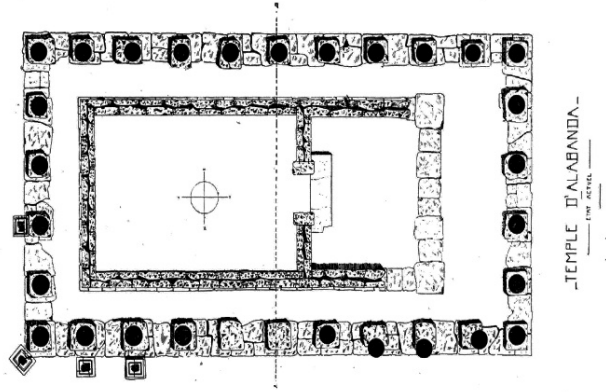
¹⁸ Ohlemutz 1940, 16-17; Hoepfner 1997, 30.

¹⁹ Bohn 1885, 24-25; Schalles 1985, 5-22.

²⁰ Hoepfner 1997, 30-35; Pedersen 2004a, 415-427; Kästner 2011, 28-33; Seaman 2016, 414.

²¹ Wiegand - Schrader 1904, 151-155; Schede 1964, 92-93; Rumscheid 2000, 154-157.

Alabanda Dor Tapınağı, ana kayanın yüzeyinin düzeltilmesi ile oluşturulan alana, doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiş, 15,18 x 27,70 m ölçülerindedir. 6 x 11 sütun sayısına sahip, peripteros planlı tapınak, pronaos ve naostan oluşmaktadır (fig. 4a-b). Pronaosta distylos in antis düzenleme tespit edilmiştir. Stylobatı oluşturan gnays bloklar Arkaik gelenekte olduğu gibi sadece sütun altlarını bir hat şeklinde çevrelemektedir. Diğer tapınlardan farklı olarak pronaos, naos ve pteroma zemini sıkıştırılmış toprak tabakasından oluşmaktadır. Orijinalinde bu alanlara ahşap taban döşemesi yapıldığı düşünülmektedir²². Peristasis sütunlarının -ikisi hariç- alt tamburları korunmuştur. Çapları 0,83 m ile 0,89 m arasında değişen bu tamburların yüzeyi sıvanarak, sütun alt çapları 0,95 metreye eşitlenmiştir²³. Yerel gnaystan inşa edilen yapının sütun tamburlarının yanı sıra cella duvar bloklarının yüzeyi de sıvanmıştır. Kazı çalışmaları sırasında dor başlığı ve üst yapıya ait hiçbir mimari blok bulunamamıştır. S. Ateşlier, Alabanda Tiyatrosu'nda bulunan sütun tamburları ile dor başlıklarının ölçülerinin tapınak ile uyumlu olduğunu, bu nedenle tapınağın mimari bloklarının MS 4. yüzyılda yapılan düzenlemeler sırasında tiyatroya taşındığını önermektedir²⁴.

Figür 4a: Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'nın planı (Edhem Bey 1905, fig. 5)

Figür 4b: Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'nın mevcut durumu

Alabanda Dor Tapınağı'nın ilk kazıcısı Halil Edhem Bey, tapınağın naosunda, MÖ 280-260 yıllarına tarihlenen 56 adet, Apollon ve lir betimli sikke, tapınak terasında ise bir adet Artemis-Hekate figürünü bulmuştur. Bu nedenle yapının Apollon ya da Artemis'e adanmış olabileceğini, ancak kesin sonuca ulaşmak için tapınak terasının tamamen kazılması gerektiğini dile getirmiştir²⁵. 2012 yılında S. Ateşlier tarafından yapılan kazı çalışmalarında stylobat bloklarının bir kısmının yüzeyinde bulunan "ΔΙ" harflerinin "Zeus'un Kutsal Alanı" anlamına gelmesi, tapınak çevresinde ve tiyatrodaki altarlardaki labrys betiminin ise Zeus'u simgelemesi nedeniyle yapının Alabanda yazıtlarında sözü edilen Zeus Khrysaoreus Tapınağı olduğu önerilmiştir²⁶. Yapının MÖ 4. yüzyılın ortalarında inşa edildiği, ancak buluntularından hareketle erken evresinin olduğu düşünülmektedir²⁷.

S. Ateşlier, Alabanda Tiyatrosu'nun MS. 4. yüzyıldaki düzenlemesinde kullanılan dor başlıklarının Zeus Tapınağı'ndan getirildiğini düşünmektedir. Ancak söz konusu başlıklar farklı detaylandırılmış olup, aralarında dönem farkı da bulunmaktadır. Ateşlier tarafından yayınlanan başlıklardan biri²⁸, boyun kısmı ile birlikte işlenmiş olup, başlığa geçişte annulet

²² Edhem Bey 1905, 453. Tapınağın mevcut durumu ilk inşa evresinde yapının distylos in antis planlı olduğunu, peristasisin sonradan eklenmiş olabileceğini düşündürmektedir.

²³ Edhem Bey 1905, 453; Ateşlier 2014, 250, fig. 13.

²⁴ Ateşlier - Akkurnaz 2014, 488-489; Ateşlier 2014, 250, fig. 11-12.

²⁵ Edhem Bey 1905, 443-459.

²⁶ Ateşlier - Akkurnaz 2014, 488-489; Ateşlier 2014, 247-250, fig. 6-10.

²⁷ Ateşlier 2014, 252.

²⁸ Ateşlier 2014, fig. 12.

bulunmamaktadır (fig. 5). Ekinus dışbükey kavislidir ve ekinusun en üst noktası içe doğru döndürülerek abakusun alt yüzeyine bağlanmıştır. Bu bağlantı yeri yumuşak, hafif dışbükey kavislidir. Söz konusu başlıkta boyun kısmının ekinusa doğru fazlaca daralması ve ekinusun yayvan işlenmesi, Arkaik Dönem başlıklarını hatırlatmaktadır. MÖ 6.-5. yüzyıl başlıklarında ekinus ile abakus arasındaki birleşme yeri belirgin dışbükey kavisli işlenir, profilin yüksekliğinin yanı sıra içe doğru girintisi de fazladır. 4. yüzyıldan itibaren ekinus, abakusun alt kısmına kadar yükselerek, köşeli ya da hafif dışbükey kavisli bir profil ile abakusa bağlanır. Bu evrede, hem ekinusun üst kısmında oluşturduğu dışbükey profil neredeyse ortadan kalkmış hem de içe doğru girintisi azalmıştır²⁹.

Figür 5: Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'na atfedilen dor başlığı
(Ateşlier 2014, fig. 12)

Başlıkta dikkat çeken bir diğer özellik, ekinusun abakustan yüksek işlenmiş olmasıdır. Çünkü dor başlıklarında genellikle abakus ekinustan daha yüksektir. Arkaik Dönem yapılarından Aegina Aphaia, Korinth Apollon ve Delphi Apollon Tapınağı'nda istisnai olarak ekinus daha yüksek işlenmiştir³⁰. MÖ 5. yüzyıl yapılarında görülmeyen bu uygulama, 4. yüzyıldan sadece bir örnekle temsil edilmektedir³¹. Ekinusu abakustan daha yüksek işlenen dor başlıkları genellikle MÖ 3.-2. yüzyıllarda inşa edilen dorik yapılarda yaygınlaşmış olup, özellikle Delos'taki yapılarda tercih edilmiştir³². Ancak bu başlıklar, ekinus profilinin yayvanlığının ortadan kalkmış olması bakımından Alabanda başlığından ayrılmaktadır.

Alabanda Zeus Tapınağı'na atfedilen başlığın gnaystan olması ve yüzeyinin stucco ile kaplanacak olması gibi etkenler, başlığın stil özelliklerinin net olarak belirlenebilmesine olanak tanımamaktadır. Başlığın boyun çapı ile abakus genişliği arasındaki oran, ekinusun yayvan profili ve ekinusun abakustan yüksek işlenmesi gibi stil özellikleri MÖ 6. yüzyılın son çeyreği ile MÖ 5. yüzyılın başlarına ait örnekleri anımsatsa da³³ ekinus ile abakusun birleşme yerindeki dışbükey kavisli bağlantı yerinin belirginliğini yitirmesi ve bu profilin içe doğru girintisinin azalmış olması, MÖ 4. yüzyıl başlıklarına işaret etmektedir.

Alabanda Zeus Tapınağı için önerilen dor başlıklarının bir kısmı stil özellikleri bakımından yukarıda sözü edilen başlıktan ayrılmaktadır³⁴. Bu başlıklarda, boyun alt çapı ile abakus genişliği arasındaki oranın azalmasına paralel olarak ekinus profilinin açısının değişmesi gibi stil özellikleri Alinda Agorası'nın dor başlıkları³⁵ ile büyük oranda benzerdir. Bu nedenle tapınak için önerilen başlıkların bir kısmı MÖ 2. yüzyıl içinde değerlendirilmelidir. Dor başlıklarının ayrı dönemlerden olması, yapının farklı inşa evrelerinin olabileceğine işaret etmektedir.

²⁹ MÖ 4. yüzyıl tapınaklarından Nemea Zeus ve Tegea Athena Alea'da bu durum açık şekilde gözlenebilmektedir (Rocco 1994, 87-92, fig. 48, 51). Ayrıca Samothrake'deki dorik yapıların başlıkları için bk. Wescoat 2015, 126, fig. 4.

³⁰ Vasdaris 1987, 79.

³¹ Paros Asklepieionu'nda bulunan başlık için bk. Rubensohn 1902, 216, fig. 13.

³² Vasdaris 1987, 75-77.

³³ Paros Adası'nda, Hagios Nikolaos'ta bulunan dor başlığı stil özellikleri bakımından Alabanda başlığı ile benzerdir ancak ekinus ile abakusun bağlantı yerinin belirgin dışbükey kavisli işlenmiş olması bakımından da Alabanda başlığından ayrılmaktadır. Karşılaştırma için bk. Schuller 1985, 333-334, fig. 13.

³⁴ Ateşlier 2014, fig. 11.

³⁵ Gider-Büyüközer 2013, lev. 5.2.

MÖ 4. yüzyılda, Erken Arkaik Dönem'den itibaren ince uzun bir biçim sergileyen tapınak planlarında yandaki sütunların azaltıldığı ve Vitruvius tarafından da (III, 2, 5) peripteros planlı tapınaklar için önerilen 6 x 11 sütun sayısına yakın oranların kullanıldığı görülmektedir³⁶. Pergamon Athena Tapınağı 6 x 10, Knidos Dor Tapınağı ile Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı ise 6 x 11 sütun sayısına sahiptir³⁷. Kısa kenarlarda 6, uzun kenarlarda 11 sütunun kullanıldığı tapınak planları MÖ 4. yüzyıl dor tapınakları için çok olağan kabul edilmektedir. Çünkü H. Knell, bu yüzyılda inşa edilen tapınakları değerlendirdiği çalışmasında, 21 tapınaktan 10 tanesinin 6 x 11 sütun sayısına sahip olduğunu belirlemiş, Klaros Apollon Tapınağını da bu yapılar arasında değerlendirmiştir³⁸. J. de la Genière, sözü edilen bu tapınağın inşasının Lysimakhos'un Kurupedion Savaşı'nda ölmesinden hemen sonra, MÖ 3. yüzyılın 2. çeyreğinde başladığını düşünmektedir³⁹. Ancak son yıllarda J.-Ch. Moretti tarafından yapılan yeni öneride Klaros Apollon Tapınağı'nın yaklaşık MÖ 310 civarında, Kolophonlular tarafından karar verilen büyük bir kentsel gelişim programı ile aynı zamanda planlandığı ileri sürülmektedir⁴⁰. Bu nedenle yapıda 4. yüzyıl geleneklerinin devam ettiği düşünülmektedir.

MÖ 4. yüzyılda büyük boyutlu tapınakların yanı sıra distylos in antis ya da tetrastylos prostylos plana sahip daha küçük boyutlu dini mimari örneklerine de rastlanmaktadır. Bu dönemin mimarları, daha ince sütunlar kullanma ve daha geniş aksial aralık uygulama eğilimi içindedirler. Arkaik Dönem'de entablatur kısmının sütun yüksekliğine oranı yaklaşık 1:3 iken, bu oran MÖ 5. yüzyılda yaklaşık 1:4, MÖ 4. yüzyılda ise yaklaşık 1:5 olmuştur⁴¹. Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda sütun alt çapı ile sütun yüksekliği arasındaki oran 5,447 - 6,935 arasında değişmektedir⁴². Pergamon Athena Tapınağı'nda ise sütun yüksekliği alt çapın 6,96 katı olarak belirlenmiştir⁴³. Bu orana en yakın değerler 6,935 ile Epidauros Tholos ve 6,833 ile Delphi Tholos'tur. Yüksek oranların görüldüğü bu yapıların dışında kalan diğer 4. yüzyıl yapılarından, yüzyılın başına tarihlenen Olympia Metroon'da uygulanan 5,447 oranı en düşük değeri, yüzyılın sonuna tarihlenen Thasos Hypostil Salon ise 6,706 oranı ile en yüksek değeri oluşturmaktadır⁴⁴.

MÖ 4. yüzyılda Kıta Yunanistan'da inşa edilen dor düzenli tapınakların bir kısmı opisthodomossuzdur. Geç Klasik Dönem karakteristik özelliği olarak kabul edilen bu uygulama Epidauros Asklepios, Nemea Zeus ve Ptoon Apollon Tapınağı gibi 4. yüzyılın önemli yapılarının yanı sıra farklı kentlerde yer alan tapınaklarda da görülmektedir⁴⁵. Buna karşın Anadolu'daki dor düzenli peripteros planlı tapınaklardan Pergamon Athena ve Knidos Dor Tapınağı'nda opisthodomos bölümüne yer verilmiştir⁴⁶. Pytheos, Labraunda

³⁶ Dinsmoor 1950, kronoloji tablosu; Tomlinson 1963, 134; Knell 1983, 230. H. Knell, MÖ 4. yüzyıla tarihlenen dokuz tapınağın 6 x 11 sütun sayısına sahip olduğunu söylemiştir (Knell 1983, 207-222, 230).

³⁷ F. E. Winter, MÖ 330 yılından sonra dor düzenli tapınak mimarisinde peripteros planın oldukça istisna olduğunu, bunun yerine prostylos ya da in antis planın neredeyse kural haline geldiğini yazmıştır (Winter 1982, 397). Anadolu'da MÖ 4. yüzyıl örneklerinin yanı sıra MÖ 3. yüzyıla tarihlenen Troia Athena, Klaros Apollon? ve Letoon Apollon Tapınağı'nda (Temple B) peripteros plan kullanılmaya devam etmiştir (Gider-Büyüközer 2019).

³⁸ Knell 1983, 230.

³⁹ de la Genière 1992, 195-208; de la Genière 1993, 383-392; de la Genière 1998, 234-256.

⁴⁰ Moretti 2012, 121.

⁴¹ Martienssen 1956, 83.

⁴² Wescoat 2015, tab. 1.

⁴³ Bohn 1885, 11.

⁴⁴ Wescoat 2015, tab. 1.

⁴⁵ H. Knell tarafından Tip B başlığı altında değerlendirilen opisthodomossuz tapınaklar için bk. Knell 1983, 213-222.

⁴⁶ Bu yüzyılda Kıta Yunanistan'da inşa edilen tapınaklar genellikle opisthodomosa sahip değildir. H. Knell tarafından Tip A başlığı altında değerlendirilen bu tapınaklar için bk. Knell 1983, 207-213.

Zeus ve Priene Athena Polias Tapınağı'nda dor düzenine özgü olan opisthodomosu ion tapınaklarına uyarlayarak, kendinden sonra inşa edilen tapınakları da etkilemiştir⁴⁷.

Dor düzenli tapınaklarda görülen bir diğer değişim, pteroma genişliğidir. Opisthodomoslu tapınaklarda ön ve arka cephedeki pteroma daha geniş iken, opisthodomossuz tapınaklarda sadece ön cephe geniş bırakılmış, diğer üç cephede pteroma genişliği eşitlenmiştir. Arkaik Dönem'de Paestum Athena Tapınağı ile Delphi Athena Pronaia Tapınağı'nın II. evresinde görülen bu plan tipi⁴⁸, MÖ 380 civarına tarihlenen Epidauros Asklepios Tapınağı'nda yeniden uygulanmış⁴⁹ ve sonrasında inşa edilen yapıları da etkilemiştir. Anadolu'da ise İonia Rönesansı ile birlikte peripteros planlı ion ve dor düzenli tapınakların dört tarafında da pteromanın eşit genişliğe ulaştığı kabul edilmektedir⁵⁰. Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı hem opisthodomossuz oluşu hem de ön pteromanın geniş bırakılmış olması bakımından Kıta Yunanistan örneklerini anımsatmaktadır.

Yapı/Mimari Blok	Tarihi
Labraunda Andron B	MÖ 377-353
Labraunda Maussollos Stoası (Kuzey Stoa)	MÖ 377-353
Labraunda Andron A	MÖ 351-344
Labraunda Oikoi Binası	MÖ 351-344
Labraunda Dorik Yapı	MÖ 351-344
Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı	MÖ 4. yüzyıl ortası
Labraunda Doğu Stoa	MÖ 4. yüzyıl ortası
Sinuri Dorik Stoa	MÖ 4. yüzyıl ortası
Mylasa Dorik Geison Bloğu	MÖ 4. yüzyıl ortası
Halikarnassos (Bodrum Kalesi) Dorik Geison Bloğu	MÖ 4. yüzyıl ortası
Labraunda Anıt Mezar	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı
Iasos Dorik Yapı A (Maussolleion ?)	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı
Priene Demeter Tapınağı	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı
Knidos Dor Tapınağı	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı
Amyzon Dorik Yapı	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı
Beçin / Denizcik Arşitrav Bloğu	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı
Milet Delphinion (Hellenistik evre)	MÖ 340-320
Pergamon Athena Tapınağı	MÖ 330-325
Knidos Aslanlı Mezar	MÖ 4. yüzyılın son çeyreği
Miletos Liman Stoası	MÖ geç 4. yüzyıl
Miletos Kuzey Market Kuzey L Şekilli Stoa	MÖ 4. geç yüzyıl?
Kolophon Stoası	MÖ 4. yüzyıl
Mylasa Hekatomneion Propylonu	MÖ 4. yüzyıl

Tablo 1: MÖ 4. yüzyılda inşa edilen yapılar

Stoalar

MÖ 5. yüzyıl boyunca bilinen hiçbir stoa yapısına sahip olmayan Anadolu'da, MÖ 4. yüzyılda gelişen sanat ve mimarlığa paralel olarak stoaların da inşa edilmeye başlandığı görülmektedir (tab. 1). Labraunda'da yapılan kazılar, Hekatomnidler Dönemi'ne ait stoa yapılarının varlığını ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki Maussollos Stoası'dır. Kuzey Stoa olarak da bilinen yapı ne yazık ki günümüze kadar ulaşamamıştır. Yapının anta blokları, stoanın MS 102-114 yılları arasındaki yeniden inşasında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Bu bloklardan birinin yüzeyinde yer alan yazıtta stoanın Hekatomnos oğlu Maussollos tarafından yaptırıldığı yazmaktadır⁵¹. Stoa, I planlı, tek nefli ve tek katlıdır.

⁴⁷ Aynı yüzyılda inşa edilen ion düzenli tapınaklardan Ephesos Artemis Tapınağı da opisthodomosludur.

⁴⁸ Winter 2006, 6.

⁴⁹ Knell 1971, 207.

⁵⁰ Pedersen 2004a, 423.

⁵¹ Crampa 1972, no. 13; Umholtz 2016, 400; Henry 2017a, 555.

Labraunda'da tapınak terasının doğusunu sınırlandıran, bu nedenle de Doğu Stoa olarak tanımlanan yapı 45 m uzunluğunda, 13 m derinliğindedir. Ön cephedeki sütunların çoğu, stylobat üzerindeki izlerden belirlenebilmiştir (fig. 6). Kazı çalışmalarında iki adet dor başlığı ile bir anta başlığı bulunmuştur. Ancak bunlar fazlaca tahrip olduğu için profil ve bezeme detayları net değildir. Stoanın üst yapısına ait mermer mimari bloklar açığa çıkmamış olmasına karşın, çok sayıda çatı kiremidi parçası bulunmuştur. Bu nedenle stoanın entablatur kısmının ahşap olabileceği düşünülmüştür⁵². Ancak son yıllarda yapılan kazı çalışmaları sonucunda, bu alandaki mermer blokların azlığının sebebi olarak stoanın önünde tespit edilen geç döneme ait bir kireç ocağının varlığı gösterilmiştir⁵³. Doğu Stoa I planlı, tek nefli, tek katlıdır. Ön cephesinde her iki kenardaki antalar arasına yerleştirilmiş 17 adet yivsiz dor sütunu vardır. Sütunların gerisindeki 6 oda, ziyafet salonu olarak tanımlanmıştır. Stoanın tapınak terası kompleksinin bir parçası olması, gnays duvar işçiliği, kuzey antanın Andron A ile Oikoi Binası'nın anta duvarıyla aynı olması ve kazı buluntularından dolayı yapının Hekatomnidler Dönemi'nde, MÖ 4. yüzyıl ortalarında inşa edildiği düşünülmektedir⁵⁴. Hekatomnidler, Sinuri Kutsal Alanı'nda da bir stoa yapısı inşa ettirmiştir. Bugün stylobat seviyesinde korunan yapı dor düzenindedir⁵⁵. P. Hellström Labraunda'daki Oikoi Binası ile Dorik Yapı'nın da stoa yapı grubuna ait olması gerektiğini düşünmektedir⁵⁶.

Miletos'ta ızgara plana bağlı olarak, dörtgen planlı agora alanları ortaya çıkmış ve bu alanlar birbirini dik açı ile kesen stoalarla çerçevelenmiştir (fig. 7). "Ionia Tipi Agora" planının ortaya çıkmasına vesile olan bu dörtgen alanların üç tarafı U şekilli, bir tarafı I şekilli stoa ile ya da dört tarafı karşılıklı yerleştirilen iki L şekilli stoa ile kapatılmıştır. Miletos'ta en erken tarihli stoalar olan Liman Stoası ile Kuzey Agora Kuzey L Şekilli Stoa kentin kuzeyinde, Aslanlı Liman'ın yakınında tek bir proje kapsamında inşa edilmiştir. Liman Stoası L şekilli, tek nefli, tek katlıdır. Sütunlu galerilerin gerisinde mekanlar yer almaktadır (fig. 7.2). Yapının temelleri ve arka duvarının bir kısmı korunmuştur. Kazılar sırasında stylobat ile birkaç alt sütun tamburu in situ bulunmuş, yapının ön cephesine ait çok sayıda mimari blok açığa çıkmıştır. Sütunların alt çapı 0,67 m, aksial aralık ise 2,10-2,12 m'dir. Her bir aksial aralığa üç metop yerleştirilmiştir. Köşe dönüşü kalp biçimli paye ile verilmiştir. Liman Stoası stil, teknik, malzeme ve Miletos'taki diğer yapılarla ilişkisi dikkate alınarak MÖ geç 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁵⁷.

Miletos Kuzey Agora Kuzey L Şekilli Stoa tek nefli, tek katlı, mekanlıdır (fig. 7.5). Kuzey kanadının gerisindeki mekanlar aynı zamanda Liman Stoası'na aittir. Kazı çalışmaları sonucunda yapının temelleri ile stylobatın bir kısmı in situ bulunmuş, ön cepheye ait mimari bloklar günümüze ulaşmamıştır. Stylobat yüzeyindeki izlerden aksial aralık 2,09-2,105 m olarak hesaplanmıştır. Yapı, Liman Stoası ile ilişkisi göz önünde bulundurularak MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁵⁸.

Miletos Delphinion'un Hellenistik evresi 61,3 x 51,6 m ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır. Yapının kuzey, doğu ve güney tarafı U şekilli, çift nefli stoalarla çevrelenmiş, batı tarafı ise bir duvar ile kapatılmıştır (fig. 7.3). Kazı çalışmalarında yapının temelleri ile arka duvarının bir kısmı açığa çıkmış, iç sütun sırasına ait alt tamburlardan bir kaç in situ durumda tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda bulunan bir dorik geison parçasının yapıya ait olabileceği önerilmiştir. Dış sütun sırasının alt çapı 0,50 m, aksial aralığı 2,98 m, iç sütun

⁵² Hellström 1993, 126; Hellström 1994, 44-45; Hellström 2007, 97-98; Umholtz 2016, 402.

⁵³ Henry *et al.* 2017, 289.

⁵⁴ Hellström 1994, 45; Henry *et al.* 2017, 288-291.

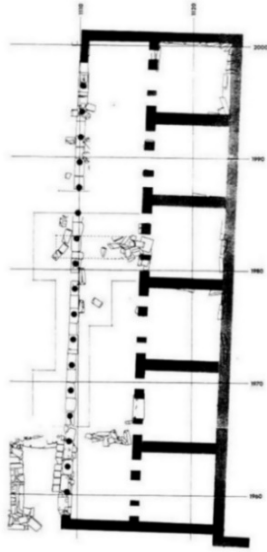
⁵⁵ Pedersen 2004a, 423, fig. 17.

⁵⁶ Hellström 1994, 44-46.

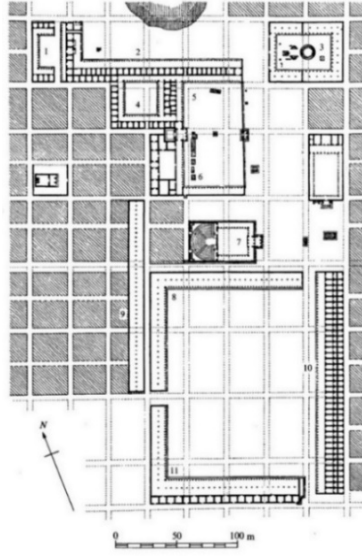
⁵⁷ von Gerkan 1922, 4-14; Coulton 1976, 259.

⁵⁸ von Gerkan 1922, 19-20; Coulton 1976, 259.

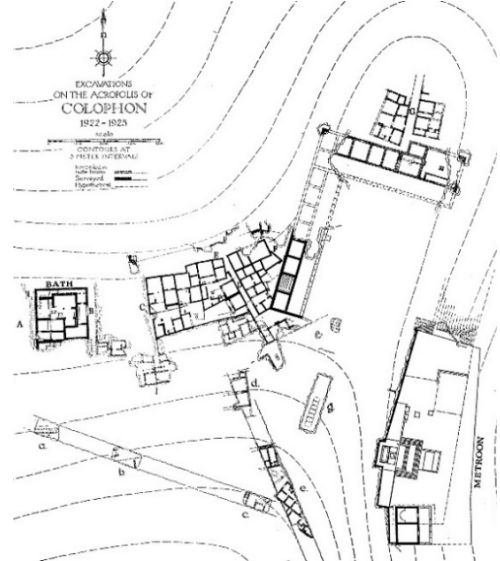
sırasının alt çapı 0,57 m, aksial aralığı ise 5,96 m hesaplanmıştır. Her bir aksial aralığa dört metop yerleştirildiği düşünülmektedir. Delphinion, arka duvarında korunan yapı yazıtından hareketle MÖ 340-320 civarına tarihlendirilmiştir⁵⁹.

Figür 6: Labraunda Doğu Stoa (Hellström 1994, fig. 21)

Figür 7: Miletos (Coulton 1976, fig. 86)

Figür 8: Kolophon L Şekli Stoa (Holland 1944, lev. IX)

Kolophon Stoası L şekilli, tek nefli, tek katlıdır (fig. 8). Sütunlu galerilerin gerisinde mekanlar vardır⁶⁰. Kazı çalışmalarında yapının temelleri ve arka duvarlarının bir kısmı açığa çıkmış, ön cephe düzenlemesine ait herhangi bir mimari blok bulunamamıştır. Stylobat yüzeyinde bulunan sikke ve seramik parçalarının MÖ 285 yılından önceye tarihlenmesi nedeniyle yapının MÖ 4. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir⁶¹. Stoa'nın düzeni bilinmemektedir ancak dönemin genel eğilimi göz önünde bulundurulduğunda, dor düzeninin tercih edilmiş olma olasılığı yüksektir.

Klasik Dönem'de anıtsal yapılar haline gelen stoalar Batı Anadolu'da, MÖ 4. yüzyılda başlayan yeniden yapılanma sürecinde tekrar inşa edilmeye başlanmıştır. Kolophon'un L Şekli Stoası, agorayı kuzey ve batıdan sınırlayan, arkasında mekan sırası içeren sütunlu galerisi ile Hellenistik Dönem'de ızgara planlı kentlerde gelişecek olan yeni stoa anlayışının ilk habercisidir⁶². Nitekim Miletos'ta geç 4. yüzyılda inşa edilen Liman Stoası ile Kuzey Agora Kuzey L Şekli Stoa'nın planı ve sütunlu galerilerin gerisinde yer alan mekanları, aynı düşüncenin ürünüdür. Miletos Delphinion'da uygulanan U şekilli planın öncülere MÖ 5. yüzyılda ortaya çıkan ve "Kanatlı Stoa" olarak tanımlanan, I planlı stoa'nın iki ucuna 90°lik açıyla, öne doğru çıkıntı yapan iki kanadın eklendiği yapılar⁶³.

MÖ 4. yüzyılda inşa edilen stoalarda genellikle sütunlu galerinin gerisinde mekanlar vardır. İlk kez MÖ 5. yüzyıl sonunda Brauron Artemis Kutsal Alan Stoası'nda⁶⁴ ortaya çıkan bu mekanların işlevi, yapının bulunduğu alana göre değişmektedir. Labraunda Doğu Stoa'da mekanların ziyafet salonu olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak Miletos örneklerinin liman ile ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, bunların ticari faaliyetler için kullanıldığı söylenebilir.

⁵⁹ Kawerau - Rehm 1914, 125-141, 406-411; Coulton 1976, 258.

⁶⁰ Holland 1944, lev. 9.

⁶¹ Holland 1944, 103-122; Coulton 1976, 246.

⁶² Coulton 1976, 54, 246.

⁶³ Coulton 1976, 41-42, fig. 23. Bu tip stoalar R. Martin tarafından "Paraskenion Tipi" olarak adlandırılmıştır (Martin 1951, 446).

⁶⁴ Coulton 1976, 42-43.

Kıta Yunanistan'da, MÖ 5. yüzyıldan itibaren stoalar genellikle çift nefli inşa edilmiş olup, MÖ erken 4. yüzyıldan itibaren dış cephede dor, iç cephede ion düzeninin uygulanması kural haline gelmiştir⁶⁵. Anadolu'da MÖ 4. yüzyılda inşa edilen stoalar genellikle tek neflidir. Çift nefli olan Miletos Delphinionu'nun iç cephe sütunlarının dor düzeninde olması, Anadolu ile Kıta Yunanistan'da inşa edilen stoa yapıları arasında farklar olduğunu göstermektedir. Kıta Yunanistan'da MÖ 5. yüzyıldan itibaren stoalarda ion düzeni kullanılmış olmasına karşın, Anadolu'daki stoaların tamamı dor düzenindedir ve bu uygulama Geç Hellenistik Dönem'e kadar devam etmiştir.

Andronlar

Andron B

Labraunda'da, Güney ve Doğu Propylon ile ulaşılan giriş alanının devamındaki orta terasın batısında yer alan yapı distylos in antis planlıdır. Kazı çalışmalarında bulunan arşitrav blokları üzerindeki yazıt tam olarak korunmuş olup, yazıtta Andron olarak adlandırılan bu yapının Maussollos tarafından Zeus Labraundos'a adandığı aktarılmaktadır⁶⁶. Andron, bir evin ya da sarayın erkek misafirler için ayrılan bölümüdür. Labraunda'da planı ve ölçeği bakımından bir tapınağı andıran bu yapının bağımsız bir şekilde tasarlanması olağandışıdır.

Bugün kısmen korunmuş olan yapı yaklaşık 11,77 x 20,85 m ölçülerindedir. Duvarlar yerel gnaystan, ön cephe düzenlemesi ile kapı ve pencere çerçeveleri mermerden inşa edilmiştir (fig. 9a). Yapı, ön oda ve ana mekandan oluşmaktadır. Ana mekanın içine, yan ve arka duvarları boyunca uzanan 20 kline yerleştirilmiştir. Arka duvar üzerinde 4,80 m genişliğinde, 1,50 m derinliğinde bir niş bulunmaktadır. Nişin boyutu dikkate alınarak burada, ortada Zeus, yanlarda Maussollos ve Artemisia'nın heykellerinin yer aldığı önerilmiştir⁶⁷. Güney yan duvarında ve girişin iki yanında sağlam durumda korunan pencereler mekanın aydınlanması ve havalandırılması için kullanılmıştır.

Andron B distylos in antis planlı olup, ön cephe düzenlemesinde altta ion, üstte dor düzeninin kullanıldığı bilinen ilk yapıdır (fig. 9b). Antalar arasında yer alan ion başlıklı iki sütun Küçük Asya-ion tipi kaideler üzerinde yükselmektedir. Büyük mermer bloklardan oluşan antalar üzerinde bezemeli anta başlıkları kullanılmıştır. Yapının entablatur kısmında dorik arşitrav, triglif-metop frizi ve dorik korniş blokları bulunmaktadır. Yapının üstü mermer çatı kiremitleri ile örtülmüş, ön köşelere 1 m yüksekliğinde, Pers stilinde işlenmiş sfenks heykelleri yerleştirilmiştir⁶⁸.

Andron B'nin dorik friz bloklarının üst sınırına astragal ve ovolodan oluşan taç profili işlenmiş, ön cephede bu profiller bezenmiştir. Dikdörtgen plaka şeklinde olması gereken metop taeniası kyma reversa profili şeklinde belirlenmiştir. Trigliflerde ise yarım gliflerin üst sınırına kapalı formda triglif kulakları işlenmiştir. Bu kulaklara bronz girlandların asıldığı düşünülmektedir⁶⁹. Andron B'nin dorik friz bloklarında görülen bu yenilikler, yapıda İoniali bir mimarın çalıştığını işaret etmektedir⁷⁰.

⁶⁵ Coulton 1976, 100.

⁶⁶ Crampa 1972, 9-11, no. 14; Hellström - Thieme 1981, 64; Hellström 1985a, 154, fig. 2; Rumscheid 1994, 22; Hellström 2007, 87.

⁶⁷ Hellström 1987, 158; Hellström 1993, 123; Hellström 2007, 90.

⁶⁸ Andron B'nin mimari düzenlemesi için bk. Hellström - Thieme 1981, 58-69; Hellström 1985a, 153-165, fig. 3-5; Hellström 1985b, 133-134; Hellström 1987, 157-158, fig. 2; Thieme 1989, 82-84, fig. 4-5; Hellström 1990, 245-252, fig. 2a-b; Hellström 1991, 297-308; Hellström 1993, 123-126, Çiz. 1-2, fig. 1-2; Hellström 1994, 40-43, fig. 9-10; Hellström 1996, 164-169, fig. 3-4; Hellström 2007, 85-92; Karlsson 2013, 65-80; Umholtz 2016, 397-400.

⁶⁹ Hellström 1996, 166-167.

⁷⁰ Hellström 1985a, 158. K. Jeppesen de Labraunda yapılarında İoniali mimarların çalıştığını düşünmektedir

A. Laumonier, tapınağa benzeyen bu yapı ile aynı plana sahip Andron A yapısını Tapınak A ve Tapınak B diye adlandırmış, sonrasında bunların Andron olduğu anlaşıldığında Andron A ve Andron B olarak değiştirilmiştir. Andron B'nin Andron A'dan önce inşa edildiği çok daha sonra anlaşıldığından, yapılardaki harflendirme karmaşası çözülememiştir.

Figür 9a: Labraunda Andron B'nin mevcut durumu

Figür 9b: Labraunda Andron B'nin restitüsyonu
(Hellström 2007, 86)

Andron A

Labraunda tapınak terasında, Zeus Tapınağı'nın güneybatısında, Oikoi Binası'nın güneyindedir. Kazı çalışmalarında bulunan üç arşitrav bloğu üzerinde korunan yazıt, bu yapıya "Andron" denildiğini göstermektedir. Ancak yazıtta yapıyı kimin ithaf ettiği belli değildir. Araştırmacılar mimari üslup, kronoloji, topografik konum ve epigrafik olasılıkları göz önünde bulundurarak, Andron A yapısının Idrieus tarafından Zeus Labraundos'a ithaf edildiğini kabul etmektedir⁷¹.

Labraunda'daki en iyi durumda korunan yapı olan andronun güney duvarı temel seviyesinden 7,90 m yüksekliğe kadar ayaktadır (fig. 10a). Yapı, niş dahil 22,13 m uzunluğunda, 12,26 m genişliğindedir. Alınlık üst sınırına kadar ön cephe 10 m yüksekliğe sahiptir⁷². Andronun duvarları yerel gnyastan, ön cephe düzenlemesi ile kapı ve pencere çerçeveleri mermerden inşa edilmiştir. Yapının en ilginç yanı; üçer tane yan duvarlarda, iki tane ön oda ile ana mekanın arasındaki duvarda ve birer tane anta duvarlarında olmak üzere toplam on tane penceresinin sağlam durumda korunmuş olmasıdır.

Andron A'nın iç cephesinde, arka ve yan duvarlar boyunca ziyafet sedirleri için oluşturulmuş 1 m genişliğinde, hafifçe yükseltilmiş alçı platformlar tespit edilmiştir⁷³. Bu platformlar üzerine, kutsal ziyafete katılan misafirler için 20 kline yerleştirilmiştir. Arka duvar üzerinde yer alan, 4,80 m genişliğinde, 1,30 m derinliğindeki nişte heykeller yer almalıdır. Ana mekanın iç kısmındaki duvarlarda tespit edilen kalın sıva katmanı, yapının iç cephesinin de sıvanarak mermer görüntüsü verildiğinin göstergesidir. Araştırmacılar, Labraunda'da bulunan yazıtlarda Idrieus'un kendini sürekli Mylasalı olarak belirtmesinden yola çıkarak, bu yapının Mylasa kent meclisi üyeleri için ayrıldığını düşünmektedir⁷⁴.

(Jeppesen 1958, 153).

⁷¹ Crampa 1972, 11-13, no. 15; Hellström - Thieme 1981, 71-72; Hellström 1985a, 154, fig. 2; Rumscheid 1994, 22; Hellström 2007, 127-133.

⁷² Hellström - Thieme 1981, 71; Hellström 1996, 165-167; Hellström 2007, 127.

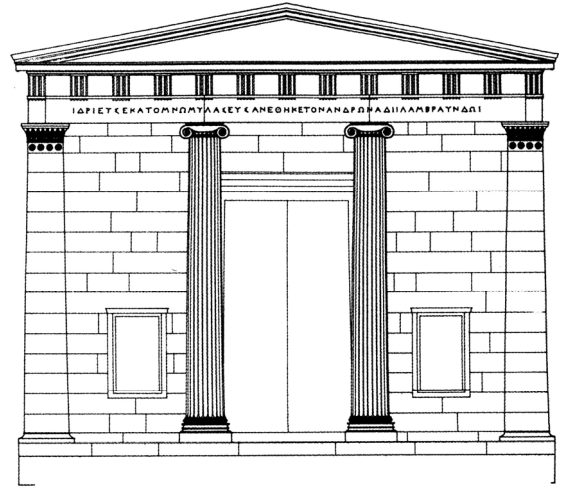
⁷³ Hellström 1987, 157-158; Hellström 2007, 132.

⁷⁴ Hellström 2007, 133.

Andron A, distylos in antis planlı olup, ön cephe düzenlemesinde Andron B'deki gibi altta ion, üstte dor düzeni kullanılmıştır (fig. 10b). Antalar arasında yer alan sütunlardan sadece ionik yivli tek tambur ile ion başlığı korunabilmiştir. Güney duvarı üzerinde, in situ durumda korunmuş arşitrav bloğundan hareketle sütun yüksekliği 7,50 m olarak belirlenmiştir. Entablatur kısmında dorik arşitrav, triglif-metop frizi ve dorik korniş blokları kullanılmıştır⁷⁵. Yapının güney duvarı üzerinde yer alan in situ durumdaki mermer arşitrav, üst yapı elemanlarının yapıyı çevrelediğinin göstergesidir. Sütun arşitravlarının alt yüzeyine, dikdörtgen biçimli, gömme panel şeklinde soffit işlenmiştir. Andron A'nın dorik friz bloklarının düzenlenişi Andron B ile aynıdır. Tek fark, ön cepheye gelen bloklarda friz tacına bezeme işlenmemiş olmasıdır. Üst örtüde mermer çatı kiremitlerinin kullanıldığı düşünülmektedir.

Figür 10a: Labraunda Andron A'nın mevcut durumu

Figür 10b: Labraunda Andron A'nın restitüsyonu
(Hellström 2007, 126)

Andronların en çarpıcı özelliği, ion sütunları ile dorik entablaturün kombinasyonudur. Klasik mimari için oldukça sıradışı olan bu uygulama ilk başta yapının kazıcıları tarafından da kabul edilmemiş ve yapının ion düzeninde inşa edildiği, dorik mimari blokların ise kireç ocakları için bu alana taşındığı düşünülmüştür. Ancak devam eden kazı çalışmalarında, çok sayıda dorik friz bloğunun hem binanın içinde hem de çevresinde bulunması nedeniyle bu düşünceden vazgeçilmiş, yapının karışık düzende inşa edildiği önerilmiştir⁷⁶. Andronların, ion ve dor karışımı cephe rekonstrüksiyonu ilk başlarda pek kabul görmese de⁷⁷ sonrasında mimarlık tarihi araştırmalarında hak ettiği ilgiyi görmüştür.

Hellenistik Dönem öncesinde, andronlarda olduğu gibi, altta ion, üstte dor düzenine ait mimari elemanların kullanıldığı yapı bilinmemektedir. Bu kombinasyonun en erken örnekleri, Güney İtalya'daki Locri Epizephyrii Mannella Kutsal Alanı'nda bulunan ve Reggio Calabria Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen pinakslarda görülmektedir⁷⁸. MÖ 6.

⁷⁵ Yapının mimari düzenlemesi için bk. Hellström - Thieme 1981, 70-74; Hellström 1985a, 153-165, fig. 10; Thieme 1989, 84-85, fig. 6; Hellström 1990, 245-252, fig. 2a-b; Hellström 1991, 297-308; Hellström 1994, 40-43, fig. 9-10; Hellström 1996, 164-169, fig. 2-4; Umholtz 2016, 401-402.

⁷⁶ Hellström - Thieme 1981, 69, fig. 18.

⁷⁷ R. Martin, A. Westholm'üm yayını incelediği makalesinde andronların karışık düzende inşa edilmiş olabileceğine inanmadığını yazmıştır (Martin 1967, 414-415).

⁷⁸ 1. Pinaks: Altta ion, ütte dor düzeninin uygulandığı bir yapının içinde Aphrodite ile Hermes'in kült heykelleri yer almakta, tapınağın önünde, genç bir kadın ile bir erkek, sunağa libasyon yapmaktadır. Ion sütunları tarafından taşınan arşitravın yüzeyinde dış sırası gibi işlenmiş, kesintisiz devam eden kabartmalar olasılıkla regula-guttaeyi simgeliyordu. Dorik friz tetragliflere (üç tam iki yarım glif) sahiptir. Yatay geisonun yüzeyine inci-boncuk dizisi, simaya ise lotus-palmet örgesi işlenmiştir. Üçgen alınlıklı yapıda, alınlığın en üst noktasına

yüzyılın sonları ile MÖ 470 civarı arasına tarihlendirilen⁷⁹ bu pinakslardan birinde, altta ion, ütte dor düzeninin uygulandığı bir yapının içinde Aphrodite ile Hermes'in kült heykelleri yer almaktadır. Tanrı ve tanrıçanın mimari bir yapı içinde, kült ortamında tasvir edilmesi nedeniyle Locri'de bir tapınağı paylaştıkları ve pinakslarda betimlenen bu karşık düzen uygulamasının görüldüğü yapının da tapınaktan model alındığı düşünülmektedir⁸⁰. Bu görüşün dayanak noktası ise pinakslarda görülen ion düzeninin belirli bir anıta işaret etmesi gerektiği ve dor frizindeki tetragliflerin (üç tam iki yarım glif) koroplast için teknik zorluklar yaratabilecek bir ayrıntı olduğu, gerçek bir anıta dayanmadıkça gereksiz olduğu görüşüdür⁸¹. Locri'de yapılan kazılarda pinakslarda tasvir edilen yapı kalıntısına ulaşılammıştır. Bu nedenle yapının gerçekte var olup olmadığı kesin değildir⁸².

Karışık düzen uygulaması MÖ 6. yüzyıl sonu-5. yüzyıl başından itibaren vazo sanatında da betimlenmiştir. Bu erken örneklerde sadece ionik başlıklar tarafından taşınan guttaeya sahip dorik arşitravlar görülmektedir⁸³. MÖ 430-400 yıllarına tarihlenen, Aison Ressamı tarafından boyanmış bir kylikste ise tam bir yapı betimlenmiş olmasına karşın, ion başlıkları tarafından taşınan dorik üst yapıda sadece arşitravın çizilmesi, triglif-metop frizine yer verilmemiş olması ilginçtir. Çünkü François Vazosu'ndaki betimden bilindiği üzere ressamlar MÖ 570-560 yıllarından itibaren dorik bir yapıyı tüm bölümleri ile birlikte resmedebiliyordu⁸⁴. Taranto'da bulunan ve MÖ 360-350 yıllarına tarihlendirilen bir kater parçasında görülen tiyatro betiminde ise arşitrav ve triglif-metop frizi işlenmiştir ancak bu örnekte de regula-guttae yoktur⁸⁵. Sözü edilen bu krater parçası, Andron B ile çağdaştır.

Dor düzeninde ionik profillerin kullanılması MÖ 6. yüzyılda ortaya çıkmasına karşın ve MÖ 6. yüzyıl sonu-5. yüzyılın başından itibaren koroplastik ve vazo sanatında altta ion, üstte dor düzeninin kullanıldığı yapılar betimlenmesine karşın, bugüne kadar yapılan araştırmalarda, MÖ 6. ve 5. yüzyılda her iki düzenin karıştırılarak uygulandığı bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır⁸⁶. İlk kez Labraunda Andron B'de görülen bu uygulama, sonrasında Hellenistik Dönem mimarisini etkilemiş ve bu evreden sonra ion-dor⁸⁷ ve

---

Medusa kabartması yerleştirilmiştir (Schindler 2007, 109-111, fig. 8).

2. Pinaks: İkinci plakada da yine Aphrodite ile bağlantılı bir sahne vardır. Karışık düzen uygulamasına sahip bir yapının içinde, biri aulos çalan iki kadın figürü yer almaktadır. Ion başlıklarının taşıdığı arşitrav kısmı yalın, ince bir plaka şeklindedir. Dorik friz bir önceki pinaksta olduğu gibi tetragliflere sahiptir. Yapının üçgen alınlığının merkezine tetraglif ve bu tetraglifin her iki yanına antitetik güvercinler işlenmiştir (Schindler 2007, 111, fig. 9).

⁷⁹ Schindler 2007, 106.

⁸⁰ P. Zancani-Montuoro, pinakslarda betimlenen yapının Mannella Kutsal Alanı'ndaki bir kült yapısını temsil ettiğini ve kült heykellerinin Persephone ile Hades olduğunu savunmaktadır (Zancani-Montuoro 1938, 214).

⁸¹ Zancani-Montuoro 1938, 214; Prückner 1968, 28; Schindler 2007, 110-111.

⁸² H. Prückner, pinakslardaki tapınağın Locri'deki Marasà Tapınağı olduğunu düşünmektedir (Prückner 1968, 28). Marasà Tapınağı'na ait friz blokları günümüze kadar ulaşmamıştır ancak Locri'de yer alan bir diğer yapı olan Casa Marafioti'de dorik friz pentagliffe (dört tam iki yarım glif) sahiptir (Mertens 1993, lev. 72.4).

⁸³ Hartwig 1893, lev. 54; Pollak 1900, lev. I-III.

⁸⁴ Vallois 1908, fig. 23.

⁸⁵ Todisco 1990, 105, fig. 135. R. A. Tomlinson, sütunların formundan dolayı buradaki betimin gerçek bir yapıdan ziyade geçici / portatif bir ahşap yapıyı temsil ettiğini düşünmektedir (Tomlinson 1963, 143, dn. 25).

R. Vallois, siyah figür tekniğinde boyanan votalarda dor sütunlarının sıkça tercih edildiğini, bu dönem sanatçıların insan ve hayvan figürlerinde olduğu gibi sütunlarda da incelikten hoşlandığını ancak o dönemin taş yapılarında sütun yüksekliğinin fazla olmadığını, bu nedenle sanatçıların ahşap sütunları resmettiğini dile getirmiştir (Vallois 1908, 362-365). Ancak F. B. Tarbell, O'nun görüşüne karşı çıkararak, dor sütunlarının aşırı ince çizilmesinin siyah figür tekniğinde görülen atların bacaklarının ince çizilmesi ile paralel olduğunu, bunların ahşap sütunlardan ziyade taş sütunlardan model alınmış olma olasılığının daha yüksek olduğunu savunmaktadır (Tarbell 1910, 428-433).

⁸⁶ F. B. Tarbell, bu yüzyıllarda karışık düzen uygulamasının mevcut olma ihtimalinin düşük olduğunu, bu kombinasyonun birkaç vazo üzerinde görülmesini, üç asır ya da daha sonra gerçekleşecek bir gelişmenin kazara öngörülmesi olarak yorumlanabileceğini dile getirmiştir (Tarbell 1910, 433).

⁸⁷ Akragas'taki Theron'un Anıt Mezarı (Winter 2006, 94, fig. 229), Ptolemais antik kentinde bulunan üç yapı (Kraeling 1962, 124, fig. 46; Stucchi 1975, fig. 207, 213, 317) ve Kyrene nekropolünde yer alan iki anıt mezar

korinth-dor⁸⁸ kombinasyonları pek çok yapı tipinde tercih edilmiştir.

Andronlarda ion-dor kombinasyonunun uygulanması, Maussollos'un ideolojik düşüncesi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Maussollos satrap olduğunda, hem Dorlar tarafından kolonize edilen Rhodos ve Kos adaları ile bu adalara yakın kıyı şeridi, Knidos ve Halikarnassos gibi Dor heksapolisini oluşturan kentler hem de Ionia Bölgesi'ndeki kentler hakimiyet alanında yer almaktaydı. L. Karlsson, andronlardaki ion-dor kombinasyonunun, bu iki etnik grubu birleştirmek düşüncesi ile yapıldığını, akroterlerde yer alan sfenkslerin ise Pers hakimiyetini vurguladığını dile getirmiştir⁸⁹. G. Umholtz ise Andron B'nin cephesinin üç kültürü, Karia'nın kuzey kesimlerinde yaygın olan ion, Karia'nın güneybatı komşuları, Onikiada ve Knidos yarımadasında baskın olan dor ve Pers otoritesini yansıttığını düşünmektedir⁹⁰. Bu bağlamda Andron B'de "neden dor sütunlarının taşıyıcı olarak tercih edilmediği" sorusu gündeme gelmektedir. Bilindiği üzere dor sütunları oranları bakımından iyi bir taşıyıcıdır ve dor başlıkları ise dört yönlü oluşu bakımından her yapı tipine kolayca uyum sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra ion düzenine ait üst yapı elemanları daha zengin bezemeli, dolayısıyla daha gösterişli bir cephe mimarisi sunmaktadır. Ancak Maussollos, Kariyalı kökenini vurgulamak istercesine, alt katta Batı Anadolu'nun özgün düzeni olan ion düzenini tercih etmiştir. Bunun devamında, hayranı olduğu Grek kültürüne özgü olan dor düzeni gelmektedir. Yapıyı, siyasi otoriteyi simgeleyen, Pers geleneğinde işlenmiş akroterlerle de taçlandırmıştır. Atinalılar, MÖ 499 yılındaki Ionia isyanından sonra Ionia kökenlerinin farkına varmış ve Marathon Savaşı'ndan sonra Delphi'de ion düzeninde bir stoa, devam eden süreçte ise Akropolis'te Ionialı ataları Erechtheus için bir tapınak inşa etmişlerdir. Bu nedenle Atinalılar'ın 5. yüzyıl yapılarında ion düzenini tercih etmeleri ve dorik yapılara ionik unsurlar eklemeleri propaganda amaçlıdır⁹¹. Maussollos da kendi kökenini vurgulamak amacı ile alt katta ion düzenini tercih etmiş olmalıdır. Andron B'nin dorik üst yapı elemanlarında ion düzenine özgü profil ve bezemelerin işlenmesi de yine bu düşüncenin ürünüdür.

Anıt Mezarlar

Knidos Aslanlı Mezar

Mezar Anıtı, Knidos antik kentinin yaklaşık 4 km doğusuna, Tosbağa Bükü'nün batısına, 60 m yüksekliğindeki denize uzantılı ilk burun üzerine, denize hakim bir konumda inşa edilmiştir. Yapı, 1858 yılında C. T. Newton tarafından keşfedilmiş, ilk restitüsyon önerisi R. P. Pullan tarafından hazırlanmıştır⁹². Anıt mezar, piramidal çatısının üstüne yerleştirilen aslan heykeli nedeniyle bu isimle anılmaktadır. Büyük oranda tahrip olan yapının günümüzde sadece mezar odasını oluşturan isodomik duvarlarının bir kısmı

(Stucchi 1975, 163-164, fig. 142; 170, fig. 150-152) altta ion, üstte dor düzeninin uygulandığı yapılarıdır. Latmos Herakleiası Athena Tapınağı'nın da andronlarda olduğu gibi altta ion, üstte dor düzenine sahip olabileceği önerilmektedir (Hellström 2009, 276, dn. 34).

⁸⁸ Paestum Agorası'ndaki Korinth-Dorik Tapınak (Krauss - Herbig 1939), Delos (Rheneia) Tertia Horaria Yapısı (Hesberg 1994, fig. 23a), Irak el-Emir'deki Tobiaden Hyrkanos Sarayı (El-Abd Kasrı) (McKenzie 2007, 95, fig. 155-157), Aosta Augustus Takı (Hoepfner 1966, fig. 8b), Philae Adası'ndaki Augustus Tapınağı (Pensabene 1993, 6-8, fig. 1-7; McKenzie 2007, 166-168, fig. 286-287), Petra'daki Kasr el-Bint (McKenzie 1990, lev. 71b), Direk Kale A Tapınağı (Hoepfner 1966, 163-170, 173-176, fig. 4-7), Suriye'deki Apameia'nın sütunlu caddesi (Balty 1981, 47, fig. 44) korinth-dor kombinasyonunun görüldüğü yapılarıdır. Ayrıca, figürlü başlıklara sahip Eleusis Appius Claudius Pulcher Propylonu da cephe düzenlemesi bakımından bu grupta değerlendirilebilir (Rumscheid 1994, 56-57, kat. 369, lev. 195).

⁸⁹ Karlsson 2013, 65-79.

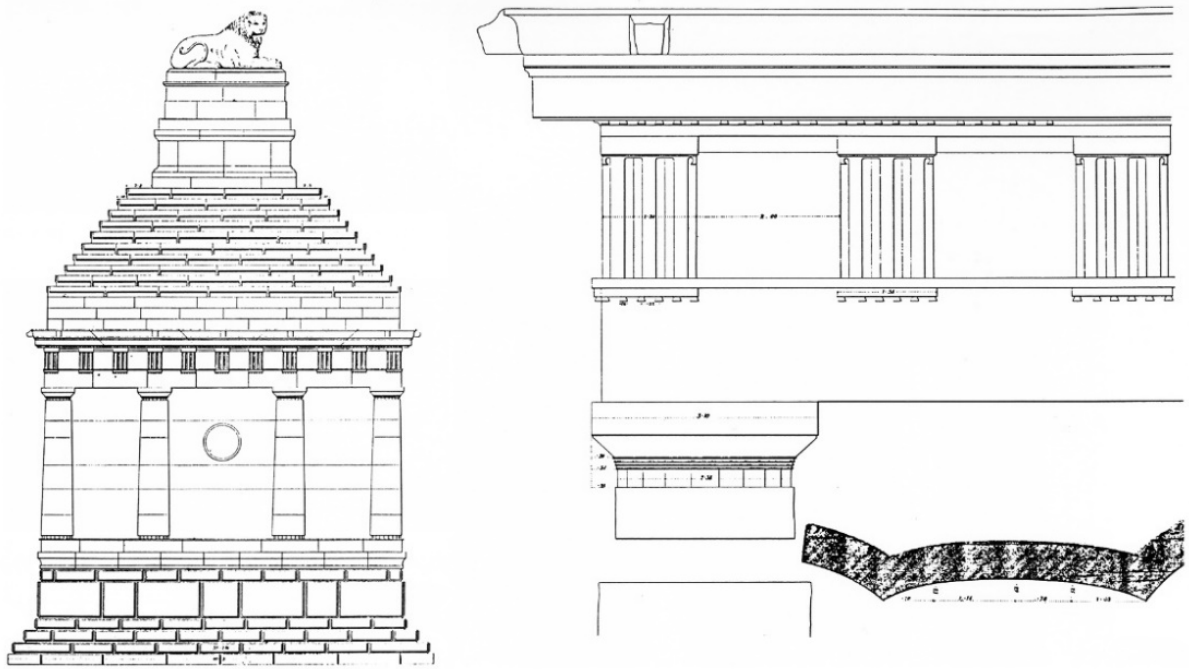
⁹⁰ Umholtz 2016, 399-400.

⁹¹ Karlsson 2013, 72-73.

⁹² Newton 1862, lev. 62-64.

görülebilmektedir. Cephe düzenlemesinde kullanılan mimari bloklar yapının dört bir yanına dağılmış durumdadır.

Aslanlı Mezar ana kayanın traşlanması ile oluşturulmuş zemin üzerine inşa edilmiştir. Planı dışta dörtgen, içte daire biçimindedir. Yapı, altta üç basamaklı bir krepidoma ile başlamaktadır. Krepidomanın devamında kare biçimli podyum kısmı yer almaktadır. Podyumun üstüne yerleştirilmiş olan tek sıra bloklar stylobat görevindedir. Mezarın her bir kenarının uzunluğu 12 metredir. Podyumun üstünde, yapının ana gövdesini oluşturan, tamamı gri renkli yerel kireçtaşından olan ve mermer ile kaplanan isodomik duvar örgüsünün önünde, her bir cephede pseudo tetrastylös sütunlar yer almaktadır. Merkezi sütunların aksial aralığı daha geniş tutulmuş olup, yapının dört cephesinde de merkez sütunlar arasına kalkan motifi işlenmiştir. Sütun yüksekliği alt çapın 5,5 katı olarak hesaplanmıştır.

Figür 11: Knidos Aslanlı Mezar (Rumscheid 1994, lev. 60.1-2)

Mezar anıtının üst yapısında dorik arşitrav, triglif-metop frizi ve dorik geison-sima blokları kullanılmıştır (fig. 11). Merkez sütun aralığına üç triglif, dört metop, yanlara iki triglif, üç metop yerleştirilmiş, böylece yapının her bir cephesinde 11 triglif, 10 metop uygulanmıştır⁹³. Aksial aralığa bağlı olarak metop genişlikleri de değişkendir. Korniş blokları dorik biçimindedir. Sima üzerinde kabaca işlenmiş aslan başı biçimli çörtlenler yer almaktadır. Yapının üst örtüsü, fazla yüksek olmayan kare biçimli kaide üzerinde basamak şeklinde düzenlenmiş piramidal çatıdır. Bu çatının ortasındaki iki katlı pedestal üzerine 3 m uzunluğunda aslan heykeli yerleştirilmiştir. Kazı çalışmaları sırasında mezar odasının içinde hiçbir şey bulunmamıştır. Ancak mezarın dışında siyah astarlı bir lekythos ile bir kaç adet boyalı seramik parçası ele geçmiştir⁹⁴. Bunlar daha geç bir döneme aittir.

Aslanlı Mezar'da kazı yapan C. T. Newton, bu anıtın mezardan ziyade bir kamu anıtı olabileceğini ve MÖ 412 yılında ya da MÖ 394 yılında Knidos antik kenti yakınlarında yapılan savaşta ölenlerin anısına yapılmış olabileceğini ileri sürmüştür⁹⁵. F. Krischen yapıyı Milet Bouleuterionu'nun dorik mimari elemanları ile karşılaştırarak, MÖ erken 2. yüzyıla

⁹³ Newton 1862, lev. 62.

⁹⁴ Newton 1863, 489-490.

⁹⁵ Newton 1863, 493.

tarikhlemektedir⁹⁶. F. Willemsen ise anıt mezarı MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlemiştir⁹⁷. Bu farklı tarih önerilerinin dışında araştırmacılar genel olarak yapının Erken Hellenistik Dönem’de inşa edildiğini savunmaktadır⁹⁸.

Dor başlıklarında trapez biçimli annuletlerin profilinin, ekinus profil eksenini ile aynı doğrultuda çalışılmış olması ve annuletler arasındaki yivlerin annulet yüzeyinden daha geniş işlenmesi, MÖ 5. yüzyıl yapılarında görülen gaga biçimli annuletlerin yansımasıdır. Ekinus profilinin düz işlenmesi ve ekinusun abakusla birleştiği noktada içe girinti yapması da diğer erken özelliklerdir. Dor başlığının stil özelliklerine en yakın örnek, MÖ 323-316 yıllarına tarihlenen Samothrake III. Philippos-IV. Aleksandros Yapısı’nın başlıklarıdır⁹⁹.

Triglif-metop bloğunda, yarım gliflerin üst kısmını sınırlandıran damla biçimli triglif kulaklarının stili, MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen yapılarla uyum içindedir¹⁰⁰. Dorik geison-sima bloğunda, geison tacını oluşturan kyma reversalı şahin gagası profilinin alt kavisi büyük ve zarafetten yoksun işlenmiştir. Profilin bu şekli, MÖ geç 4. yüzyıla tarihlenen dorik yapılarda görülmektedir¹⁰¹. Bununla birlikte güçlü çalışılan mutulus plakaları ve damlalığın biçimi de MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen yapılarla uyumaktadır. Anıt mezarın simasında, dikey işlenen kyma rekta profilinin alt kavisi belirsiz, üst kavisi ise derin ve uzantısı kuvvetlidir. Bu şekliyle profil, Anadolu’da MÖ 4. yüzyıldan tek örnek olan Halikarnassos Mausoleumu’nun simasıyla büyük benzerlik içindedir¹⁰². Tüm bu stil özellikleri, yapının MÖ 4. yüzyılın son çeyreğinde inşa edildiğini göstermektedir¹⁰³.

Labraunda Anıt Mezar

Mezar Anıtı, Labraunda Kutsal Alanı’nda, tapınak terasının kuzeyindeki dik yamaç üzerinde, kutsal alana hakim bir konumda yer almaktadır (fig. 12a). Son yıllarda yapılan çalışmalarda Anıt Mezar’ın temenos duvarının dışında kaldığı tespit edilmiştir¹⁰⁴. Doğu-batı doğrultulu inşa edilen anıt mezar, ön oda ile mezar odasından oluşmaktadır (fig. 12b). Yapının ön tarafı kesme bloklar ile sınırlandırılarak bir ön avlu oluşturulmuştur. Tamamı gnaystan inşa edilen yapı 7,80 m genişliğinde ve 9,70 m uzunluğundadır. Ön avlu ile birlikte yapının toplam uzunluğu 13,50 m’yi bulmaktadır¹⁰⁵. Ön odanın her iki yanında taş levhaların dik yerleştirilmesiyle oluşturulmuş lahitler vardır. Mezar odasında ise yekpare taştan oyulmuş üç büyük lahit bulunmaktadır. Ön oda ile mezar odasının üstü bindirmeli tonoz ile örtülüdür. Mezar odasının üstünde, çatının altında, ağırlığı azaltmak amacıyla yapıldığı düşünülen fazla yüksek olmayan küçük bir oda vardır. Anıt mezar, yüksek bir podiyum ile dorik cepheli ikinci kata sahiptir¹⁰⁶. Mezarın ön ve arka cephesinde 8 triglif, 7 metop, her iki yan cephesinde 11 triglif, 10 metop bulunmaktadır¹⁰⁷. Üst yapıya ait mimari blokların bir kısmı güneydeki yamaçta yer alan teras duvarı üzerine tasnif edilmiştir (fig.

⁹⁶ Krischen 1944, 173-181.

⁹⁷ Willemsen 1959, 51.

⁹⁸ Kalpaxis 1986, 161-162; Waywell 1980, 5-7; Fedak 1990, 78; Webb 1996, 121; Waywell 1996, 98; Waywell 1998, 235-241; Bruns-Özgan 2002, 105; Berns 2003, 229-230; Jenkins 2006, 227-231; Jenkins 2008, 19-29.

⁹⁹ McCredie 1968, 225, fig. 4, lev. 68d; Rumscheid 1994, 51-52, kat. no. 376, lev. 202.1.

¹⁰⁰ Gider-Büyüközer 2014, 160-161. MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Samothrake Altar Court’un triglif-metop bloklarında, triglif kulağının sivri olan uç kısmı ile triglif yüzeyi arasındaki açıklık fazladır (Lehmann - Spittle 1964, 82-83, lev. 26-29). Bu yapıyla çağdaş olan Hieron’da ise kulak keçesi biraz daha küresel bir biçime sahiptir fakat yine sivri olan uç kısım triglif yüzeyine dokunmadan geri döner (Lehmann 1969, 71, 168-169, fig. 114, lev. 49-51).

¹⁰¹ Shoe 1936, 106, lev. LV.15-17, 34.

¹⁰² Karşılaştırma için bk. Shoe 1936, lev. XLI.10; Erder 1967, lev. B.1, 2.

¹⁰³ Gider-Büyüközer 2013, 621-627.

¹⁰⁴ Hellström - Karlsson 2005, 76.

¹⁰⁵ Hellström 2007, 135.

¹⁰⁶ Henry 2014, 78, fig. 10.

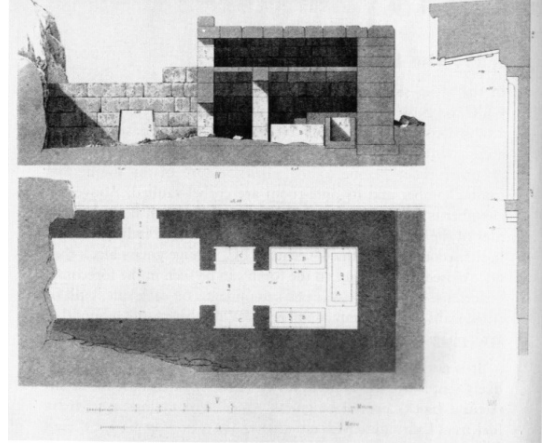
¹⁰⁷ Hellström 1992, 156.

12a). 1990 yılında yapılan kazılarda toplam 23 blok kaydedilmiş, 2012 yılındaki çalışmalarda ise bu sayıya 15 blok daha eklenmiştir¹⁰⁸.

Son yıllarda mezar O. Henry tarafından kazılarak, yeniden değerlendirilmiştir¹⁰⁹. Bu son çalışmada anıt mezarın sadece kutsal alana bakan güney cephesinde dorik cephe düzenlemesinin yer aldığı önerilmiştir. Ayrıca mezarın güney cephesinde kült için oluşturulmuş Π şekilli bir düzenleme tespit edilmiştir. Burada yapılan kazı çalışmalarında alanın MÖ 4. yüzyıl sonları-3. yüzyıl başlarından itibaren Geç Hellenistik Dönem'e kadar kullanım gördüğü belirlenmiştir.

Figür 12a: Labraunda Anıt Mezar'ın mevcut durumu

Figür 12b: Anıt Mezar'ın planı (Hellström 2007, 136)

Anıt mezarın kime ait olduğu belli değildir. Bazı araştırmacılar Idrieus'un olabileceğini düşünmektedir¹¹⁰. Ancak Idrieus'un Labraunda'da inşa ettirdiği tüm yapıların mermer olduğu göz önüne alındığında, en azından anıt mezarın mimari bloklarının mermer olması beklenmektedir. Bu nedenle yapının Labraunda'da Maussollos ve Idrieus'tan sonraki en önemli şahsiyetler olan rahip ailesinin bireyleri için inşa edilmiş olabileceği önerilmektedir¹¹¹. Bir diğer görüş ise mezarı inşa ettirenlerin Hyssaldomos veya Hekatomnos olduğu yönündedir¹¹². Araştırmacıların bir kısmı yapının MÖ 4. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiğini önerse de¹¹³ genel olarak kabul edilen inşa tarihi MÖ 4. yüzyılın 2. yarısıdır¹¹⁴. O. Henry, duvarların inşa tekniğinde görülen detaylar nedeniyle anıt mezarın Erken Hekatomnidler Dönemi'nde inşa edildiğini düşünmekte, mezarın dorik cephesinin ise mezar odasının inşasından hemen sonra, aceleyle yapıldığını ve anıt mezarın güney cephesinde açığa çıkan Π şekilli düzenlemenin stratigrafisi nedeniyle de dorik cephenin MÖ 4. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başlarına tarihlendiğini önermektedir¹¹⁵.

Labraunda Anıt Mezar'ın mevcut arşitrav bloklarından ikisi, triglif-metop bloklarından ise biri köşe bloğudur. Bu da yapının dorik cephesinin hem güneydoğu köşede hem de güneybatı köşede dönüş yaptığının göstergesidir. Mimari blokların stil özellikleri ve oranlarının özellikle Idrieus Dönemi yapılarıyla büyük yakınlığı, anıt mezarın MÖ 4. yüzyılın 2. yarısında inşa edilmiş olabileceği düşüncesinin daha kabul edilebilir olduğunu göstermektedir¹¹⁶.

¹⁰⁸ Henry 2014, 78, fig. 9.

¹⁰⁹ Henry 2014, 71-85.

¹¹⁰ Fedak 1990, 76; Henry 2006, 415-432; Henry 2009, 144-148.

¹¹¹ Hellström 2007, 135.

¹¹² Newton 1863, 618-619; Carstens 2009, 384, dn. 29.

¹¹³ Carstens 2009, 384, dn. 29.

¹¹⁴ Fedak 1990, 76; Henry 2006, 415-432; Hellström 2007, 135; Henry 2009, 144-148.

¹¹⁵ Henry 2014, 82-84; Henry 2017b, 359-361.

¹¹⁶ Gider-Büyüközer 2013, 646-650.

Dorik Yapılar

Amyzon Dorik Yapı

Amyzon'daki en önemli yapı, üç tarafı yaklaşık 6 m yüksekliğindeki duvarlar ile desteklenmiş dikdörtgen biçimindeki bir teras üzerinde yer alan Artemis Kutsal Alanı'dır. Kutsal alana ulaşım, doğu teras duvarı üzerindeki distylos in antis planlı propylondan sağlanmaktadır. Tapınakta 1949 yılında J. Robert ve L. Robert tarafından kazı yapılmış, 1950 yılında R. Martin de ekibe dahil olmuştur¹¹⁷. Bu çalışmalarda araştırmacılar, iki farklı profile sahip dor başlıkları, triglif-metop blokları ile dorik köşe kornişini bulmuşlar, bu nedenle tapınağın dor düzeninde inşa edildiğini ileri sürmüşlerdir¹¹⁸. Triglif-metop genişliklerinden hareketle de tapınağın 7,95 m genişliğindeki ön cephesine 11 triglif, 10 metop yerleştirilmiş olabileceğini önermişlerdir. Buna göre merkezi aksial aralığa dört, her iki yandaki aksial aralıklara ise üç metop düşmektedir. P. Hellström ise tapınağın ion düzeninde inşa edildiğini, triglif-metop bloklarının propylona ait olabileceğini ileri sürmekte ve 7,45 m genişliğindeki propylon için her bir aksial aralığa üç metop, cephenin tamamına ise 10 triglif, 9 metop işlenmiş olabileceği önerisinde bulunmaktadır¹¹⁹. Bloklardan bir tanesinin köşe triglif-metop bloğu olduğunu dikkat çekerek bunun propylonun ya da tapınağın iç cephesine ait olabileceğini yazmıştır. Bunun yanı sıra tüm triglif-metop bloklarının tapınak terasındaki stoalara ait olabileceğini de belirtmiştir.

Tapınak terasının güneybatısını sınırlandıran geç dönem duvar kalıntısının çevresinde, birbirlerine yakın mesafede bulunmuş köşe triglifi ile dorik köşe kornişini yer almaktadır. Yine aynı alanda iki triglif-metop bloğu vardır (fig. 13). Propylonun yakın çevresinde ise biri iç cepheye ait iki triglif-metop bloğu tespit edilebilmiştir (fig. 14).

Figür 13: Kutsal alanda bulunan triglif-metoplar

Figür 14: İç cepheye ait triglif-metop bloğu

R. Martin, dor başlıklarının profillerinden hareketle yapıyı MÖ 4.-3. yüzyıla tarihlemektedir¹²⁰. P. Hellström, yüzeyinde Idrieus'a ithaf yazıtının bulunduğu ionik arşitravin tapınağa ait olduğunu ileri sürmektedir. Bunun yanı sıra propylonun planı ve propylona ulaşımı sağlayan, yaklaşık 20 basamaktan oluşan, geniş ve yüksek merdiven mimarisinin Labraunda'nın her iki propylonu ile aynı olduğunu, bu nedenle bu iki yapının Idrieus Dönemi'nde inşa edildiğini önermektedir¹²¹. Tarafımızdan yapılan çalışmalarda

¹¹⁷ Bu çalışmaların ön raporları L. Robert tarafından yayınlanmıştır (Robert 1948, 429-432; Robert 1949, 304-306; Robert 1953, 403-415). Daha sonra bu alandaki çalışmalarda elde edilen veriler, J. Robert ve L. Robert tarafından bir kitapta toplanmıştır (Robert - Robert 1983). Bu yayında daha çok yazıtlar üzerinde durulmuş, mimariye pek değinilmemiştir.

¹¹⁸ Robert 1949, 304; Robert 1953, 409; Laumonier 1958, 430; Martin 1978, 493-505; Robert - Robert 1983, 76; Martin 1987, 191.

¹¹⁹ Hellström 2009, 274-277.

¹²⁰ Martin 1987, 191.

¹²¹ Hellström 2009, 274-277.

dorik mimari bloklar stil özellikleri bakımından değerlendirilmiştir¹²². Amyzon Dorik Yapı'nın geison-simasında, geison soffitini oluşturan kyma reversa profilinin biçimi Labraunda Andron B ile Andron A'nın triglif-metop bloklarında, metop tacı olarak kullanılan kyma reversa profiliyle büyük benzerlik içindedir¹²³. Geison tacını oluşturan, ovalolu şahin gagası profilinde alt kavisin başlangıcı dışa doğru hafif çıkıntılı bir faskia ile belirlenmiştir. L. T. Shoe tarafından yapılan tipolojide Form IV'ü oluşturan bu tip şahin gagası profili, MÖ 4. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmış¹²⁴ ve Karia Bölgesi'nde özellikle Labraunda'daki dorik yapılarda çalışılmıştır¹²⁵. Bunun yanı sıra yüksek işlenen mutulus ve guttae, sima profilinin biçimi ve geisonun oranları da Amyzon Dorik Yapı'yı Labraunda yapılarına yaklaştırmaktadır. Bu nedenle yapı, MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı içinde değerlendirilmiştir¹²⁶.

Iasos Dorik Yapı A

Iasos'ta Agoranın Doğu Stoası'nın kuzeydoğusundaki terasta bir arşitrav ve triglif metop bloğu, hemen alt taraftaki kazısı yapılan alanda dorik geison bloğu görülmüş ve ölçülerinden hareketle bunların aynı yapıya ait olduğu tespit edilmiştir. Agoranın güneydoğu köşesine yakın alanda bulunan bir triglif-metop bloğu da aynı yapıya aittir (fig. 15). Malzemelerin farklı yerlerde bulunması, sonraki dönemlerde taşındığına işaret etmektedir. Kazıcılar tarafından, farklı yerlerde ve az sayıda bulunan bu malzemelerin ait olduğu yapı ve dönemi ile ilgili herhangi bir öneride bulunulmamıştır. Tarafımızdan yapılan çalışmalarda aynı yapıya ait olduğu tespit edilen bu mimari bloklar "Dorik Yapı A" başlığı altında değerlendirilmiştir¹²⁷.

Iasos Dorik Yapı A'nın friz bloklarında triglif taeniası kanonik biçimde iken, metop taeniası kyma reversa profilinden oluşmaktadır. Genişliği yüksekliğine eşit olan kyma reversa profilinin alt kavis belirgin fakat küçük, üst kavis ise oldukça geniş olup, kuvvetlice ileri doğru uzanmaktadır. Bu tip kyma reversa profilinin en yakın benzeri, Halikarnassos Mausoleumu'na ait ion başlıklarının abakusunda tespit edilmiştir¹²⁸. Metop taeniasının kyma reversadan oluşması, kyma reversa profilinin biçimi ve triglif kulaklarının Labraunda Andron B ve Andron A'da olduğu gibi delik işlenmiş olması, triglif-metop bloklarının Labraunda yapılarının etkisinde kaldığının göstergesidir. Iasos Dorik Yapı A'nın geison bloğunda görülen stil özellikleri de Labraunda etkisini kanıtlayan bir diğer önemli unsurdur. Söz konusu blokta geison soffitinin işlenmemiş olması, bu dönemde sadece andronlarda görülen bir uygulamadır¹²⁹.

Iasos antik kentinde son yıllarda elde edilen bulgular, Hekatomnidler Dönemi'nin kente önemli değişiklikler getirdiğini ve satrap ailesiyle ilişkisinin çok yoğun olduğunu ortaya koymaktadır¹³⁰. Agorada yapılan kazı çalışmalarında, Hekatomnid ailesine adanmış bir anıt ile bir yapı kalıntısı açığa çıkmıştır. Doğu Stoa'da bulunan yapı kalıntısının dört bloğu üzerine kazanmış bazı kararnameler, yapının "Maussolleion" olarak adlandırıldığını ve MÖ

¹²² Gider-Büyüközer 2013, 484-488.

¹²³ Karşılaştırma için bk. Hellström - Thieme 1981, fig. 13. Ayrıca bu tip profil MÖ 308-285 yıllarına tarihlenen Delos Boğalar Anıtı'nda da görülmektedir (Shoe 1936, lev. XXXI.39; Erder 1967, lev. H.15).

¹²⁴ Shoe 1936, 106.

¹²⁵ Labraunda Andron B, Labraunda Andron A ve Labraunda Dorik Yapı, bu tip profilin görüldüğü yapılarıdır (Hellström - Thieme 1981, 58-70, fig. 18; 71-74, fig. 26; Hellström 1987, 159-160, fig. 8; Thieme 1989, 87-88, fig. 12).

¹²⁶ Gider-Büyüközer 2013, 484-488.

¹²⁷ Gider-Büyüközer 2013, 576-580.

¹²⁸ Shoe 1936, 81, lev. XXVI.24; Erder 1967, 116-117, lev. F.26.

¹²⁹ Geison soffitinin işlenmemesi, MÖ 6. ve 5. yüzyıllardaki dorik yapılarda görülen eski bir geleneğin yansımalarıdır (Shoe 1936, 168).

¹³⁰ Maddoli 2010, 123-131; Berti 2012, 101-106; Fabiani 2015a, 49-74; Fabiani 2015b, 186-188; Masturzo 2015, 27-61; Nafissi 2015a, 21-41; Nafissi 2015b, 63-99.

4. yüzyıla tarihlendiğini göstermektedir¹³¹. Giriş kısmı ile her iki yandaki anta bloklarının bir kısmının sağlam olarak bulunduğu yapının (fig. 16), daha sonraki bir dönemde yakınlardaki bir alandan buraya taşındığı ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde Mısır tanrularına adanmış bir kutsal alan olarak kullanıldığı düşünülmektedir¹³². Bu nedenle yapının orijinal şekli ve ölçüleri net değildir.

Yapının mevcut durumunda giriş kısmı 3,25 metredir. Girişin her iki yanındaki anta blokları duvar blokları ile birlikte işlenmiştir. Sol antanın beş bloğu, sağ antanın ise üç bloğu in situ bulunmuştur. Büyük boyutlu kireçtaşı stylobat bloklarının yüzeyinde sütun ve antaların anathyrosis izleri görülebilmektedir. Daha önceki yıllarda agorada yapılan kazılarda bu anıta ait bloklar bulunmuş ve Balık Pazarı'nda koruma altına alınmıştır. İasos Dorik Yapı A'nın mimari elemanlarının yanı sıra, kazı çalışmalarında bulunan anta kaideleri ile bezemesiz anta başlığının profil biçimi de andronlar ile aynıdır¹³³. Bu benzerlikler, İasos'ta andronların etkisinde yapılmış bir yapının varlığını düşündürmektedir. Labraunda'daki andronlarda triglifler 0,35-0,38 m, metoplar ise 0,55-0,58 m genişliğinde olup, ön cepheye 13 triglif, 12 metop yerleştirilmiştir. Dorik Yapı A'nın da benzer düzenlemeye sahip olduğunu varsayarsak, yapının ön cephe genişliği 9,40 m'yi bulmaktadır (triglif genişliği 0,303 m, metop genişliği 0,455 m). Hem Dorik Yapı A'ya ait mimari blokların hem de "Maussolleion" yapı kalıntısının Doğu Stoa'da bulunması, bunların aynı yapıya ait olabileceği düşüncesini doğurmaktadır. Yapının, Maussollos'un ölümü (353/2) ile MÖ 4. yüzyılın son çeyreği arasında inşa edildiği düşünülmektedir. Mimari blokların stil özellikleri de aynı tarihlere işaret etmektedir. Dorik Yapı A'ya ait mimari bloklar ile "Maussolleion" arasındaki bağlantı ancak detaylı bir arazi çalışması sonucu kesinlik kazanacaktır.

Figür 15: İasos'ta bulunan triglif-metop bloğu

Figür 16: İasos "Maussolleion" (Baldoni 2013, fig. 2)

Labraunda Dorik Yapı

Güney Propylon'un birkaç metre doğusunda yer alan yapı, kuzey-güney doğrultulu inşa edilmiştir. Kareye yakın dörtgen planlı yapının kuzeye bakan ön cephesi 8,21 m genişliğindedir ve buraya dört adet dorik sütun yerleştirilmiştir (fig. 17a). Sütunların alt tamburları mevcut olup, yüzeyleri yivlidir. Kazı çalışmalarında bulunan iki dor başlığı parçasının boyun kısmının dorik yivli işlenmiş olması nedeniyle yapının bitirilemediği düşünülmektedir¹³⁴. Ancak sütun yüzeylerinin perdahlanmış olması, bunların işçiliğinin tamamlandığını göstergesidir. Bu nedenle Dorik Yapı'nın sütunları Pergamon Athena ve Priene Demeter Tapınağı'nda olduğu gibi yivsiz işlenmiş, sadece başlıkların boyun kısmı yivlendirmiştir. Mevcut veriler, aksial aralığın 1,59 m belirlendiğini göstermektedir. Üst

¹³¹ Maddoli 2007, 11-13; Nafissi 2010, 99-101; Berti 2011, 300-301; Baldoni 2013, 7-10, fig. 2-4; Fabiani - Nafissi 2013, 51-52; Baldoni 2014, 373-376, fig. 6-9.

¹³² Baldoni 2014, 369-383.

¹³³ Karşılaştırma için bk. Hellström - Thieme 1981, fig. 13; Baldoni 2014, fig. 9.

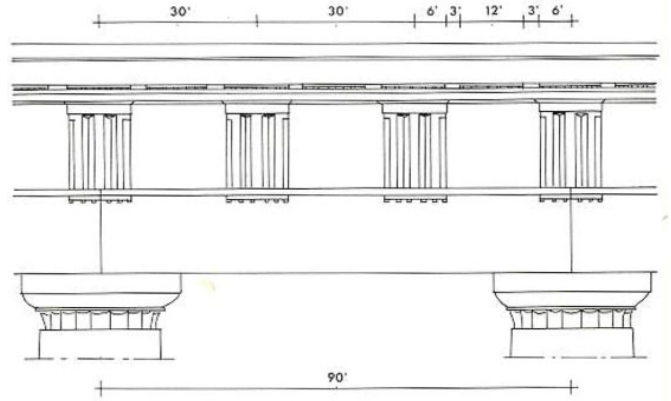
¹³⁴ Hellström 1985a, 162-164; Hellström 1987, 159-160; Hellström 2007, 74-75.

yapıda dorik arşitrav, triglif-metop frizi ve dorik geison-sima yer almaktadır (fig. 17b). Yapıda bulunan iki başlık parçasından biri erken stil özelliklerine sahip iken, diğer başlık parçasında daha geç stil özellikleri tespit edilmiştir. Bu da Dorik Yapı'nın ön cephesinde tamirat evresinin varlığına işaret etmektedir. Arşitravların alt yüzeyine dikdörtgen biçimli, gömme panel şeklinde soffit işlenmiştir. Orijinalinde dorik bir çeşme olduğu düşünülen bu yapı, Roma Dönemi'nde Doğu Hamam'a dahil edilmiştir¹³⁵. Kazı çalışmalarında, iç mekanda bulunan bir yazıtlı blok parçasından hareketle yapı Idrieus Dönemi'ne (MÖ 351-344) tarihlendirilmiştir¹³⁶.

Figür 17a: Labraunda Dorik Yapı'nın mevcut durumu

Figür 17b: Dorik Yapı'nın restitüsyonu(Thieme 1989, fig. 12)

Diğer Yapılar

Oikoi Binası

Labraunda'daki tapınak terasında, Zeus Tapınağı'nın batısında yer alan yapı, arşitrav blokları yüzeyindeki yazıttan hareketle "Oikoi Binası" olarak adlandırılmış ve Idrieus tarafından Zeus Labraundos'a ithaf edildiği belirlenmiştir¹³⁷. Oikoi, ön tarafında bulunan bir sundurma ile gerisindeki iki mekandan oluşmaktadır. Yapının işlevi net olmamakla birlikte, kutsal alan rahiplerinin kullandığı bir yapı, arşiv, prytaneion, tanrıya sunulan değerli hediyelerin saklandığı hazine dairesi ya da stoa olabileceği önerilmektedir¹³⁸.

Oikoi'nin duvarları yerel gnaystan, dorik ön cephe düzenlemesi mermerden inşa edilmiştir (fig. 18a). Yapıya geçişi sağlayan 13 m genişliğindeki sundurma bir ön oda görevindedir. Sundurmanın ön tarafında, antalar arasına yerleştirilmiş dört adet sütun vardır. Sütunların yanlarında ve anta blokları yüzeyinde yer alan yuvalar, sütunların arasının kapatıldığını ve binaya yalnızca ortadaki iki sütun arasında bırakılan açıklıktan girilebildiğini göstermektedir.

Ön cephede yer alan sütunlar ionik yivli işlenmiş, dört tamburdan oluşmaktadır. Başlığı ile birlikte sütun yüksekliği 4,33 m'ye ulaşmaktadır. Üst yapıda kullanılan dorik arşitrav bloklarının ön yüzünde, birleşme yerlerine açılmış kırlangıç kuyruğu şeklinde yuvalar vardır. Bloklar üstten birbirlerine kenetler ile bağlandığından, bunların kenet yuvası olamayacağı dikkate alınarak, bu yuvalara, Zeus Labraundos'un simgesi olan çift ağızlı balta şeklinde madeni süsler yerleştirildiği düşünülmektedir¹³⁹. Arşitravların alt yüzeyine dikdörtgen biçimli, gömme panel şeklinde soffit işlenmiştir.

¹³⁵ Hellström 1985a, 162-164, fig. 11; Hellström 1987, 159-160, fig. 3-8; Thieme 1989, 87-88, fig. 12; Hellström 1991, 300-308; Hellström 2007, 74-75; Henry *et al.* 2017, 250-255.

¹³⁶ Crampa 1972, 17-20, no. 19.

¹³⁷ Crampa 1972, no. 17 ve 21; Hellström 1985a, 154; Rumscheid 1994, 22; Hellström 2007, 121; Umholtz 2016, 402.

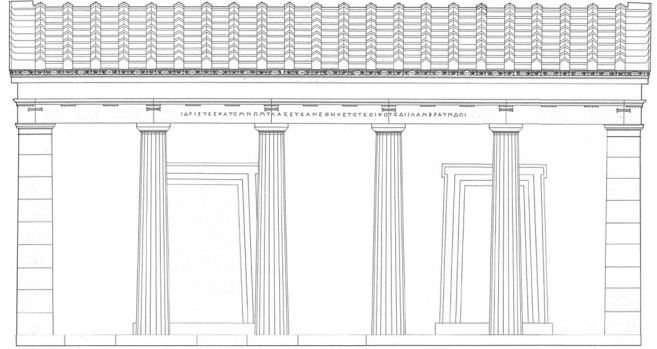
¹³⁸ Hellström 1987, 158-159; Hellström 1994, 44-46; Hellström 2007, 123-125.

¹³⁹ Hellström 1985a, 159-160; Hellström 1985b, 131-133.

Yazıtlı arşitrav blokları üzerinde klasik dor düzeninde olması gereken triglif-metop frizi yoktur (fig. 18b). Bunun yerine yüzeyi boya bezemeli düz mermer bloklardan oluşan bir frizin kullanıldığı düşünülmektedir. Frizin üstünde yer alması gereken dorik korniş yerine ise mutulussuz ionik korniş blokları kullanılmıştır. Sima profili üzerinde aslan başı şeklinde çörtlenler bulunmaktadır. Kazı çalışmalarında bulunan sima parçaları üzerinde tespit edilen solmuş boya kalıntıları, çörtlenler arasında kalan boşluklara boya ile lotus-palmet örgesi işlendiğinin göstergesidir. Yapının çatısı semer dam biçimli olup, öne doğru eğimlidir. Kısa kenarlarında düz alınlıklar bulunmaktadır¹⁴⁰.

Figür 18a: Labraunda Oikoi Binası'nın mevcut durumu

Figür 18b: Oikoi Binası'nın restitüsyonu (Henry 2017a, fig. 5)

Mylasa Hekatomneion Propylonu

Milas'ta, 2010 yılındaki kaçak kazılar sonucu Hisarbaşı tepesinin doğu yamacında, 90 x 110 m büyüklüğündeki bir teras üzerine inşa edilmiş, 30 x 36 m boyutlarındaki bir podyuma sahip anıt mezar tespit edilmiştir. Milas Müze Müdürlüğü'nün başkanlığında ve farklı üniversitelerden bilim insanlarının katılımıyla oluşturulan bir bilim heyeti tarafından kazı çalışmaları sürdürülen bu alandaki anıt mezarın Mausoleum'un öncüsü olduğu kabul edilmektedir. Anıt mezar hem tasarımı, hem boyutu, hem de detay işçilikleri bakımından Mausoleum'a oldukça benzerdir¹⁴¹. F. Rumscheid, söz konusu anıtın Maussollos'un satraplığının erken döneminde inşasına başlanmış ve Karia başkentinin Mylasa'dan Halikarnassos'a taşınması nedeniyle yarım bırakılmış bir "proto-Mausoleum" olabileceğini önermiştir¹⁴². Kazıları yürüten araştırmacılar ise mezarın Hekatomnos'a ait olduğu görüşündedir.

Hekatomnos Kutsal Alanı'nın doğu duvarı üzerine, anıt mezarın karşısına gelecek şekilde H formu, amphidistilos in antis planlı bir propylon inşa edilmiştir¹⁴³. Ön cepheden 11 basamak ile çıkılan yapıda, doğu-batı doğrultulu paralel duvarlar arasına kuzey-güney doğrultulu üçüncü duvar eklenmiş olup, bu duvar üzerinde üç kapı açıklığı yer almaktadır. Dor düzeninde inşa edilen yapının cephesinde her bir aksial aralığa 3 metop yerleştirilmiştir.

Anıt mezarın Hekatomnos ya da Maussollos ile bağlantısından yola çıkılarak, propylonun inşası da MÖ 4. yüzyılın ilk yarısı içindeki imar faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilir. Ancak anıt mezarın bitirilememiş olması, kutsal alandaki imar faaliyetlerinin uzun yıllar devam ettiğinin göstergesidir.

¹⁴⁰ Yapının mimari düzenlemesi için bk. Hellström 1985a, 159-160, fig. 6-9; Hellström 1985b, 131-133, fig. 1-3; Hellström 1987, 158-159; Thieme 1989, 85-86, fig. 7; Hellström 1990, 243; Hellström 1994, 45-46; Hellström 2007, 119-125.

¹⁴¹ Rumscheid 2010; Henry 2017b, 361-364.

¹⁴² Rumscheid 2010.

¹⁴³ Carpenter 1970, 1.

Stilistik Değerlendirme

Sütun Tamburları

MÖ 4. yüzyıl yapılarının sütunları, yivlerinin biçimi bakımından farklılık göstermektedir. Bu evrede, Anadolu'da Arkaik Dönem'den itibaren bilinen ve "dorik yiv" olarak adlandırabileceğimiz, yivlerin içbükey kavisli, arrislerin sivri işlendiği sütun tamburları (tip St1a¹⁴⁴) vardır. Miletos Liman Stoası'nın sütunlarında görülen bu tip yivler adalardaki 4. yüzyıl yapılarından Rhodos Apollon Eretimos Tapınağı, Rhodos Apollon Pythios Tapınağı ve Ialysos Dorik Çeşme'de çalışılmıştır. Apollon Pythios Tapınağı'nda 20 yiv yerine, ionik sütunlarda olduğu gibi 24 yiv işlenmiştir¹⁴⁵.

Bu dönem yapılarında görülen bir diğer tipte, yivler yayvan, içbükey kavisli, arrisler sivri ve belirgindir (tip St1b¹⁴⁶). Bunların kanonik dorik yivden farkı, yivlerin yayvan işlenmesidir¹⁴⁷ (fig. 19). Bu tip yivler Kıta Yunanistan'da MÖ 5. yüzyılın 2. yarısında ortaya çıkmış¹⁴⁸ ve MÖ 4. yüzyılda inşa edilen Delphi Tholos, Tegea Athena Alea, Nemea Zeus Tapınağı ve Epidauros Tholos¹⁴⁹ gibi pek çok önemli yapıda kullanılmıştır. Anadolu'da MÖ 4. yüzyılda sadece Knidos Dor Tapınağı'nda uygulanan bu tip yivler, MÖ 3. yüzyıldan itibaren özellikle kıyı şeridi ve adalarda yoğunlaşmaktadır¹⁵⁰.

MÖ 4. yüzyılda Anadolu'da ilk kez ionik yivli dor sütunları da kullanılmaya başlanmıştır (tip St3a¹⁵¹). Vitruvius (III, 5, 14) tarafından ion düzeni için önerilen bu tip sütunlarda yivler içbükey kavisli, arrisler bant şeklindedir. Ion sütunlarında 24 yiv olmasına karşın, ionik yivli dor sütunları 20 yivlidir. Bunun yanı sıra ion sütunlarında yivler oldukça derin, dor sütunlarında ise daha sığdır. Arkaik kökenli¹⁵² olan bu uygulamanın Anadolu'daki en erken örneği, MÖ 351-344 yıllarına tarihlenen Labraunda Oikoi Binası'dır¹⁵³ (fig. 20). Bu yapıda, 0,025 m derinliğinde olan yivlerin arasında, 0,008 m genişliğinde düz yüzeyli arrisler bulunmaktadır. Yiv derinlikleri kanonik dor yivinden fazla ve arrisler ion sütunlarında olduğu gibi düz yüzeyli şeritler şeklinde işlenmiştir.

Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'nın sütunları gnaystan işlenmiş olup, yapının güneydoğu köşesinde in situ durumda korunan sütun tamburunda görüldüğü üzere yüzeyi sıvanmıştır¹⁵⁴. Knidos Dor Tapınağı'nın poros taşından yapılan sütun tamburları ile triglif-

¹⁴⁴ Gider-Büyüközer 2013, 28-29, fig. 8.

¹⁴⁵ Hoepfner 1999, 54-58, lev. 13b. Perge Dor Tapınağı'nın ionik yivli dor sütunlarında da 24 yiv uygulanmıştır (Mansel 1970, 169-170, fig. 5). Buna karşın ion düzeninde inşa edilen Knidos Propylonu'nun sütunları ise 20 yivlidir (Rumscheid 1994, 301. Yapı için bk. Bankel 2009, 2-18).

¹⁴⁶ Gider-Büyüközer 2013, 30, fig. 9.

¹⁴⁷ Bu tip yivler H. Bankel tarafından "*korbboegenförmigen Querschnitts*" olarak tanımlanmıştır. Bk. Bankel 2004, 104, dn. 12.

¹⁴⁸ Bu tip yivlerin görüldüğü en erken yapılar Rhamnous Nemesis Tapınağı (Miles 1989, 226-227, lev. 37) ile Thorikos Double Stoa'dır (Dinsmoor 1982, 415-418, fig. 25, lev. 96a; Miles 2015, 170-171, fig. 15.9).

¹⁴⁹ Charbonneau 1925, 25, lev. 4, 9 (*Delphi Tholos*); Dugas et al. 1924, 18-20, lev. 34-37 (*Tegea*); Clemmensen - Vallois 1925, 1-20 (*Nemea*); Roux 1961, 140, fig. 31 (*Epidauros Tholos*).

¹⁵⁰ Gider-Büyüközer 2019. Bodrum Müzesi'nde korunan ve stil özellikleri bakımından MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilen dor başlığının boyun kısmında yivler oldukça sığ işlenmiş buna karşın arrisler dışa doğru belirginleştirilmiştir (Gider-Büyüközer, 2013, 531-533, fig. 170a-b). Tip St1b grubunda değerlendirilen bu başlık, gelecekte bu tip yivlere sahip örneklerin sayısında artış olacağına habercisidir.

¹⁵¹ Gider-Büyüközer 2013, 35-39, fig. 11.

¹⁵² Dor sütunlarında ionik yivin kullanılması ilk olarak Arkaik Dönem'de Sicilya'da ortaya çıkmıştır. MÖ 6. yüzyıl ortasına tarihlenen Selinus F Tapınağı'nın pronaos sütunları, ionik yivin görüldüğü ilk dor sütunlarıdır (Perrot - Chipiez 1898, 430, fig. 219). Bu döneme ait bir diğer örnek Selinus G Tapınağı (Mertens 1984, lev. 71.4-5) ile Olympia'daki Syrakusalılar'ın Hazine Dairesi'dir (Dyer 1906, 73-76, fig. 12). Ionik yivli dorik sütunlar Klasik Dönem'de yine Sicilya'da bulunan Akragas Zeus Tapınağı'nda çalışılmıştır (Koldewey - Puchstein 1899, 162). G. Roux, ionik yivli sütunların Thasos'da da bulunduğundan bahsetmektedir (Roux 1952, 171).

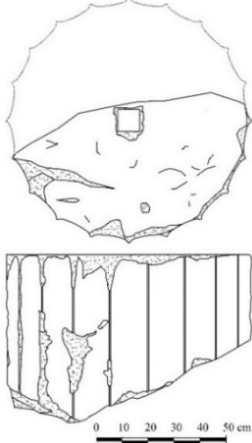
¹⁵³ Hellström 1985b, 132; Gider-Büyüközer 2013, 35-39, 637-641.

¹⁵⁴ Ateşlier 2014, 250, fig. 13.

metop bloğunun yüzeyinde sıva kalıntıları vardır. Benzer şekilde Rhodos Apollon Pythios Tapınağı'nın yerel kumtaşından oluşan sütunlarının yanı sıra üst yapı elemanlarının da yüzeyi sıvalıdır¹⁵⁵. Bu işçilik Labraunda'daki andronların gnays duvar bloklarında da tespit edilmiştir. Ancak Alabanda örneği yivlerinin işlenmemiş olması bakımından hem Knidos hem de Rhodos örneklerinden ayrılmaktadır.

Anadolu ve yakın çevresindeki MÖ 4 yüzyıl yapılarında kanonik dorik yiv kadar tercih edilen bir diğer tipte, sütunun stylobat yüzeyine dokunduğu kısımda yaklaşık 0,8-0,15 m'lik bölümü ile başlığın boyun kısmı yivlendirilmiş, geri kalan yüzeyinin tamamı bosajlı bırakılmıştır (tip St5a¹⁵⁶). Knidos Aslanlı Mezar'ın sütunlarının alt kısımda 0,11 m'lik bölümünde yivler işlenmiş, devamındaki 0,05 m'lik bölüm perdahlanmış, tamburun geri kalan yüzeyi bosajlı bırakılmıştır¹⁵⁷. Bosajlı sütunlar MÖ 6. yüzyıldan itibaren bilinmektedir ve bunların tamamı inşası bitmeyen yapılara aittir¹⁵⁸. T. E. Kalpaxis, bu tip sütunların MÖ 5. yüzyılın 3. çeyreğine ait örneklerden¹⁵⁹ model alınarak mimaride yeni bir stil oluşturulduğunu aktarmakta ve bu yeni stili "Bosajlı Stil" olarak tanımlamaktadır¹⁶⁰. Nitekim bu tip sütunların alt kısmında yivler çift kademeli işlenerek perdahlanmış ve yivlerin devamında sütun yüzeyinin bir bölümü perdahlanarak bir bant oluşturulmuş, geri kalan yüzey Klasik Dönem'in bosajlı duvarlarında olduğu gibi işlenmiştir¹⁶¹. Bu durum Klasik Dönem'de moda olan duvar işçiliğinin sütunlara yansımaları olarak yorumlanabilir.

Pergamon Athena Tapınağı ile Priene Demeter Tapınağı'nda sütunların yüzeyi yivsiz olmasına karşın, başlığın boyun kısmı yivlendirilmiş fakat sütunların stylobat ile birleştiği bölümde yivler açılmamıştır. Benzer uygulama Labraunda Dorik Yapı'da da tespit edilmiştir. Üç yapıda da sütun yüzeylerinin perdahlanmış olması, bunların işçiliğinin bitirildiğine işaret etmektedir. Bu tip sütunların bosajlı stilden etkilendiği düşünülebilir.

Figür 19: Knidos Dor Tapınağı

Figür 20: Labraunda Oikoi Binası

Figür 21: Miletos Liman Stoası

¹⁵⁵ Hoepfner 1999, 54-58; Livadiotti - Rocco 1996, 14; Lippolis 2016, 111-181.

¹⁵⁶ Gider-Büyüközer 2013, 43-45, fig. 14.

¹⁵⁷ Yapının podyumunu oluşturan rektogonal bloklarla, iç cephede kullanılan duvar blokları da bosajlı stilde şekillendirilmiştir.

¹⁵⁸ Anadolu'daki Arkaik Dönem yapılarından Didyma Apollon, Ephesos Artemis, Samos Hera, Neandria Apollon ve Myus Üst Teras Tapınağı'nda bosajlı sütun tamburlarının varlığı tespit edilmiştir (Kalpaxis 1986, 68-79, lev. 5.3; 7.1-2; 9.1).

¹⁵⁹ MÖ 5. yüzyıl yapılarından Rhamnous Nemesis (Miles 1989, 226-227, lev. 37), Delos Büyük Apollon Tapınağı (Courby 1931, fig. 17, 25, 30, 62-63) ve Thorikos Dorik Sütunlu Yapı (Dinsmoor 1982, 415-416) bu tip sütunların görüldüğü yapılardır.

¹⁶⁰ Kalpaxis 1986, 163-164. Bu stil sadece sütunlarla sınırlı değil, krepis ve duvar blokları gibi çeşitli mimari unsurlarda da görülmektedir. Karşılaştırma için bk. Lauter 1983, 287-310.

¹⁶¹ Sütunların bu şekli Parthenon'un erken evresi, Delos Büyük Apollon Tapınağı, Rhamnous Nemesis, Thorikos Dorik Sütunlu Yapı, Eleusis Telesterionu Philo Stoası, Paros Marmara Tapınağı, Stratos Zeus Tapınağı ve Paros Archilocheion'da görülebilmektedir. Bk. Kalpaxis 1986, lev. 24.3-4, 25, 26.2, 30.1, 32.3.

MÖ 4. yüzyılda dor düzeninde görülen bir başka yenilik, kalp biçimli payelerin ilk kez mimaride kullanılmaya başlanmasıdır. MÖ geç 4. yüzyıla tarihlenen Miletos Liman Stoası'nda ortaya çıkan bu taşıyıcılar, kare biçimli bir desteğin birbirine komşu olan iki yüzüne yarım sütunların eklenmesiyle oluşturulmuştur¹⁶² (fig. 21). Dor düzeninde köşe dönüş problemine alternatif çözüm olarak geliştirilmiş olan bu biçim, genellikle birbiriyle dik açı oluşturacak şekilde birleşen stoaların iç köşesinde uygulanmıştır. Kalp şekilli payeleri oluşturan kare desteklerin ölçüsü, sütun alt çapına ve arşitrav alt genişliğine eşittir. Bu tip taşıyıcıların kullanılmasıyla köşe dönüşlerinde, aksial aralığı arttırmaya ya da triglif ve metop genişliğini azaltmaya gerek kalmadan iki yarım triglif için yeterli alan oluşmaktadır¹⁶³. Kalp şekilli payeler, Batı Anadolu'da yaygın olarak kullanılmasına karşın, Pergamon yapılarında fazla tercih edilmemiştir¹⁶⁴. Benzer şekilde Kıta Yunanistan'daki mimarlar da bu uygulamayı pek benimsememişlerdir¹⁶⁵. Dor düzeninde köşe dönüş problemine alternatif olarak geliştirilen bu tip sonrasında, köşe dönüş problemi olmayan ion, korinth ve kompozit düzenine de uyarlanmıştır. Bu nedenle kalp şekilli payelerin ilk evrelerde fonksiyonel amaçlı, sonrasında görsel amaçlı kullanıldığı söylenebilir.

Dor Başlıkları

MÖ 4. yüzyıl yapılarında uygulanan dor başlıklarının çoğunluğu kanonik biçimdedir. Bunlar, düz bir abakus tablası, dışbükey kavisi fazla belirgin olmayan ekinus, trapez biçimli annuletler ve boyun kısmından oluşur (fig. 22). Bu yüzyıla ait başlıkların tamamında ekinus, abakusla birleştiği noktada içe doğru kıvrılmaktadır. Ekinus profili düz satıh şeklinde işlenen başlıklarla, ekinus kavisi çok az dışbükey kavisli başlıklar bir arada uygulanmıştır. Bu başlıklarda annuletlerin profili, ekinus profil eksenine ile aynı doğrultuda çalışılmış olup, annuletler ekinusun devamı şeklindedir. Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda farklı tipte annuletler uygulanmış olmasına karşın¹⁶⁶, Anadolu ve yakın çevresinde genellikle trapez biçimli annuletler tercih edilmiştir. MÖ 4. yüzyıl yapılarından Knidos Aslanlı Mezar ile Miletos Liman Stoası'nın başlıkları dört annuletli iken, Pergamon Athena, Priene Demeter Tapınağı, Labraunda Dorik Yapı ile Oikoi Binası'nın başlıkları üç annuletlidir. Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'na atfedilen başlıklardan bir kısmı annuletsiz, bir kısmı ise tek annuletli işlenmiş olması bakımından 4. yüzyıl örneklerinden ayrılmaktadır¹⁶⁷.

Anadolu'daki MÖ 4. yüzyıl yapılarına ait dor başlıklarının boyun kısımları farklı biçimlerde dir. Arkaik Dönem'de ortaya çıkan ve Klasik Dönem yapılarında kullanılmaya devam eden, yivlerin üst kısmı annuletlerden itibaren aşağıya doğru eğimli işlenmiş, arisler de buna uygun şekillendirilmiş dor başlıkları¹⁶⁸ Knidos Aslanlı Mezar, Labraunda Dorik Yapı ve Oikoi Binası'nda uygulanmıştır. Pergamon Athena Tapınağı ile Miletos Liman Stoası'nın dor başlıklarında, dorik yivli olan boyun kısmında yivler annuletler ile birleştikten sonra aşağıya doğru eğik devam ettirilmiş, böylece yivlerin üst kısmında yarım daire biçimli

¹⁶² Kalp şekilli payeler için bk. Coulton 1966, 137-139; Büsing 1970, 61-62; Coulton 1976, 64, 135-136; Coulton 1977, 130-131, fig. 57; Rumscheid 1994, 311; Ismaelli 2009, 18-19; Gider-Büyüközer 2013, 23-27, fig. 7.

¹⁶³ Dorik yapılarda ortaya çıkan en önemli sorun, Vitruvius tarafından da dile getirilen, köşe triglif problemidir (Vitr. IV, 3, 1-2). Bu problemin nedenleri ve çözüm önerileri için bk. Coulton 1966, 132-144, fig. 1-2; Robertson 1969, 106-111, fig. 48; Büsing 1970, 61-62; Coulton 1976, 132-135; Coulton 1977, 60-64, 127-131, fig. 56-57.

¹⁶⁴ Pergamon stoalarında dönüşler daha geniş alt çapa sahip yuvarlak biçimli sütunlar ile yapılmıştır (Coulton 1976, 67-68, 136). Hükümdar Kültü Heroonu'nda bulunan ve kare biçimli desteğin olması gereken yere üçüncü yarım sütunun eklendiği örnek, Hellenistik Dönem'e ait tek yakın biçimdir (Boehringer - Krauss 1937, fig. 8, 10; ek I, lev. 42d-e).

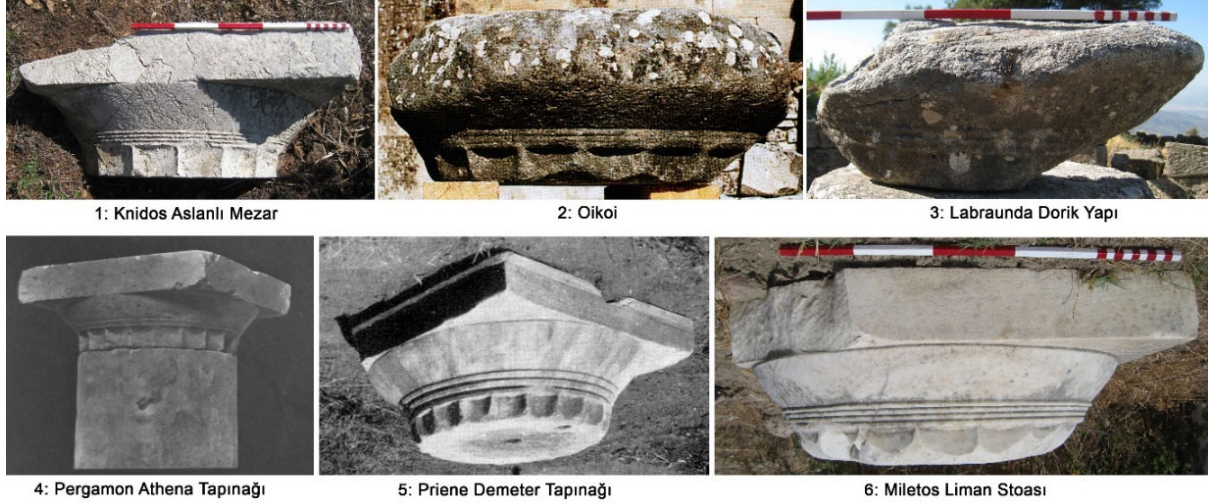
¹⁶⁵ H. Büsing Olympia Zeus Tapınağı'nın doğusunda kalp şekilli payenin varlığından bahsetse de bloğun varlığına dair herhangi bir kanıt yoktur (Büsing 1970, 59).

¹⁶⁶ Vasdaris 1987, 179-182.

¹⁶⁷ Ateşlier 2014, fig. 12-13.

¹⁶⁸ Rumscheid 1994, 303 (grup 11); Gider-Büyüközer 2013, 92-93, fig. 32 (tip By1).

bezekler oluşmuştur¹⁶⁹. Priene Demeter Tapınağı'nın başlıklarında ise boyun kısmı dorik yivli işlenmiş olup, yivlerin üst kısmı düz sonlandırılmıştır¹⁷⁰. Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'nın başlıkları boyun kısmının yivsiz işlenmiş olması bakımından farklıdır. Bu tip başlıkların Anadolu'daki dorik yapılarda kullanımı Hellenistik Dönem ile birlikte başlamaktadır¹⁷¹. Alabanda başlığında boyun kısmının yivsiz işlenmiş olması, Alinda Agorası başlıklarında olduğu gibi malzemedeki kaynaklı bir zorunluluk olabilir.

Figür 22: Dor başlıkları

MÖ 4. yüzyıl dor başlıklarında görülen en önemli yenilik, abakus tablasının üst sınırına eklenen taç profilidir. Ion başlıklarına özgü olan bu taç profili, MÖ 4. yüzyılda Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda ortaya çıkmıştır¹⁷². Bu tip dor başlıklarının Anadolu'daki en erken örneği Priene Demeter Tapınağı'dır. Her ne kadar Kıta Yunanistan'da ortaya çıkmış olsa da abakusu bir profil ile taçlandırılan dor başlıkları Hellenistik Dönem'de özellikle Batı Anadolu'da popüler hale gelmiştir.

Arşitravlar

Labraunda Oikoi Binası'nın arşitravları hariç tutulduğunda, MÖ 4. yüzyıl yapılarında uygulanan arşitravların biçimlerinde birlik olduğu görülmektedir. Arşitravlar fazla yüksek olmayan düz bir taenia, yüksekçe çalışılmış regula plakaları ve altı guttaedan oluşmaktadır. Knidos antik kenti ile adalardaki dorik yapılarda uygulanan konik biçimli guttae, Klasik Dönem yapılarında görülen biçimin tekrarı şeklindedir. Buna karşın Labraunda yapılarında ve Pergamon Athena Tapınağı'nda, Anadolu'da MÖ 3. yüzyılda yaygınlaşan¹⁷³ silindirik biçimli guttae tercih edilmiştir (fig. 23).

Labraunda Oikoi Binası'nda ilk kez dorik biçimdeki arşitravda taenianın üst kısmına yalın astragal ile ovolodan oluşan taç profili eklenmiştir (fig. 24). Aynı profile sahip dorik bir arşitrav bloğu Beçin'de, kalker platoda yer alan ve Denizcik olarak adlandırılan küçük bir gölün çevresinde bulunmuştur¹⁷⁴ (fig. 25). Labraunda'da ortaya çıkan ion ovolosu, Hellenistik Dönem yapılarında yerini Pergamon ovolosuna bırakmıştır. Karia Bölgesi'ndeki dorik yapılarda Labraunda'dan sonra, MÖ 2. yüzyılın ilk yarısından itibaren uygulanan bu tip arşitravlar, diğer bölgelerdeki dorik yapılarda MS 1. yüzyıldan itibaren çalışılmıştır. Bu

¹⁶⁹ Rumscheid 1994, 303 (grup 9); Gider-Büyüközer 2013, 95-96, fig. 34a-b (tip By3).

¹⁷⁰ Rumscheid 1994, 303 (grup 7); Gider-Büyüközer 2013, 96-98, fig. 35 (tip By5).

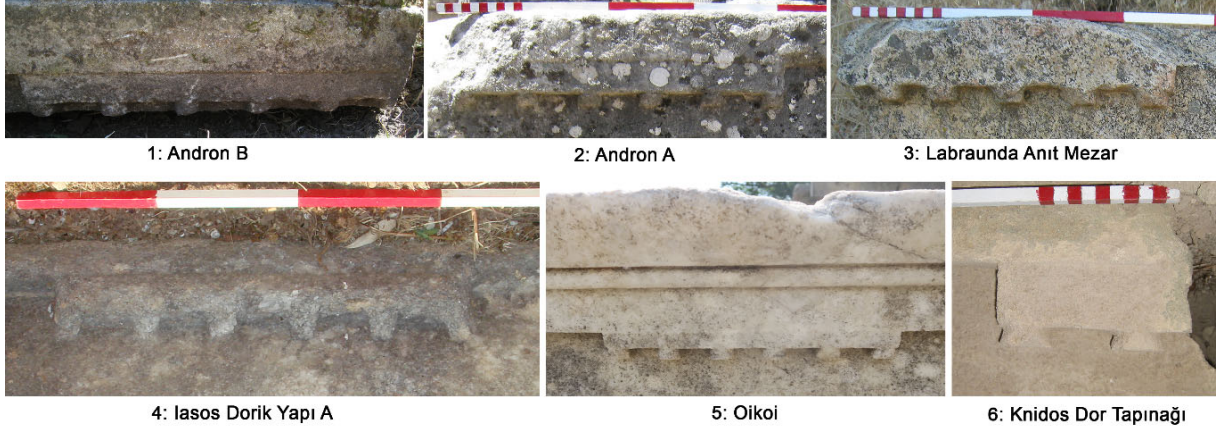
¹⁷¹ Gider-Büyüközer 2013, 106-107 (tip By13).

¹⁷² Dyggve 1960a, 123; Vasdaris 1987, 69; Rumscheid 1994, 304.

¹⁷³ Gider-Büyüközer 2013; 160-163; Gider-Büyüközer 2019.

¹⁷⁴ Rumscheid 1996, 87, fig. 7.

nedenle, taenianın devamına Pergamon ovolosundan oluşan taç profilinin işlendiği dorik arşitravlar “Karia Tipi Dor Arşitravı” olarak adlandırılmıştır¹⁷⁵.

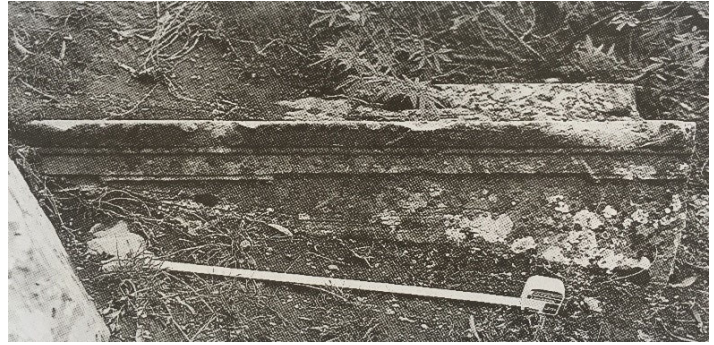

Figür 23: Arşitravlar

MÖ 4. yüzyıl dor arşitravlarında görülen en önemli yeniliklerden biri de arşitravların alt yüzeyine soffit işlenmeye başlanmasıdır. İlk örnekleri Labraunda yapılarında görülen bu moda, karışık düzen uygulamasının bir sonucudur. Soffitler, dikdörtgen biçimli, gömme panel şeklinde ve düz yüzeylidir. Bu tip soffitlerin ilk kez Labraunda’da, Idrieus Dönemi’nde inşa edilen yapılarda ortaya çıkması¹⁷⁶ ve MÖ 4. yüzyıl örneklerinin Labraunda yapılarıyla sınırlı olması nedeniyle, gömme panel şeklindeki soffitler tarafımızdan “Labraunda Tipi Soffit” olarak tanımlanmıştır¹⁷⁷.

Figür 24: Labraunda Oikoi Binası’nın arşitravı

Figür 25: Beçin / Denizcik dor arşitravı (Rumscheid 1996, fig. 7)

Dorik arşitravların stilistik değerlendirilmesinde başvurulan yöntemlerden biri de oranlardır. Arşitrav yüksekliği ile taenia yüksekliği arasındaki oranlamada 1:13 ile 1:8 arasında değişen değerlerin uygulandığı görülmektedir (tab. 2). Knidos Dor Tapınağı hariç tutulduğunda, elde edilen değerler Anadolu dışındaki MÖ 4. yüzyıl yapılarıyla da uyusmaktadır¹⁷⁸. Bu nedenle MÖ 5. yüzyılda olduğu gibi, MÖ 4. yüzyıl yapılarında da fazla yüksek olmayan taenianın genel bir eğilim olduğu söylenebilir¹⁷⁹. Knidos Dor Tapınağı’nda

¹⁷⁵ Gider-Büyüközer 2013, 141-144.

¹⁷⁶ Hellström 2011, 150-151.

¹⁷⁷ Gider-Büyüközer 2013, 167, fig. 67.

¹⁷⁸ MÖ 4. yüzyıl yapılarından Delphi Tholos’ta 1:10; Olympia Metroon’da 1:10,6; Thebes Apollon Tapınağı’nda 1:11,3; Delphi Athena Pronaia III’te 1:9,8; Tegea Athena Alea Tapınağı’nda 1:10,1; Olympia Güney Stoa’da 1:9,1; Delphi Apollo Tapınağı’nın VI. evresinde 1:9; Nemea Zeus Tapınağı’nda 1:10,9; Samothrake Altar Court’ta 1:9,6; Samothrake III. Philippos-IV. Aleksandros Yapısı’nda 1:8,5; Atina Nikias Anıtı’nda 1:8,2; Olympia Leonidaion’da 1:9,25; Samothrake Hieron’da 1:8,7; Eleusis Philo Stoa’sında 1:12,7; Epidauros Artemis Tapınağı’nda 1:11,7; oranları uygulanmıştır (Lehmann – Spittle 1964, 81, dn. 81; Wescoat 2015, tab. 2).

¹⁷⁹ Taenia yüksekliğinin arşitrav yüksekliğine oranı MÖ 5. yüzyıl yapılarından Parthenon’da 1:11,93, Propylaia’da

uygulanan 1:8 oranı çağdaşı yapılarla uyuşmamaktadır. Bunun nedeninin, bloğun duvar arşitravı olmasıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Çünkü; Miletos Liman Stoası'nun sütun arşitravlarında 1:9 oranı uygulanmış iken, aynı yapının duvar arşitravlarında 1:6,5 oranı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra MÖ 3. yüzyıla tarihlenen Belevi Mausoleumu'nun duvar arşitravlarında da 1:5,4 oranı uygulanmıştır. Bu örnekler doğrultusunda duvar arşitravlarında daha yüksek taeniannın tercih edildiğini söyleyebiliriz.

Arşitrav yüksekliği ile regula yüksekliği arasındaki oran oldukça değişkendir (tab. 2). 1:10,3 ile 1:34 arasında değişen değerler, Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda elde edilen 1:11,4 ile 1:32¹⁸⁰ arasında değişen değerlerle yaklaşık aynıdır. Labraunda Oikoi Binası'nda tespit edilen 1:34 oranı, arşitravın yüksekçe bir taç profiline sahip olmasıyla alakalı gibi görünse de bu oran taçsız hesaplandığında 1:28,8 değeri elde edilmiştir. Oikoi Binası'na en yakın değer, 1:32 oranı ile Samothrake Hieron'un arşitravlarında uygulanmıştır¹⁸¹. Ayrıca MÖ 299-270 yıllarına tarihlenen Samothrake Arsinoeionu'nda tespit edilen 1:25,8 oranı da yukarıda sözü edilen yapılara yakın değerdedir¹⁸².

Yapı	Arş. Yüik. T	Arş. Yüik. R	Arş. Yüik. T+R	Arş. Yüik. T+R+G	$\frac{T}{R}$	$\frac{T+R}{G}$	$\frac{T}{G}$	
Labraunda Andron B	1:12,5	1:21	1:7,9	1:6,3	1:1,7	1:4	1:2,5	
Labraunda Andron A	1:10,7	1:18,3	1:6,7	1:5,8	1:1,7	1:6,3	1:4	
Labraunda Oikoi Binası	1:11,3	1:34	1:8,5	1:7,3	1:3	1:6	1:4,5	
Labraunda Anıt Mezar	1:9,8	1:19,6	1:6,5	1:5,5	1:2	1:5	1:3,3	
Iasos Dorik Yapı A	1:9	1:11,4	1:5	1:4,5	1:1,3	1:8	1:4,5	
Knidos Dor Tapınağı	1:8	1:13	1:5	1:4,5	1:1,6	1:7,7	1:4,7	
Pergamon Athena Tapınağı	1:12	1:15,5	1:6,8	1:5,7	1:1,3	1:5,5	1:3	
Knidos Aslanlı Mezar	1:13	1:14	1:6,8	1:5,4	1:1,1	1:4	1:2,1	
Miletos Liman Stoası	A	1:9	1:17,6	1:6	1:5,5	1:2	1:12,4	1:8,2
	B	1:9,5	1:10,3	1:5	1:4,6	1:1,1	1:15	1:7,8
	Duvar	1:6,5	1:17,6	1:4,7	1:4,1	1:2,7	1:6,5	1:4,75

Tablo 2: Arşitravların oranları

Vitruvius (IV, 3, 4), arşitrav yüksekliğini bir modül, taenia ve regulalar için modülün altında biri oranını önermektedir. Guttaennin bu orana dahil olup olmadığı net değildir. Taenia + regula yüksekliği ile arşitrav yüksekliği arasındaki oran 1:4,7 ile 1:8,5 arasında değişmektedir (tab. 2). K. Lehmann ve D. Spittle, MÖ 4. yüzyıl yapılarında bu oranın genellikle 1:6,5 olarak uygulandığını tespit etmiştir¹⁸³. Labraunda Andron A, Labraunda Anıt Mezar, Pergamon Athena Tapınağı ve Knidos Aslanlı Mezar'da bu orana yakın değerler elde edilmiştir. 1:5 oranının uygulandığı Iasos Dorik Yapı A, Knidos Dor Tapınağı ve Miletos Liman Stoası (B), yüzyılın ilk yarısına tarihlenen yapılardan 1:5,4 oranına sahip Olympia'daki Metroon ve 1:5,2 oranına sahip Megalopolis Thersilionu ile uyumludur. Stilistik açıdan MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilen Samothrake Altar Court'ta da 1:5,42 oranı tespit edilmiştir. Labraunda Andron B'nin arşitravlarında elde edilen değerler Nemea Zeus Tapınağı (1:7), Samothrake Hieron (1:7,11) ve Eleusis Philo Stoası'nın (1:7,24) oranlarından biraz daha yüksektir. Oikoi Binası'nın 1:8,5 oranı tek örnektir. Bunun nedeni de

1:12,63 (merkez) ve 1:10,52 (yan cephe), Hephaisteion'da 1:10,97, Sounion Poseidon Tapınağı'nda 1:11,58, Rhamnous Nemesis Tapınağı'nda 1:12,33, Bassai Apollon Tapınağı'nda ise 1:9,76'dır (Miles 1989, 169, tab. 3).

¹⁸⁰ Arşitrav yüksekliği ile regula yüksekliği arasındaki oran Megalopolis Thersilionu'nda 1:11,4; Samothrake Altar Court'ta 1:12,26; Olympia Metroon'da 1:15,5; Eleusis Philo Stoası'nda 1:16,84; Kyreneliler'in Hazine Dairesi'nde 1:19,1; Tegea Athena Alea Tapınağı'nda 1:19,4; Nemea Zeus Tapınağı'nda 1:19,6; Olympia Leonidaion'da 1:21,6; Olympia Güney Stoa'da 1:24,3; Samothrake Hieron'da 1:32'dir (Lehmann - Spittle 1964, 81, dn. 78).

¹⁸¹ Lehmann - Spittle 1964, 81, dn. 78.

¹⁸² Son yıllarda B. D. Wescoat tarafından yapılan bir çalışmada yapının ismi "Arsinoe Rotundası" olarak tanımlanmış ve yapının tarihi MÖ 280-270 civarı olarak verilmiştir (Wescoat 2015).

¹⁸³ Lehmann - Spittle 1964, 81, dn. 77 (Tegea Athena Alea Tapınağı'nda 1:6,6; Delphi'deki Kyreneliler'in Hazine Dairesi'nde 1:6,53; Olympia Leonidaion'da 1:6,5). Tam tersi bir oranlamada, yani taenia + regula yüksekliğinin arşitrav yüksekliğine bölünmesi ile elde edilen değerler için bk. Wescoat 2015, tab. 2.

arşitravın üst kısmını sınırlandıran astragal ve ovolodan oluşan taç profilinin varlığıdır. Çünkü bu profil yok sayıldığında oran 1:7,2'dir.

Erken dönem yapılarında taenia ile regula yüksekliği neredeyse birbirine eşit iken¹⁸⁴, MÖ 4. yüzyıldaki bazı yapılarda regulanın yüksekliği azalmıştır¹⁸⁵. Guttae yüksekliği ile taenia + regula yüksekliği arasındaki oranda elde edilen değerler (tab. 2), Kıta Yunanistan'da olduğu gibi¹⁸⁶ Anadolu'daki MÖ 4. yüzyıl mimarlarının çoğunun 1:4 ile 1:6 arasında değişen oranlarla MÖ 5. yüzyıl geleneğini devam ettirdiğini göstermektedir. MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Knidos Dor Tapınağı'nın 1:7,7 oranı ile Iasos Dorik Yapı A'nın 1:8 oranı, Samothrake'deki MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen yapılarla yaklaşık aynı değerlere sahip olup, guttaenin yüksekliğini yitirmeye başladığının işaretidir. MÖ geç 4. yüzyıla tarihlenen Miletos Liman Stoası'nın arşitravlarından birinde 1:12,4, diğerinde 1:15 oranının uygulanmış olması istisnadır.

Taenia yüksekliği ile guttae yüksekliği arasındaki oranlamada elde edilen değerlerden 1:2,1 oranı ile Knidos Aslanlı Mezar ve 1:2,5 oranı ile Labraunda Andron B, guttaenin yüksek çalışılmış olması bakımından Anadolu'daki yapıların yanı sıra Kıta Yunanistan'daki çağdaş yapılardan da ayrılmaktadır¹⁸⁷ (tab. 2). Yukarıdaki oranlamalarda elde edilen sonuçlar Anadolu'daki dorik yapılarda MÖ 4. yüzyılın 2. yarısından itibaren zaman zaman fazla yüksek olmayan guttaenin da çalışıldığını göstermektedir¹⁸⁸.

Triglif-Metop Frizi

MÖ 4. yüzyıl yapılarında uygulanan triglif-metop bloklarında, metop taeniasının yüksekliği triglif taeniasının yüksekliğinden daha azdır. Klasik Dönem yapılarında standartlaşan bu uygulama, uzun süre mimarideki yerini korumuştur¹⁸⁹. Anadolu'daki dorik yapıların çoğunluğunda triglif taeniası ile metop taeniası farklı seviyelerde işlenmiş iken, sadece Miletos Liman Stoası'nda¹⁹⁰ bir yenilik olarak, her iki taenianın aynı seviyede işlendiği görülmektedir (fig. 26-27). Kesintisiz devam eden taenia, stilistik açıdan MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Samothrake Altar *Court*'un dorik friz bloklarında¹⁹¹ da uygulanmıştır. Ancak son yıllarda yapılan bir çalışmada Altar *Court*'un MÖ 3. yüzyılın ortalarına da tarihlenebileceği düşünülmektedir¹⁹². Kesintisiz devam eden taenia uygulamasının ilk ne zaman başladığı sorusunun cevabını bulabilmek amacıyla yapı yazıtı ile tarihi kesin olarak bilinen yapılara başvurulması gerekir. MÖ 302-263 yıllarına tarihlenen Mamurt Kale Tapınağı¹⁹³ ile MÖ 299-290 yıllarına tarihlenen Miletos Antiokhos Stoası'nda¹⁹⁴

¹⁸⁴ MÖ 5. yüzyıl yapılarından Hephaisteion'da 1:1, Parthenon'da ise 1:1,5 oranı uygulanmıştır.

¹⁸⁵ Bu oran, Megalopolis Thersilionu'nda 1:1,1; Samothrake Altar *Court*'ta 1:1,21; Olympia'daki Metroon'da 1:1,47; Nemea Zeus Tapınağı'nda 1:1,64; Kyreneliler'in Hazine Dairesi'nde 1:1,82; Tegea Athena Alea Tapınağı'nda 1:1,92; Leonidaion 1:2,2; Eleusis Philo Stoası ile Samothrake Hieron'da 1:3,5'tir (Lehmann - Spittle 1964, 81, dn.79).

¹⁸⁶ Guttae yüksekliği ile taenia + regula yüksekliği arasındaki oran Kyreneliler'in Hazine Dairesi'nde 1:4,4; Tegea Athena Alea Tapınağı'nda 1:4,6; Olympia'daki Metroon ve Leonidaion ile Eleusis Philo Stoası'nda 1:5; Nemea Zeus Tapınağı'nda 1:6; Samothrake Hieron'da 1:7; Altar *Court*'ta ise 1:7,6'dır (Lehmann - Spittle 1964, 81, dn. 82).

¹⁸⁷ Taenia yüksekliği ile guttae yüksekliği arasındaki oran Anadolu dışındaki yapılardan Olympia'daki Leonidaion'da 1:3,6; Nemea Zeus Tapınağı'nda 1:3,7; Samothrake Altar *Court*'ta 1:4; Tegea Athena Alea Tapınağı'nda 1:4,95; Samothrake Hieron'da 1:5,35'tir (Lehmann - Spittle 1964, 81, dn. 83).

¹⁸⁸ Samothrake'deki MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen yapılarda tespit edilen oranlar doğrultusunda K. Lehmann da benzer bir sonuçtan söz etmektedir (Lehmann - Spittle 1964, 81).

¹⁸⁹ Coulton 1968, 171-172; Doruk 1978, 74-75, dn. 190.

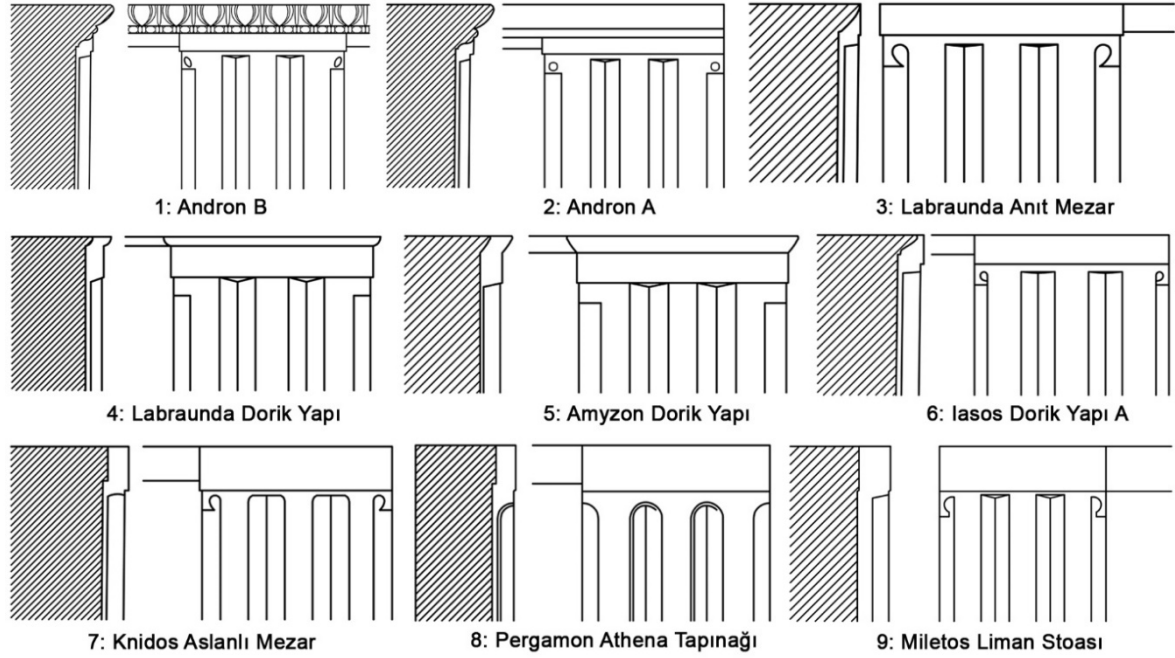
¹⁹⁰ von Gerkan 1922, 9-10, fig. 10-12. Tarihi için bk. 91.

¹⁹¹ Lehmann - Spittle 1964, 36-38, fig. 45-46, lev. 26-29. Tarihi için bk. 108.

¹⁹² B. D. Wescoat, yapının mimari özelliklerinin ve oranlarının MÖ 3. yüzyıl yapılarında da izlenebildiğini, Altar *Court*'un yönlendirildiği tiyatro ile ve muhtemelen 3. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen Stoa ile kronolojik olarak daha uyumlu olduğunu, bu nedenle yapının MÖ 3. yüzyıl ortalarına tarihlenebileceğini önermiştir (Wescoat 2015, 125-132).

¹⁹³ Conze - Schazmann 1911, 22-24, fig. 3-4.

triglif ve metop taeniası kesintisiz devam etmektedir. Bu örnekler doğrultusunda, triglif taeniası ile metop taeniasının eşit yükseklikte işlenmesinin MÖ 4. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başlarında ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Mevcut örnekler, bu yeni modanın ancak MÖ 2. yüzyılda standart bir uygulama haline geldiğini göstermektedir¹⁹⁵.

Figür 26: Triglif-metoplar

Labraunda yapılarında ilk kez dikdörtgen biçimli, ince plaka şeklinde işlenen metop taeniası yerine farklı profiller tercih edilmiştir (fig. 26). Labraunda Andron B ile Andron A'da kyma reversa profilinden oluşan metop taeniası, Labraunda Anıt Mezar'da hafif dışbükey kavisli ovolo şeklindedir. Iasos Dorik Yapı A'nın friz bloklarında ise metop taeniası - andronlarda olduğu gibi- kyma reversa profili şeklindedir. Ion düzenine özgü olan bu profiller dorik friz bloklarının taçlandırılmasında da kullanılmıştır. Labraunda Andron B'ye ait friz bloklarının üst bitişine astragal ve ovolodan oluşan taç profili eklenmiş, sadece ön cepheye gelen bloklarda ise bu profillerin yüzeyine ion kymationu ve inci-boncuk dizisi işlenmiştir. Andron A'nın friz bloklarını taçlandıran astragal ve ovolo profili, Andron B ile benzerdir ancak bu yapıda bezemesizdir. Labraunda Dorik Yapı'da metop taeniası işlenmemiş, friz bloğu ince bir ovolo profili ile sonlandırılmıştır. Bu profil, metopun yanı sıra triglif taeniasının üstünde de devam ettirilmiştir. Yine Hekatomnidler Dönemi imar faaliyetleri içinde değerlendirilen Amyzon Dorik Yapı'nın friz bloklarında triglif taeniası kanonik biçimde işlenmiş iken metop taeniası işlenmemiş ve friz bloğu üstte bir taç profiliyle sınırlandırılmıştır. Taç profilinin korunan alt yarısı, bunun ovolo profili olduğunun kanıtıdır. Her ne kadar Labraunda yapılarına nazaran daha ince bir profil şeklinde olsa da, dorik frizde ovolonun kullanılması Hekatomnidler'in mimari geleneğini yansıtmaktadır.

Ovolo, ion mimarisinde, MÖ 6. yüzyıldan itibaren en çok tercih edilen profildir¹⁹⁶. Bu profil, Anadolu'daki pek çok yapıda hem arşitrav hem de friz tacı olarak kullanılmıştır. Anadolu ion mimarisinin vazgeçilmez bir unsuru olan ovolo profilinin dorik frize uyarlanması, ilk kez Labraunda yapılarında karşımıza çıkmaktadır. Ionik etkili dorik friz bloklarının öncülleri olan Labraunda Andron B ile Andron A'da triglif ve metop taeniasının

¹⁹⁴ Knackfuß 1924, 31-47, fig. 39.

¹⁹⁵ Gider-Büyüközer 2013, 205-208. J. J. Coulton, triglif taeniasının daha yüksek işlendiği friz bloklarının Geç Hellenistik Dönem'e kadar kullanıldığını ileri sürmektedir (Coulton 1968, 171-172).

¹⁹⁶ Shoe 1936, 11.

devamında yer alan ovolo, bu tipin ortaya çıkmasındaki en büyük etkidir. Labraunda Andron B ile Andron A'da mimar, düzenleri karıştırarak uygulamanın yanında, metop taeniasının yerine kyma reversa profili işlemiş, bununla da yetinmeyip, triglif-metop frizini astragal ve ovolodan oluşan bir kymation ile taçlandırmıştır. Dorik frize farklı profillerin eklenmesi ilk olarak MÖ 6. yüzyılda, Güney İtalya, Sicilya ve Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda görülmektedir¹⁹⁷. Güney İtalya ve Sicilya'daki kombinasyonlar bu coğrafyaya özgü bir stil olup, Kıta Yunanistan ve Anadolu'dan bağımsız değerlendirilmelidir. Ancak, klasik dor düzeninin merkezi olarak kabul edilen Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda ionik profillerin işlenmesi istisnai uygulamalardır ve bu örneklerin tamamında profil, oldukça ince işlenmiş yalın bir astragalden oluşmaktadır. Oysa ki Labraunda yapılarında bu detay çalışma kyma reversa, astragal ve ovolodan oluşan kombinasyon ile doruk noktasına ulaşmış ve bu stil Anadolu'da yüzyıllarca kullanılmıştır. Bu nedenle ionik etkili triglif-metop bloklarının (tip TM2¹⁹⁸) öncülleri Labraunda yapılarıdır.

Figür 27: Triglif-metoplar

¹⁹⁷ MÖ 6. yüzyıla tarihlenen Olympia'daki Sikyonlular'ın Hazine Dairesi, MÖ 447-432 yıllarına tarihlenen Parthenon, MÖ 437-432 yıllarına tarihlenen Propylaea, MÖ 430-409 yıllarına tarihlenen Atina Agorası'ndaki Zeus Eleutherios Stoası ve MÖ 423-410 yıllarına tarihlenen Argive Heraionu'nda dorik friz bloklarının üst kısmına ince bir astragal profili eklenmiştir (Shoe 1936, 154, 169, lev. XXIII.1-3, lev. LXXI.16-20). Megara Hyblaea'da nekropol alanında bulunan ve bugün Syracuse Müzesi'nde sergilenen triglif-metop bloklarının devamına, altta inci-boncuk bezeli astragal ile yaprak bezeli dorik kymation işlenmiştir (Mertens 1993, lev. 85.4). MÖ 6. yüzyılın sonuna tarihlenen bu dorik friz bloklarının üst kısmında görülen bezemeler, sonrasında Akragas Dioskurlar Tapınağı (Koldewey - Puchstein 1899, 179, fig. 159) ile yine Megara Hyblaea'nın agorasında bulunan ve stilistik açıdan MÖ 320-310 yıllarına tarihlendirilen naiskosta geison başlangıcına işlenmiştir (Vallet - Villard 1966, 54-59, lev. 13, 61; Morales 2000, 211-214, fig. 23, 25). Bu nedenle söz konusu bu profiller dorik geison ile ilişkilendirilmiştir. Sicilya'daki dorik yapıların karakteristik özelliği olarak tanımlanan geison başlangıcına işlenmiş dorik kyma için bk. Morales 2000, 215-219.

¹⁹⁸ Gider-Büyüközer 2013, 209-224.

Triglif-metop bloklarında, gliflerin üst bitiminin şekillendirilişi farklılık göstermektedir (fig. 26-27). Anadolu'daki yapıların çoğunluğunda gliflerin üst bitimi dikdörtgen biçimli işlenmiş, üst dudak aşağıya doğru eğimli kesilmiştir. MÖ 4. yüzyılda Labraunda yapılarında başlayan bu gelenek, kısa sürede Anadolu dor mimarisinin özgün stili olarak mimarideki yerini almıştır. Çünkü Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda glifler düz kemer biçimli işlenmiş ve üst kısmı içbükey şekillendirilmiştir. Bu tip glifler sadece Knidos Aslanlı Mezar'da tespit edilmiştir¹⁹⁹. Ialysos'ta bulunan ve MÖ 4. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlenen triglif-metop bloğu Knidos örneği ile benzerdir. Rhodos Apollon Pythios Tapınağı'nın dikdörtgen biçimli glifleri, peristasisin sonraki bir dönemde eklenmiş olduğu düşüncesiyle paraleldir²⁰⁰. Pergamon Athena Tapınağı'nın trigliflerinde, gliflerin üst bitimi U biçimli sonlandırılmıştır. Anadolu'da Arkaik Dönem'de Assos Athena Tapınağı ile başlayan bu gelenek yüzyıllarca varlığını devam ettirmiştir.

Yapı	Tarihi	Kulak Biçimi
Labraunda Andron B	M.Ö. 377-353	
Labraunda Andron A	M.Ö. 351-344	
Labraunda Anıt Mezar	M.Ö. 4. yüzyılın 2. yarısı	
Iasos Dorik Yapı A	M.Ö. 4. yüzyılın 2. yarısı	
Samothrake Altar <i>Court</i>	M.Ö. 4. yüzyılın 2. yarısı	
Samothrake Hieron	M.Ö. 4. yüzyılın 2. yarısı	
Knidos Aslanlı Mezar	M.Ö. 4. yüzyılın son çeyreği	
Miletos Liman Stoası	M.Ö. geç 4. yüzyıl	

Tablo 3: Triglif kulakları

Yarım gliflerin üst sınırına işlenen triglif kulakları MÖ 4. yüzyılda gelişimini tamamlayarak, dor mimarisindeki yerini almıştır. "Tam gelişmiş kulak biçimi" ilk olarak Anadolu'da, Labraunda yapılarında ortaya çıkmıştır²⁰¹. Labraunda Andron B ile Andron A'da triglif kulakları Tip TK1 olarak değerlendirilen, kapalı kulak kepeğine sahiptir. Bu tip

¹⁹⁹ Söz konusu triglif-metop bloğu Athena Polias Tapınağı için önerilmiştir. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalarda, mevcut malzemelerin iki farklı yapıya ait olduğu, Athena Polias ve Zeus Polieus Tapınağı'nın MÖ 3. yüzyıl sonlarına tarihlendiği tespit edilmiştir. Bu nedenle MÖ 4. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlenen triglif-metop bloğu ile dorik geison bloğunun ait olduğu yapı bilinmemektedir (Rocco 2018, 23-27, fig. 28).

²⁰⁰ E. Lippolis, ilk inşa evresinde yapının prostylos planlı olduğunu ve peristasisin sonradan eklendiğini düşünmektedir (Lippolis 2016, 111-181).

²⁰¹ Lehmann - Spittle 1964, 82-83; Filgis - Radt 1986, 50; Rumscheid 1994, 313; Gider-Büyüközer 2013, 237-249; Gider-Büyüközer 2014, 155-173. J. J. Coulton ise Miletos Liman Stoası'nı ilk örnek olarak kabul etmektedir (Coulton 1968, 173). Farklı görüş olarak gelişmiş kulak biçiminin ilk olarak Samothrake yapılarında görüldüğü de savunulmaktadır (Praschniker - Theuer 1979, 181; Martini 1984, 81).

kulaklar, yoğun Labraunda etkileri görülen Iasos Dorik Yapı A'da da tespit edilmiştir (tab. 3). Labraunda Anıt Mezar ile Knidos Aslanlı Mezar'da ise Tip TK2 grubunu oluşturan damla biçimli triglif kulakları tercih edilmiştir. MÖ 4. yüzyıl sonuna tarihlenen Miletos Liman Stoası'nın triglif kulakları hem kulak kepçesinin yarım küre biçimli hem de kulak kepçesinin alt ucunun kalın işlenmiş olması bakımından damla biçimli örneklerden ayrılmaktadır²⁰². Bu dönemde, Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda ise yarım gliflerin üst bitişinde bulunan kanca şeklindeki uç kısmın aşağıya doğru uzadığı görülmektedir²⁰³. Fakat bunlar, damla biçimli olan Anadolu örneklerine nazaran daha düz hatlara sahiptir²⁰⁴.

MÖ 4. yüzyılda ortaya çıkan bir diğer yenilik ise arşitrav ile triglif-metopun aynı blokta çalışılmasıdır. Araştırmacılar bu tip blokların Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda ortaya çıktığı fikrini savunmaktadır²⁰⁵. MÖ 4. yüzyıl ortasına tarihlenen Ialysos Dorik Çeşme, bu tip blokların görüldüğü en erken yapılardan biridir²⁰⁶. Yekpare bloktan oluşan arşitrav ile triglif-metoplar Anadolu'da MÖ 3. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır²⁰⁷.

Arkaik Dönem'den itibaren dorik bir yapıda her bir aksial aralığa iki metop yerleştirilmiştir. İlk kez MÖ 5. yüzyılda üç metoplu friz sistemi kullanılmaya başlanmıştır²⁰⁸. Özellikle insan sirkülasyonunun yoğun olduğu stoalarda, aksial aralığın geniş tutulması sütunlar arasındaki geçişleri kolaylaştırdığından, fonksiyonel açıdan oldukça elverişli olan bu sistem, MÖ 4. yüzyıl yapılarında yaygınlaşmıştır²⁰⁹. Kıta Yunanistan'da 4. yüzyılda inşa edilen peripteros planlı tapınaklarda halen iki metoplu friz sistemi kullanılmakta iken, Anadolu'da, MÖ 330-325 yıllarına tarihlenen Pergamon Athena Tapınağı'nda ilk kez üç metoplu sistem uygulanmıştır²¹⁰. Buna karşın Rhodos'taki Apollon Eretimos²¹¹ ve Apollon Pythios²¹² tapınakları iki metoplu friz sistemine sahiptir. Tapınak cepheli yapılardan Labraunda Andron B ile Andron A'da çağdaşı olan yapılardan farklı olarak dört metoplu friz sistemi vardır. Ion başlıklı taşıyıcıların kullanıldığı bu yapılarda aksial aralığın ion düzeni oranlarında belirlendiği, bu nedenle dört metoplu friz sisteminin uygulandığı görülmektedir. MÖ 4. yüzyıl ortalarında inşa edilen tapınak ya da tapınak cepheli yapılarda hala iki metoplu friz sisteminin kullanıldığı düşünüldüğünde, andronlarda başlayan bu uygulama oldukça sıra dışı kalmaktadır²¹³. Dört metoplu friz sistemi akabinde Priene Demeter ve Kore Tapınağı ile Miletos Delphinion'un Hellenistik evresinde²¹⁴ uygulanmıştır. Knidos Aslanlı Mezar'da ise merkezi aksial aralığa dört, her iki yandaki aksial aralıklara üç metop yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Labraunda Dorik Yapı, Ialysos Dorik Çeşme ve Miletos Liman Stoası üç metoplu friz sisteminin uygulandığı yapılardandır. Bu örnekler

²⁰² Tip TK3 grubunu oluşturan bu tip triglif kulakları için bk. Gider-Büyüközer 2013, 243-245, fig. 83; Gider-Büyüközer 2014, 164-165, fig. 3.

²⁰³ Bu biçim, MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen yapılardan Nikias Anıtı (Dinsmoor 1910, fig. 1; Townsend 2004, fig. 16.7), Eleusis Telesterionu Philo Stoası (Noack 1927, fig. 57, 59) ve Atina Asklepieionu Doğu Stoa'nın friz bloklarında (Travlos 1971, 127-137) net bir şekilde görülmektedir.

²⁰⁴ Oropos Amphiaraiou Stoası'nda farklı bir uygulama olarak ters S profili ile ikili basamağa dönüşmüş kulak biçimi görülmektedir (Coulton 1968, 171-173, fig. 8c).

²⁰⁵ Roux 1952, 176, dn. 1; Coulton 1964, 107, 127-128.

²⁰⁶ Maiuri 1928, 79-82; Dunkley 1935/36, 183-184; fig. 15-16; Dyggve 1960b, 380, fig. VIII.5; Karousos 1973, 104, fig. 50; Glaser 1983, 47-49; Lauter 1986, 129, lev. 12a; Livadiotti - Rocco 1996, 50, fig. 120-124; Agusta-Boularot 2001, 216-217, fig. 41.

²⁰⁷ Gider-Büyüközer 2013, 253-256.

²⁰⁸ Coulton 1976, 115-119.

²⁰⁹ Stoalarda uygulanan üç metoplu friz sistemi Vitruvius tarafından da önerilen bir sistemdir (Vitr. V, 9, 3).

²¹⁰ J. J. Coulton, üç metoplu friz sisteminin geç 4. yüzyıldan itibaren küçük boyutlu tapınaklarda sadece merkezi aksial aralıkta kullanıldığını dile getirmiştir (Coulton 1976, 117).

²¹¹ Jacopi 1932, 87-93, fig. 12, 15.

²¹² Hoepfner 1999, 54-58; Livadiotti - Rocco 1996, 14; Lippolis 2016, 111-181.

²¹³ MÖ 4. yüzyıl ortalarına tarihlenen Atina Asklepieionu Doğu Stoa'nın ikinci katında, her bir aksial aralığa beş metop yerleştirildiği düşünülmektedir (Coulton 1976, 118).

²¹⁴ Kawerau - Rehm 1914, lev. III.

doğrultusunda Anadolu'daki dorik yapılarda MÖ 4. yüzyıldan itibaren geniş aksial aralıkların ve buna bağlı olarak da çoklu metop sisteminin tercih edildiği söylenebilir. Aksial aralıkların genişlemesi üst yapıyı oluşturan mimari blokların boyutlarının küçülmesine neden olmuştur. Nitekim bu yüzyılda arşitrav ile triglif-metopun aynı blokta çalışılmaya başlanması da bunun göstergesidir.

Dorik yapıların stilistik açıdan tarihlendirilmesinde zaman zaman başvurulan yöntemlerden biri de arşitrav yüksekliği ile triglif-metop yüksekliği arasındaki orandır²¹⁵. Arkaik Dönem ve erken 5. yüzyılda arşitrav frizden daha yüksek işlenmiştir. Olympia Zeus Tapınağı'nda arşitrav ile friz yüksekliği eşitlenmiş ve bu oran 5. yüzyıl yapılarının büyük bir kısmında uygulanmıştır²¹⁶. Arşitrav yüksekliği ile triglif-metop yüksekliği arasındaki oran ile ilgili araştırma yapan A. Schober, arşitrav yüksekliği ile friz yüksekliği arasında gözle görülür bir gelişimin varlığından söz etmektedir. Ona göre; arşitrav ile friz, MÖ 5. yüzyıl yapılarında hemen hemen aynı yüksekliğe sahiptir ve uygulanan oran 1:1'e eşit ya da yakın değerlerde (± 1) iken, MÖ 4. ve 3. yüzyılda arşitrav yüksekliği devamlı bir azalma gösterir²¹⁷. G. Roux, Schober'in bu tespitlerini doğrulamakta ve MÖ 4. yüzyılın 2. yarısından itibaren arşitrav yüksekliğinin azalmaya başladığını ve bu durumun MÖ 3. yüzyılın başlarına kadar devam ettiğini aktarmaktadır²¹⁸. Fakat aynı dönemde inşa edilen yapılarda ya da aynı kentte yer alan çağdaş yapılarda tespit edilen değişken oranlara dikkati çekerek, bazı düzensiz uygulamaların da var olduğunu dile getirmektedir. Bunun yanı sıra Roux, inşa edilen yapı tipinin de önemli olduğunu, bir tapınak ile bir stoda uygulanan oranların aynı olmasının beklenmemesi gerektiğinin de altını çizerek, oranları "tapınaklar" ve "stolar" olmak üzere iki ayrı yapı grubunda değerlendirmektedir²¹⁹. J. J. Coulton; arşitrav yüksekliği ile friz yüksekliği arasındaki oranın MÖ geç 5. ve 4. yüzyıl boyunca daha istikrarlı bir gelişim gösterdiğini, bu nedenle bu oranın özellikle Klasik Dönem yapıları için güvenilir bir kriter olduğunu fakat farklı coğrafyalardaki örneklerden ziyade lokal örneklerin baz alınması gerektiğini aktarmaktadır²²⁰.

<i>Yapı</i>	<i>Tarihi</i>	<i>Arş. Yük.</i>	<i>TM Yük.</i>	<i>Oran</i>
Labraunda Andron B	MÖ 377-353	63	59,5	1,060
Labraunda Andron A	MÖ 351-344	64	61	1,050
Labraunda Dorik Yapı	MÖ 351-344	28,5	30,6	0,950
Labraunda Anıt Mezar	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı	49	50,5	0,970
Iasos Dorik Yapı A	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı	40	42	0,952
Knidos Dor Tapınağı	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı	65	65	1
Pergamon Athena Tapınağı	MÖ 330-325	48	53,8	0,892
Knidos Aslanlı Mezar	MÖ 4. yüzyılın son çeyreği	52	60	0,867
Miletos Liman Stoası	MÖ geç 4. yüzyıl	37	46,3	0,799
Lindos Athena Tapınağı	MÖ 300 civarı	62	74	0,838

Tablo 4: Arşitrav yüksekliği ile friz yüksekliği arasındaki oran

MÖ 4. yüzyıl yapılarının büyük bir kısmında, MÖ 5. yüzyılda olduğu gibi 1:1 ya da 1:1'den az farklı değerler uygulanmıştır (tab. 4). Labraunda Andron B ve Andron A'da arşitravlar, Arkaik Dönem'de olduğu gibi friz bloklarından daha yüksek işlenmiştir. Knidos Dor Tapınağı'nda ise arşitrav ile friz bloklarının yüksekliği eşit olup, bu yönü ile çağdaş yapılardan sadece Eleusis Philo Stoası ile benzerdir. Triglif-metop bloklarının kompozisyonu

²¹⁵ Schober 1935, 5; Roux 1961, 326, 412-413; Coulton 1964, 125; Lehmann - Spittle 1964, 79-80; Coulton 1968, 171; Tomlinson 2006, 98-99, 101, tab. 1; Winter 2006, 106.

²¹⁶ Winter 2006, 68. Arşitrav yüksekliği ile friz yüksekliği arasındaki oran Parthenon ile Hephaisteion'da 1:1; Rhamnous Nemesis Tapınağı'nda 1:0,98'dir (Townsend 2004, 319, dn. 61).

²¹⁷ Schober 1935, 5; Tomlinson 2006, 99.

²¹⁸ Roux 1961, 326.

²¹⁹ Roux 1961, 412-413.

²²⁰ Coulton 1964, 124-125.

açısından Labraunda etkilerinin tespit edildiği Iasos Dorik Yapı A'da görülen 1:0,952 oranı, Labraunda Dorik Yapı ve Anıt Mezar ile yakın değerlere sahiptir. Pergamon Athena Tapınağı'nda arşitrav yüksekliği ile friz yüksekliği arasındaki farkın arttığı görülmektedir. Bu yapıda tespit edilen 1:0,892 oranı, Delphi Tholos ile Oropos Amphiaraos Tapınağı'nda uygulanmıştır. Bunun yanı sıra Tegea Athena Alea Tapınağı, Epidauros Asklepios Tapınağı, Megalopolis Thersilionu ve Oropos Stoası'nın oranları da Pergamon Athena Tapınağı'na oldukça yakın değerlere sahiptir. MÖ geç 4. yüzyıla tarihlenen Miletos Liman Stoası'nın 1:0,799 oranına en yakın değerler Nemea Zeus Tapınağı ile Korinth Asklepios Tapınağı'nda uygulanmıştır²²¹.

Vitruvius'un (IV, 3, 4-5) modül sistemine göre triglif genişliği 1 modül, metop genişliği 1,5 modüldür. Dolayısıyla triglif genişliği ile metop genişliği arasındaki oran 1:1,50 = 2:3 olmalıdır. Bu oran Arkaik Dönem'den itibaren dorik yapılarda uygulanmıştır²²². Aşağıdaki tabloda elde edilen değerler, MÖ 4. yüzyıl yapılarında da bu oranın çok değişmediğini göstermektedir (tab. 5). Labraunda Andron B ile Knidos Dor Tapınağı'nın peristasis frizlerinde uygulanan 1:1,58 oranı çağdaşı olan yapılardan ayrılmaktadır²²³.

Yapı	T-M Yük. cm	Trg. Gen. cm	Mtp. Gen. cm	Mtp. Gen. Trg. Gen.	Trg. Yük Trg. Gen.	
Labraunda Andron B	59,4	36	57	1,58	1,67	
Labraunda Andron A	61	35-38	55-58	1,55	1,65	
Labraunda Dorik Yapı	30,6	21	31,6	1,50	1,48	
Amyzon Dorik Yapı	44,5	31,6	47,5	1,50	1,41	
Iasos Dorik Yapı A	42	30,3	45,5	1,50	1,38	
Labraunda Anıt Mezar	50,5	38	55,5	1,46	1,33	
Knidos Dor Tapınağı	Peristasis	65	44	69,5	1,58	1,48
	Duvar		47	68,5	1,46	
Pergamon Athena Tapınağı	53,8	31,2	47,8	1,53	1,72	
Knidos Aslanlı Mezar	60	41	59	1,44	1,46	
Miletos Liman Stoası	46,3	29,6	42,3	1,43	1,56	

Tablo 5: Metop genişliğinin triglif genişliğine / triglif yüksekliğinin triglif genişliğine oranı

Vitruvius (IV, 3, 4), triglifin genişliğini 1 modül, yüksekliğini ise 1,5 modül önermektedir. Dolayısıyla triglif yüksekliği ile genişliği arasındaki oranın 1:1,50 olması gerekir. Anadolu'daki dorik yapılarda triglif genişliği ile yüksekliği arasındaki oranda çok değişken değerlerin uygulandığı tespit edilmiştir (tab. 5). Labraunda Andron B, Andron A ve Pergamon Athena Tapınağı'nın friz bloklarında tespit edilen oranlar, MÖ 5. yüzyıl yapılarında uygulanan değerlerle paraleldir²²⁴. Buna karşın Idrieus Dönemi imar faaliyetleri içinde değerlendirilen Amyzon Dorik Yapı ile çağdaşı olan Labraunda Anıt Mezar'da daha geniş triglifler tercih edilmiştir. Özellikle Labraunda Anıt Mezar'da uygulanan 1:1,33 oranı çağdaşı yapılar arasında istisnai bir örnektir. Buna yakın oranlar Iasos Dorik Yapı A ile

²²¹ Roux 1961, 412-413; Lehmann - Spittle 1964, 79-80, dn. 74. Bugüne kadar araştırmacılar arşitrav yüksekliğini friz yüksekliğine bölerek oranları elde etmişlerdir ancak R. Tomlinson ile B. D. Wescoat oranları hesaplarken tam tersini uygulayarak, friz yüksekliğini arşitrav yüksekliğine bölmüştür (Tomlinson 2006, 98-99, 101; Wescoat 2015, tab. 2).

²²² MÖ 570 civarına tarihlenen Aegina Aphaia Tapınağı'nda 1:1,54 oranı (Schwandner 1985, 36-42, fig. 22, 25); MÖ 5. yüzyıl yapılarından Rhamnous Nemesis Tapınağı'nda 1:1,52; Atina Hephaisteionu'nda 1:1,50; Sounion Poseidon Tapınağı'nda ise 1:1,41 oranı uygulanmıştır (Miles 1989, 170-171; 182-184; 247-249).

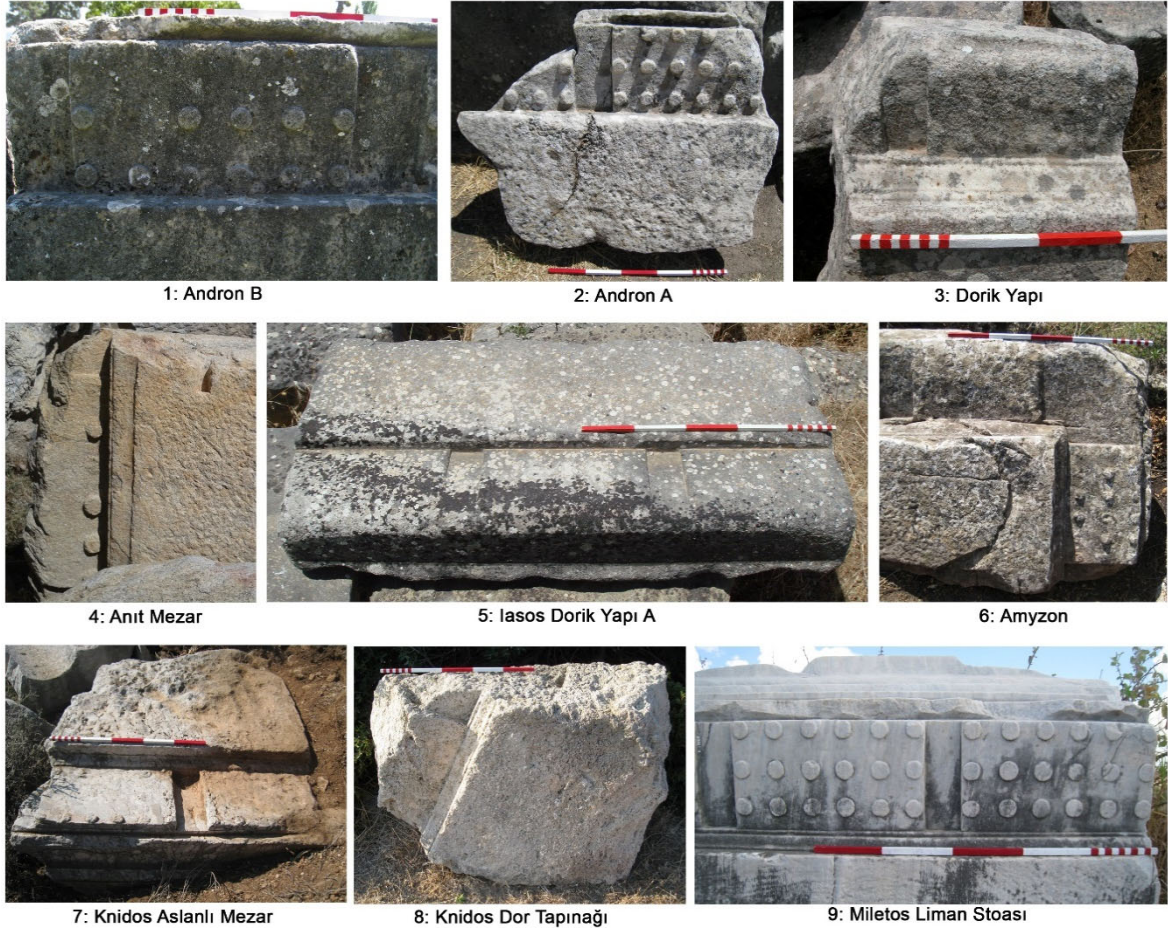
²²³ Anadolu dışında bulunan MÖ 4. yüzyıla ait dorik yapılardan Delphi Tholos'ta 1:1,50; Tegea Athena Alea Tapınağı'nda 1:1,53; Nemea Zeus Tapınağı'nda 1:1,54; Stratos Zeus Tapınağı'nda 1:1,51; Epidauros Tholos'ta 1:1,48; Eleusis Philo Stoası'nda 1:1,51; Olympia Metroon'da 1:1,44 oranı tespit edilmiştir. Ayrıca triglif genişliği ile metop genişliği arasındaki oranlar için bk. Martini 1984, 80-84, tab. D; Wescoat 2015, tab. 2.

²²⁴ MÖ 5. yüzyıl yapılarından Olympia Zeus Tapınağı'nda 1:1,64; Propylaia 1:1,66 (merkez), 1:1,64 (batı kanadı); Sounion Poseidon Tapınağı'nda 1:1,62; Parthenon ile Hephaisteion'da 1:1,59; Atina Ares Tapınağı'nda 1:1,56; Rhamnous Nemesis Tapınağı'nda, 1:1,55; Atina Zeus Eleutherios Stoası'nda 1:1,52 oranı uygulanmıştır (Townsend 2004, 318, dn. 55, 319, dn. 60).

hemen sonrasında inşa edilen Halikarnassos Apollon ve Ptolemaios Stoası'nda²²⁵ uygulanmıştır. Sözü edilen bu iki yapı da Hekatomnidler'in mimari etkilerini taşımaktadır. Miletos Liman Stoası'nın 1:1,56 oranı, 4. yüzyıl yapılarından Delphi Tholos ve Epidauros Asklepios Tapınağı ile aynı; Samothrake Hieron (1:1,55), Delphi Athena Pronaia III, Samothrake Altar Court (1:1,57), Nemea Zeus Tapınağı (1:1,58), Tegea Athena Alea, Oropos Amphiareion (1:1,53) ve Sostratos Zeus Tapınağı (1:1,51) ile yakın değerlerdedir²²⁶.

Geison

MÖ 4. yüzyıl yapılarının çoğunluğunda dorik geison kullanılmış olmasına karşın, farklı bir uygulama olarak bu yüzyılda dorik yapılar ionik geison ile sonlandırılmaya da başlanmıştır (fig. 28-29). İlk kez stilistik açıdan MÖ 425-416 yıllarına tarihlendirilen dor düzenindeki Brauron Stoası'nın ön cephesinde kullanılan ionik geisonun²²⁷ Anadolu'daki dorik yapılarda görülen en erken örneği, MÖ 351-344 yıllarına tarihlenen Labraunda Oikoi Binası'dır. MÖ 4. yüzyıl ortasına tarihlenen Ialysos Dorik Çeşme'de uygulanan ionik geisonlar da en az Labraunda kadar erken örneklerdendir. Bu uygulama özellikle MÖ 2. yüzyılda Pergamon ve etkisi altındaki kentlerde yaygınlaşmıştır²²⁸.

Figür 28: Dorik geisonlar

Dorik geison bloklarının bir kısmında geison soffiti kyma reversa profilinden oluşmaktadır (fig. 28-29). İlk kez MÖ 437-432 yıllarına tarihlenen Atina Akropolisi Propylaea'da ortaya çıkan bu profil, MÖ 5. yüzyıl sonundan itibaren geison soffiti olarak dor

²²⁵ Pedersen 2004b, 151-162, fig. 26-27; Gider-Büyüközer 2013, 552-556, fig. 194-195.

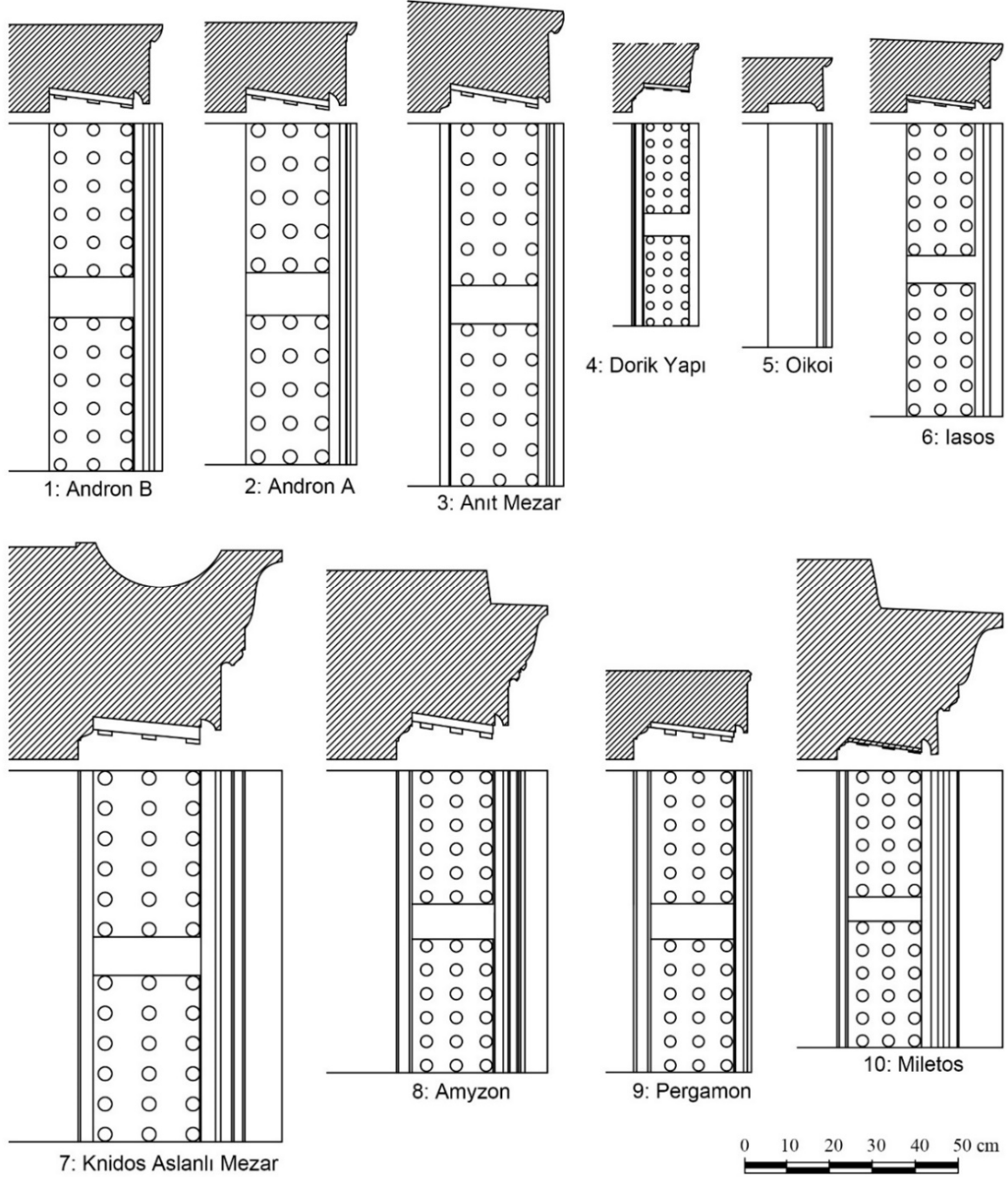
²²⁶ Townsend 2004, 318, dn. 55, 319, dn. 60; Wescoat 2015, tab. 2.

²²⁷ Coulton 1976, 119-120, fig. 9.

²²⁸ Gider-Büyüközer 2013, 327-328.

mimarisindeki yerini almıştır²²⁹. Geison bloğunun başlangıcını oluşturan düz yüzeyli faskia ile mutulus plakaları arasına işlenen kyma reversa profili, Anadolu'daki dorik yapılarda MÖ 4. yüzyılın 2. yarısından MS 1. yüzyılın içlerine kadar kullanılmıştır²³⁰. Labraunda Andron B, Andron A ile Iasos Dorik Yapı A'da geison soffiti işlenmemiş, böylece mutulus plakalarının altında düz yüzeyli, dikey bir faskia oluşmuştur. Labraunda Oikoi Binası'nın ionik geisonları da geison soffiti işlenmemiş olması bakımından bu gruba girmektedir. Sözü edilen bu örneklerde geison soffitinin işlenmemiş olması, MÖ 6. ve 5. yüzyıldaki dorik yapılarda görülen eski bir geleneği yansıtmaktadır. Labraunda Anıt Mezar'da ise geison bloğu kyma reversa profiliyle başlamış, sonrasında düz yüzeyli faskia işlenmiştir. Bölgede tespit edilen bu tek örnek, istisnai bir uygulamadır.

Figür 29: Dorik geisonlar

²²⁹ Shoe 1936, 168; Erder 1967, 29-32, lev. H.

²³⁰ Gider-Büyüközer 2013, 337-338.

Labraunda Dorik Yapı'nın geison bloğunda kyma reversadan oluşan geison soffiti altta yalın astragal ile birlikte kullanılmıştır. Dorik geisonlar için oldukça sıradışı olan bu kombinasyonun benzerleri Mylasa ve Halikarnassos'ta tespit edilmiştir. Bodrum Kalesi'nin İtalyan Kulesi'nde devşirme malzeme olarak kullanılan geison bloğu (fig. 30) ile Mylasa'daki Hekatomnos Anıtı'nın çevresinde yapılan kazılarda bulunan geison bloğunda²³¹, geison soffiti yalın astragal ile kyma reversa profilinden oluşmaktadır. Astragal ile kombine edilen kyma reversa profilinin bugüne kadar bilinen iki örneği de ion mimarisine aittir. Bunlardan ilki MÖ 421-406 yıllarına tarihlenen Atina Erekhtheionu'nun yatay geisonları, diğeri ise MÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Didyma naiskosunun ionik geisonlarıdır²³². İlk kez dorik geisonda da çalışıldığını tespit ettiğimiz bu kombinasyonun üç örneğinin de Anadolu'da Hekatomnid yapılarında tespit edilmiş olması önemlidir.

Figür 30: Bodrum Kalesi'nde devşirme malzeme olarak kullanılan geison bloğu

MÖ 4. yüzyıl yapılarında uygulanan dorik geisonlarda, mutulus plakaları ile guttae güçlü çalışılmış olup, geison soffiti ile damlalık arasındaki alana yerleştirilen mutulus plakaları, sözü edilen bu iki bölümle de bağlantılıdır (tab. 6). Guttaenin mutulus yüzeyine dağılımlarında yüzyılın 2. yarısından itibaren değişimlerin başladığı görülmektedir. Erken evrelerde, özellikle üçlü dizimde guttae arasındaki mesafe, guttaenin çapının yaklaşık 2 katı ya da 2 katından biraz fazla iken, MÖ 4. yüzyıl yapılarında genellikle 1,5 katıdır²³³. Knidos Aslanlı Mezar'ın geisonlarında guttae MÖ 5. yüzyıl yapılarında olduğu gibi 2 katından biraz daha geniştir.

Dorik geisonlarda alt yüzeyin eğimli işlenmesi karakteristiktir. Mutulus plakaları da geisonun bu eğimine uygun olarak şekillendirilir. W. Martini, Klasik Dönem yapılarında mutulus plakalarının eğiminin $\pm 15^\circ$ olarak uygulandığını, MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu açının daima küçüldüğünü ve MÖ 197-159 yıllarına tarihlenen Pergamon Athena Kutsal Alan Stoası'nda olduğu gibi 3° 'ye kadar düştüğünü aktarmaktadır²³⁴. Anadolu'daki MÖ 4. yüzyıl yapılarında mutulus plakalarının eğim derecesi 8° ile 10° arasında değişmektedir. MÖ 4. yüzyıl yapılarında viae genişliği mutulus genişliğinin yaklaşık 1:4 oranında çalışılmıştır. Dönemin sonlarına doğru viae genişliğinde azalma olduğu görülmektedir²³⁵ (tab. 6).

MÖ 4. yüzyıl yapılarındaki geisonlarda, uç kısım, iç kavis ve faskia bölümlerinden oluşan damlalık profilinde çoğunlukla iç kavisin derinliği, genişliğinden daha fazladır. Damlalık kısmının devamında yer alan ve simaya geçişi oluşturan geison tacı şahin gagası profilinden oluşmaktadır. Yapıların çoğunluğunda ovalolu şahin gagası profili uygulanmış ve bunlarda genellikle alt kavisin başlangıcı dışa doğru hafif çıkıntılı bir faskia ile belirlenmiştir²³⁶. MÖ 4. yüzyıl ortasından itibaren ovalolu şahin gagası profilinde, ovalonun

²³¹ 2012 yılında, Hekatomnos Anıtı'nın çevresinde yapılan kazı çalışmalarında bulunan bu mimari blok henüz yayınlanmamıştır.

²³² Shoe 1936, 68-69, lev. XXX.9; 73, lev. XXX.46.

²³³ Gider-Büyüközer 2013, 349-351; Gider-Büyüközer 2018, 70-71.

²³⁴ Martini 1984, 84-86.

²³⁵ Gider-Büyüközer 2018, 74, tab. 1.

²³⁶ Bu tip şahin gagası profilleri L. T. Shoe tarafından yapılan tipolojide Form II ve Form IV'ü oluşturmaktadır

alt yarısını hareketlendirme eğilimi başlamış ve ovolo kyma reversa profiline dönüşmüş, böylelikle kyma reversalı şahin gagası profili oluşmuştur²³⁷. MÖ 4. yüzyıl sonu gibi erken tarihli örneklerde kyma reversa profilinin üst kavisi büyük ve zarafetten yoksun işlenmiştir. MÖ 4. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen Knidos Aslanlı Mezar ile MÖ 4. yüzyıl sonuna tarihlenen Miletos Liman Stoası'nın dorik geison bloklarında profilin bu şekli net olarak görülebilmektedir ve bu durum çağdaşı olan yapılarla da örtüşmektedir²³⁸. Miletos Delphinionu'nun Hellenistik evresine ait geison bloğunda, taç profili düz yüzeyli ovolo şeklindedir²³⁹.

Yapı	Tarihi	MUTULUS		GUTTAE		Eğim	Mut. Viae
		Yüksek	Alçak	Yüksek	Alçak		
Labraunda Andron B	MÖ 377-353	X		X		8°	0,26
Labraunda Andron A	MÖ 351-344	X		X		9°	0,26
Labraunda Dorik Yapı	MÖ 351-344	X		X		-	0,26
Bodrum Kalesi	MÖ 4. yüzyıl ortaları	X		X		-	-
Amyzon Dorik Yapı	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı	X		X		9°	0,26
Labraunda Anıt Mezar	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı	X		X		10°	0,24
Pergamon Athena Tapınağı	MÖ 330-325	X		X			0,26
Knidos Aslanlı Mezar	MÖ 4. yüzyılın son çeyreği	X		X		9°	0,23
Miletos Liman Stoası	MÖ 4. yüzyıl sonu	±X			X	8°	0,20
Miletos Delphinion (Hellenistik)	MÖ 4. yüzyıl	X			X		

Tablo 6: Mutulus-guttae yüksekliği / Mutulusun eğim derecesi / Mutulus genişliği ile viae genişliğinin oranı

Sima

Dorik yapıların çoğunluğunda sima profili Tip S2 grubunu oluşturan, alt kavis başlangıcı nispeten yukarıda ve belirgin işlenmiş dikey kyma rektadan oluşmaktadır²⁴⁰ (fig. 31). Bu tip kyma rekta profili özellikle Labraunda'daki dorik yapılarda çalışılmıştır. Kentte ilk olarak Andron B'de başlayan bu gelenek ardından Andron A, Oikoi Binası ve Anıt Mezar'da da tekrarlanmıştır (fig. 32a-b). Amyzon Dorik Yapı'nın simasında da Labraunda'daki yapılarda görülen kyma rekta profilinin aynısı tespit edilmiştir. Bu da Tip S2 grubunu oluşturan kyma rekta profilinin MÖ 4. yüzyıl yapılarında Hekatomnidler'in imar faaliyetlerine bağlı olarak yayılım gösterdiği izlenimi vermektedir²⁴¹. Nitekim C. Erder MÖ 4. yüzyılın 2. yarısında bu tip sima profilini sadece Priene'deki iki yapıda tespit etmiştir²⁴². Ancak, Miletos Liman Stoası'nın siması da profilinin biçimi bakımından bu grupta değerlendirilmelidir²⁴³.

MÖ 4. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen Knidos Aslanlı Mezar'ın siması, Tip S1 grubunu oluşturan, alt kavisi fazla belirgin olmayan kyma rektadan oluşmaktadır²⁴⁴. Sözü edilen bu yapının simasında, dikey işlenen kyma rekta profilinin alt kavisi belirsiz, üst kavisi ise derin ve uzantısı kuvvetlidir (fig. 31). Bu şekliyle profil, Anadolu'da MÖ 4. yüzyıldan tek örnek olan Halikarnassos Mausoleumu'nun simasıyla büyük benzerlik içindedir²⁴⁵.

(Shoe 1936, 105-106, 165).

²³⁷ L. T. Shoe tarafından yapılan tipolojide Form V'i oluşturan bu tip profil için bk. Shoe 1936, 106.

²³⁸ Shoe 1936, 106, lev. LV.15-17, 34.

²³⁹ Kawerau – Rehm 1914, 138-139, fig. 18.

²⁴⁰ Erder 1967, 22-23, tab. IV; Gider-Büyüközer 2013, 367-369, fig. 112.

²⁴¹ Amyzon'daki Kutsal Alan Propylonu'na ait arşitrav bloğu üzerinde yer alan yazıt Hekatomnidler'in, Idrieus zamanında kentte imar faaliyetlerinde bulduklarını göstermektedir. Bk. Hellström 2009, 273-290, fig. 10.

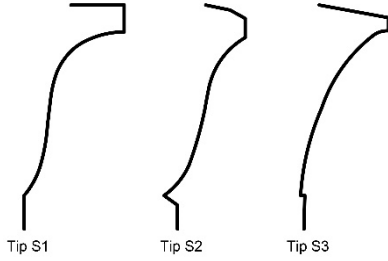
²⁴² Erder 1967, 22-23, tab. IV, lev. B, 12, 18.

²⁴³ Tip S2 grubunda değerlendirilebilecek kyma rekta profili MÖ 4. yüzyılda Samothrake'deki dorik yapılardan Altar Court, Hieron ile stoada vardır. Bk. Wescoat 2015, fig. 7c-d, g.

²⁴⁴ Gider-Büyüközer 2013, 366-367, fig. 111. C. Erder'in çalışmasında I. grubu oluşturan bu tip kyma rekta profili için bk. Erder 1967, 23, tab. IV.

²⁴⁵ Karşılaştırma için bk. Shoe 1936, lev. XLI.10; Erder 1967, lev. B.1, 2.

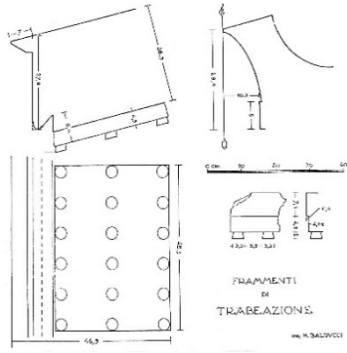
Adalardaki 4. yüzyıl yapılarının simasında meyilli işlenen kyma rekta profilinde alt kavisin belirlenmemiş olması bakımından Anadolu örneklerinden ayrılmaktadır. Tip S3 grubunu oluşturan²⁴⁶ bu örnekler Ialysos Dorik Çeşme ve Rhodos Apollon Eretimos Tapınağı'nda tespit edilmiştir. Apollon Tapınağı'nın simasında çörtenerler arasındaki alan, yüksek kabartma olarak işlenmiş lotus-palmet motifleriyle bezenmiştir (fig. 33a-c). L. T. Shoe bu profili MÖ 4. yüzyıl ortalarına tarihlenmiştir²⁴⁷.

Figür 31: Sima profilinin biçimi

Figür 32a-b: Labraunda Anıt Mezar'ın sima bloğu

Figür 33a-c: Rhodos Apollon Eretimos Tapınağı'nın geison ve sima bloğu
(a: Jacopi 1932, fig. 9)

Değerlendirme

MÖ 4. yüzyıl dor mimarisinde hissedilir derece ionik etki görülmektedir. Bu, Attik mimaride MÖ 5. yüzyılda başlayan iç tasarımda diğer düzenlerin tercih edilmesinin bir sonucu olarak yorumlanmaktadır²⁴⁸. MÖ 4. yüzyıl mimarları yapılarının dış cephesinde biçimsel amaçlı süslemeleri tercih etmişler, özellikle anta kaideleri ve simada, Batı Anadolu'daki Arkaik Dönem yapılarında görülen ionik bezemeleri kullanılmışlardır²⁴⁹. R. A. Tomlinson, MÖ 4. yüzyıl dor mimarisinde görülen karışık düzen uygulamasını iki başlık altında toplamıştır:²⁵⁰

A- Aynı yapıda dor ve ion başlıklı sütunlardan en az ikisinin kullanılması²⁵¹.

B- Ionik ve dorik mimari elemanların tek bir düzende birleştirilmesi²⁵².

²⁴⁶ Erder 1967, 22-23, tab. IV; Gider-Büyüközer 2013, 369-370, fig. 113.

²⁴⁷ Shoe 1950, 350, fig. 2.3.

²⁴⁸ Dor mimarisinde görülen karışık düzen uygulamaları için bk. Tomlinson 1963, 143-145; Coulton 1976, 40, 100; Winter 1982, 399-400; Herrmann 1983, 1-12; Vasdaris 1987, 25-26; Ortolani 1997, 19; Jones 2000, 111; Barletta 2009, 547-566.

²⁴⁹ Winter 1982, 399-400.

²⁵⁰ Tomlinson 1963, 143.

²⁵¹ Bassai Apollon Tapınağı, Parthenon, Propylaea, Epidauros'taki Tholos, Tegea Athena Alea Tapınağı ve Nemea Zeus Tapınağı'nda diğer düzenlere ait mimari elemanlar kullanılmıştır (Scranton 1946, 39-51; Robertson 1969, 106-124). Stoalarda, dorik dış sütunların karşısında kirişlerin ağırlığını taşıması için daha yüksek olan ionik iç sütunların kullanılması da bu uygulamaya örnektir (Coulton 1976, 100-102).

²⁵² MÖ 5. yüzyıl yapılarından Parthenon ve Hephaisteion'da ionik frizin kullanılması, Labraunda'da MÖ 4. yüzyıla tarihlenen Andron B ile Andron A'da ionik sütunların dorik üst yapıyla birleştirilmesi, bu döneme

Anadolu'daki dorik yapılarda tespit edilen detaylar, karışık düzen uygulaması için üçüncü bir maddenin daha eklenebileceğini göstermektedir. Çünkü, Anadolu mimarlar Labraunda örneklerinde görüldüğü gibi, ion ve dor düzenini aynı yapıda uygulamanın yanında, dorik mimari elemanlara bu düzene yabancı olan astragal, ovolo ve kyma reversa gibi profilleri de eklemiştir. Bu nedenle MÖ 4. yüzyıl dor mimarisinde görülen karışık düzen uygulaması üç başlık altında değerlendirilmelidir.

1- Aynı yapıda dor, ion ve korinth başlıklı sütunlardan en az ikisinin kullanılması.

2- Ionik ve dorik mimari elemanların tek bir düzende birleştirilmesi.

3- Dorik mimari elemanlara ionik profiller eklenmesi.

1. grupta yer alan, aynı yapıda dor, ion ve korinth başlıklı taşıyıcılardan en az ikisinin kullanılması MÖ 6. yüzyılda Güney İtalya'da²⁵³, MÖ 5. yüzyılın 2. yarısında ise Kıta Yunanistan'daki dorik yapılarda ortaya çıkmıştır. Dor düzeninde inşa edilen tapınakların iç tasarımında ion, çoğunlukla da korinth başlıklı taşıyıcılar, üst yapısıyla birlikte kullanılmıştır. Bu uygulama Anadolu'daki dor tapınaklarında pek tercih edilmemiş fakat stoalarda sıklıkla uygulanmıştır.

2. grubu oluşturan, ionik ve dorik mimari elemanların tek bir düzende birleştirilmesi, Parthenon ve Propylaea örneklerinden yola çıkılarak, genellikle Atinalı mimarların buluşu olarak kabul edilir²⁵⁴. Sözü edilen bu yapılarda sadece iç cephede ion başlıklı sütunlar kullanılmış ancak bunlar dorik üst yapı elemanları ile birleştirilmemiştir. R. A. Tomlinson ise Parthenon ve Theseum'daki ionik friz ve profiller gibi detayların 5. yüzyıl Attik mimarisinde göz ardı edilebilir bir seviyede olduğunu, ionik ve dorik mimari elemanların tek bir düzende birleştirilmesinin tam anlamıyla Labraunda yapılarında uygulandığını kabul etmektedir²⁵⁵. Pers satrabı Maussollos Dönemi'nde inşa edilen Labraunda Andron B'de ion, dor ve Pers geleneğinin tek bir yapıda birleştirilmesi, Maussollos'un ideolojik düşüncesini yansıtmaktadır²⁵⁶. Bu karışık düzen uygulamasıyla Andron B, mimarlık tarihindeki bir ilki oluşturmaktadır.

Hekatomnidler Dönemi'nde, dor düzeninde inşa edilen yapılarda mimari elemanlardan en az birine, Anadolu'da oldukça köklü bir geçmişe sahip olan ionik profiller eklenmiştir. Labraunda Oikoi Binası'nda arşitrav tacını oluşturan astragal ve ovolodan oluşan taç profili, ion arşitravlarına özgü bir profil olup, Anadolu mimarlar bu profili dor arşitravına taşımışlardır. Andronların triglif-metop bloklarında metop taeniasının kyma reversa profilinden oluşması bir yeniliktir. Bunun yanı sıra sözü edilen bu iki yapıda dorik friz blokları ilk kez, ion düzenine özgü olan astragal ve ovolodan oluşan taç profili ile sonlandırılmıştır. Sadece Andron B'nin ön cephesinde ise bu profillere inci-boncuk ve ion kymationu işlenmiştir. Hekatomnid yapılarından üçünde, dorik geison bloklarında geison soffiti astragal ve kyma reversa kombinasyonundan oluşmaktadır. MÖ 4. yüzyıl yapılarında tespit edilen bu ionik profiller sonraki yüzyıllarda Anadolu'daki dorik yapıların çoğunluğunda vazgeçilmez olmuştur. Bu nedenle Anadolu dor mimarisine özgü olan bu örnekleri üçüncü grupta değerlendirmek gerekir.

---

tarihlenen dorik yapıların anta kaidelerinde ve simalarında görülen süslemeler bu uygulamaya örnek olarak gösterilmiştir.

²⁵³ MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen Paestum Athena Tapınağı'nın pronaosunda ion başlıklı sütunlar kullanılmıştır (Gruben 1966, 244-248, fig. 188).

²⁵⁴ Jeppesen 1958, 153-157; "... the Attic architects succeeding Ictinus and Mnesicles played a prominent part in the efforts at a renewal of the conventional orders resulting in the creation of a mixed order: Ionic columns combined with a Doric entablature." Ancak MÖ

²⁵⁵ Tomlinson 1963, 139, 143-145.

²⁵⁶ Karlsson 2013, 65-79.

Dorik mimari bloklara ionik profillerin işlenmesi ilk olarak Arkaik Dönem’de ortaya çıkmıştır. Genellikle Güney İtalya’daki dorik yapılarda görülen bu uygulama, henüz “kanonik dor düzeninin” oluşmadığı, MÖ 6. yüzyıl yapılarında çalışılmış²⁵⁷, sonrasında 5. yüzyıldan itibaren ise terk edilmiştir²⁵⁸. Sicilya’da Arkaik Dönem’den itibaren dorik mimari elemanlara ionik profiller eklenmesi pek tercih edilmemiştir²⁵⁹. Kıta Yunanistan’da ise MÖ 6. yüzyıl yapılarından sadece Olympia’daki Sikyonlular’ın Hazine Dairesi’ne ait dorik friz bloklarının üst kısmına ince bir yalın astragal eklenmiştir. Güney İtalya’da 5. yüzyıldan itibaren terk edilen ionik profiller, Atina’da Perikles Dönemi yapılarında moda olmuştur²⁶⁰. İnce, yalın bir astragalden oluşan bu profil, Güney İtalya örneklerinin aksine kanonik dor düzeninin oluştuğu 5. yüzyıl yapılarında çalışılmış olması bakımından farklıdır. Anadolu’da ise dorik mimari bloklara ionik profiller eklenmesi ilk kez 4. yüzyılda, Labraunda yapılarında görülmektedir.

Sonuç

MÖ 5. yüzyılda Parthenon ile doruk noktasına ulaşan dor düzeni Hellenistik Dönem’de kademeli bir değişim yaşamıştır. Bu değişim en belirgin şekilde, anıtsal mimarinin sütunlarında ve entablatur oranlarında gözlenebilir. Hellenistik yapılar oldukça ince sütunlara sahiptir ve üst yapı elemanlarının boyutları büyük oranda küçülmüştür. Bu oran değişimi, önceki dönem yapılarıyla kıyaslandığında, dor düzeninde inşa edilen yapıların cephe düzenlemelerinde radikal değişimlerin yaşandığını açıkça ortaya koymaktadır. Çoğu bilim adamı basit aritmetik oranların Klasik ve Hellenistik mimari tasarımının anlaşılmasında bir anahtar olduğu konusunda hemfikirdir²⁶¹. Ancak Dorik tasarım sisteminin sabit boyutlu bir modüle dayandığı ve Hellen dünyasında ayak ünitelerinin kapsamının ne olduğu konusunda çok az fikir birliği vardır²⁶². Geç Klasik ve Erken Hellenistik dönem mimarisinde yapı tasarımı ilkelerini ve eski gelenek ile yeni mimari tasarım arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için dorik yapıların detaylı incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda MÖ 4. yüzyıl, dor düzeninin zirveye ulaştığı 5. yüzyıl ile Hellenistik Dönem arasındaki geçiş evresini oluşturduğundan, ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim Hellenistik Dönem ile birlikte büyük boyutlu inşaat programlarının merkezi doğuya taşınmış, bunun sonucunda Pytheos ve Hermogenes’in öncülüğünde mimari devrimin merkezi Anadolu ve yakın çevresi olmuş, ion ve korinth düzenleri ön plana çıkmıştır.

MÖ 4. yüzyılda inşa edilen yapılara baktığımızda, dor düzeninin pek çok yapı tipinde tercih edildiği görülmektedir (tab. 1). Bunların genelinde daha geniş aksial aralıklar ve ion düzeninde olduğu gibi daha zarif sütunlar tercih edilmiştir. Bu, ion mimarisinin simetrisine aşına olan Anadolu mimarların dor düzenini yeniden yorumlamasının bir sonucudur. Labraunda’daki andronlarda ion sütunlarının dorik üst yapı ile birleştirilmesi,

²⁵⁷ Paestum Athena Tapınağı, Faca del Sele Heraionu, Metaponto Apollon Tapınağı, Locri Casa Marafioti Tapınağı, Akrai Aphrodite Tapınağı ile Sybaris’teki Parco del Cavallo’da bulunan A ve B düzenlerine ait üst yapı elemanlarında ionik profiller vardır (Mertens 1993).

²⁵⁸ Akragas Dioskurlar Tapınağı’nda geison soffitini oluşturan kyma reversa profilinin altına yumurta-ok ucu ve inci-boncuk dizisinden oluşan bezeme işlenmiştir. Tapınağın, kyma reversa profilinden oluşan simasının hem alt hem üst sınırında ise inci-boncuk dizisi yer almaktadır. Klasik Dönem’den tek istisnai örnek olan bu yapının geison ve simasının -belki de triglif-metop blokları ile birlikte- Hellenistik Dönem’de yenilendiği düşünülmektedir (Dinsmoor 1950, 112; Mertens 1984, 118).

²⁵⁹ Sicilya’daki tek Arkaik örnek, Megara Hyblaea’da bulunan ve MÖ 6. yüzyıl sonuna tarihlenen mezar yapısına ait mimari bloklardır (Mertens 1993, lev. 85.4).

²⁶⁰ Shoe 1936, 169; Dinsmoor 1950, 198-204.

²⁶¹ Aritmetik oranlar ve dor mimarisinin modülerliği hakkında yakın tarihli bir özet için bk. Jones 2001, 675-684.

²⁶² J. J. Coulton, Grek dünyasında yalnızca iki ayak standardının kullanıldığı varsayımının kanıtlanması gerektiğini, Grek metrolojisinin diğer dallarındaki kaotik durum nedeniyle de bu önerinin temelsiz olduğunu düşünmektedir (Coulton 1974, 62).

bu yenilikçi yapının en çarpıcı özelliklerinden biridir. Kıta Yunanistan'da, Parthenon ve Propylaia'da olduğu gibi iki farklı düzenin aynı yapıda kullanıldığı örnekler olmasına karşın, andronlardaki gibi düzenlerin karıştırılarak uygulandığı bir yapı yoktur. Labraundalı mimarlar, Maussollos'un ideolojik düşüncesini yansıtan bir yapıyı inşa etmenin yanı sıra Hellenistik Dönem'den itibaren geniş bir coğrafyada kabul görececek olan yeni bir mimari düzen anlayışının da temellerini atmışlardır. Bu evreden sonra yapılarda ion-dor kombinasyonunun yanı sıra korinth-dor kombinasyonları da uygulanmaya başlanmıştır.

MÖ 4. yüzyıl, dorik mimari blokların biçim repertuvarında çeşitliliğin arttığı bir dönemdir. Dor sütunları, kanonik dorik yive sahiptir. Knidos Dor Tapınağı'nın sütunlarında yivler yayvan, içbükey kavisli, arrisler sivri ve belirgindir. Kıta Yunanistan'da MÖ 5. yüzyılın 2. yarısında ortaya çıkan bu tip yiv, 4. yüzyıl yapılarında da kullanılmaya devam etmiştir. Örnekler genellikle Kıta Yunanistan, adalar ve kıyı şeridinde yoğunlaşmaktadır. Bu yüzyılda dorik yivli sütunların yanı sıra ilk kez Anadolu'da ionik yivli dor sütunları da kullanılmaya başlanmıştır. Arkaik kökenli olan bu uygulama, Labraunda Oikoi Binası'ndan sonra özellikle MÖ 2. yüzyılda yaygınlaşmıştır. MÖ 4. yüzyıl dor sütunlarında en çok tercih edilen bir diğer tip, bosajlı stilde işlenmiş sütunlardır. Bu tipte, sütunun stylobat yüzeyine dokunduğu kısımda yaklaşık 0,8-0,15 m'lik bölümü ile başlığın boyun kısmı yivlendirilmiş, geri kalan yüzeyinin tamamı bosajlı bırakılmıştır. Knidos Aslanlı Mezar'da hem sütunun alt kısmı hem de başlığın boyun kısmı yivlendirilmiş iken, Pergamon Athena Tapınağı ile Priene Demeter Tapınağı'nda sadece başlıkların boyun kısmında yivler işlenmiştir. MÖ 4. yüzyılda görülen yeniliklerden biri de kalp biçimli payelerin mimariye kazandırılmasıdır. Dor düzeninde köşe dönüş problemine alternatif çözüm olarak geliştirilen bu tip taşıyıcılar ilk kez Miletos Liman Stoası'nda kullanılmıştır.

4. yüzyıl yapılarında, abakusu dörtgen plaka şeklindeki dor başlıkları çoğunlukta olmakla birlikte abakusu bir kymation ile sınırlandırılmış başlıklar da Anadolu'da ilk kez bu yüzyılda çalışılmıştır. Dor başlıklarının bir kısmında ekinus profili düz sath şeklinde, bir kısmında ise ekinus, çok az dışbükey kavislidir. Annuletler trapez biçimli işlenmiş olup, sayıları üç ile dört arasında değişmektedir. Başlıkların boyun kısımları ise dört farklı tipte şekillendirilmiştir.

Dorik arşitravlar fazla yüksek olmayan düz bir taenia, yüksekçe çalışılmış regula plakaları ve altı guttaedan oluşmaktadır. Knidos antik kenti ile adalardaki dorik yapılarda konik biçimli guttae, Anadolu'daki diğer yapılarda ise silindirik biçimli guttae çalışılmıştır. Dorik arşitravların alt yüzeyine soffit işlenmeye başlanması, bu yüzyılda görülen yeniliklerden biridir. Arşitravların oranları çağdaşı Kıta Yunanistan ve adalardaki yapılarla uyumludur. Triglif-metop bloklarında kanonik formun yanı sıra ilk kez ion kymationu ile taçlandırılmış örnekler de görülmektedir. Yapıların çoğunluğunda gliflerin üst bitimi dikdörtgen biçimli işlenmiş, üst dudak aşağıya doğru eğimli kesilmiştir. Yarım gliflerin üst sınırına işlenen triglif kulakları damla biçimli, açık küre biçimli ve kulak keçesi kapalı işlenmiş örneklerden oluşmaktadır. Arşitrav yüksekliği ile friz yüksekliği arasındaki oranlar Kıta Yunanistan'daki çağdaşı yapılarla uyumludur. Ayrıca triglif genişliği ile metop genişliği arasında ve triglif yüksekliği ile genişliği arasındaki oranlarda da ortalama değerler elde edilmiştir. Dorik geison bloklarının eğim derecesi 8° ile 10° arasında değişmektedir. Mutulus plakaları ile guttae güçlü çalışılmıştır. Yüzyılın sonlarına doğru viae genişliğinde azalma olduğu görülmektedir. Yapıların çoğunluğunda sima profili alt kavis başlangıcı nispeten yukarıda ve belirgin işlenmiş dikey kyma rektadan oluşmaktadır.

MÖ 4. yüzyılda inşa edilen dorik yapılarda Labraundalı mimarların daha çok kendi stillerini yaratma gayreti içinde oldukları görülmektedir. Bu nedenle Hekatomnidler Dönemi imar faaliyetlerinin görüldüğü Halikarnassos, Mylasa, Iasos ve Amyzon gibi kentlerin yanı sıra Sinuri Kutsal Alanı'nda da Labraunda etkileri yoğundur. Pergamon Athena

Tapınağı'nda dorik özellikler yerel teknik ve materyallerle birleştirilmiş olup, tapınağın tasarımında hem Kıta Yunanistan'dan hem de Anadolu'dan etkiler vardır. Ancak mimari detaylar yapının genel olarak Assos Athena Tapınağı ile Labraunda'daki binalardan etkilendiğini ortaya koymaktadır²⁶³. Adalardaki dorik yapılar Kıta Yunanistan etkisindedir ve bu etki MÖ 2. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Batı Anadolu'nun kıyı şeridinde yer alan liman kentlerinde ise hem Anadolu'nun hem de Kıta Yunanistan ve adaların etkisi vardır. Knidos'ta yer alan Dor Tapınağı'nın planı, opisthodomosa sahip oluşu ve dört tarafında da pteroma genişliğinin eşitlenmiş olması bakımında Anadolu'da Ionia Rönesansı ile birlikte uygulanmaya başlanan plan tipini yansıtmaktadır. Buna karşın sütun tamburlarında görülen yivlerin biçimi ve arşitravlarda çalışılan konik biçimli guttae Kıta Yunanistan'daki Klasik Dönem yapıları ile uyumludur. Benzer şekilde Knidos Aslanlı Mezar'ın planı Halikarnassos Mausoleumu'ndan etkilenmiş olmasına karşın, mimari bloklarında Kıta Yunanistan-adalar etkisi yoğunudur.

Anadolu dor mimarisi MÖ 4. yüzyıldan itibaren Kıta Yunanistan'dan farklıdır. Bunun nedeni, ion düzeninin doğup, geliştiği topraklara yabancı olan dor düzenini Anadolu mimarların farklı yorumlayışdır. Bu nedenle R. A. Tomlinson tarafından karışık düzen uygulaması için oluşturulan grup, üç başlık altında değerlendirilmeli ve ikinci grup içine dahil edilen, ionik profillere sahip dorik mimari elemanlar "*Dorik mimari elemanlara ionik unsurlar eklenmesi*" başlığı altında, ayrı bir grup olarak ele alınmalıdır. Labraunda Oikoi Binası'nın arşitravlarında ve Andron B'nin triglif-metop bloklarında, ovolo ile astragalden oluşan bir taç profilinin kullanılması ve bu yapının sadece ön cephesinde, ovoloya ion kymationu, astragale ise inci-boncuk dizisinin işlenmesi, prototiplerini Kıta Yunanistan'da gördüğümüz uygulamanın doruk noktasıdır. Buradaki yapılarda birkaç örnekle sınırlı kalan bu uygulama, Anadolu'da MÖ 3. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış ve bu stil Roma Dönemi içlerine kadar kullanılmaya devam etmiştir²⁶⁴. Bu nedenle, ovolonun yozlaşmış şekli olarak kabul edilen Pergamon ovolosuyla taçlandırılmış arşitrav ve triglif-metop blokları, Anadolu dor mimarisinin özgün stildir. MÖ 2. yüzyıla gelindiğinde, dor mimarisinde erken evrelerden itibaren zaman zaman denenen ionik etkiler doruk noktasına ulaşmıştır. Arşitrav ve dorik frizi taçlandıran farklı profillerin yanı sıra, dor arşitravının yüzeyi faskialara ayrılmış, ion düzenine özgü olan dış sırası dor düzenine taşınmış ve dorik sütunlar ionik yivlerle bezenmiştir. Anadolu dor mimarisine özgü olan bu uygulamalar, dor düzeninin sert görünümlü mimari elemanlarının, ion mimarisinin estetiğiyle harmanlanması sonucu oluşan özgün bir stildir ve bu stilin temelleri MÖ 4. yüzyılda atılmıştır.

²⁶³ Hoepfner 1997, 30-35; Pedersen 2004a, 415-427; Kästner 2011, 28-33; Seaman 2016, 414.

²⁶⁴ Gider-Büyükozer 2013, 209-224.

Tabloların Listesi

Tablo 1: MÖ 4. yüzyılda inşa edilen yapılar

Tablo 2: Arşitravların oranları

Tablo 3: Triglif kulakları

Tablo 4: Arşitrav yüksekliği ile friz yüksekliği arasındaki oran

Tablo 5: Metop genişliğinin triglif genişliğine / triglif yüksekliğinin triglif genişliğine oranı

Tablo 6: Mutulus-guttæ yüksekliği / Mutulusun eğim derecesi / Mutulus genişliği ile viae genişliğinin oranı

Figürlerin Listesi

Figür 1a: Knidos Dor Tapınağı (Ehrhardt 2009, fig. 2)

Figür 1b: Knidos Dor Tapınağı'nın 3D modellemesi (Ehrhardt 2009, fig. 6)

Figür 2a: Pergamon Athena Tapınağı'nın planı (Bohn 1885, lev. XII)

Figür 2b: Pergamon Athena Tapınağı'nın ön cephesi (Bohn 1885, lev. XII)

Figür 3a: Priene Demeter Tapınağı'nın planı (Rumscheid 2000, fig. 135)

Figür 3b: Priene Demeter Tapınağı'nın restitüsyonu (Rumscheid 2000, fig. 137)

Figür 4a: Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'nın planı (Edhem Bey 1905, fig. 5)

Figür 4b: Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'nın mevcut durumu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 5: Alabanda Zeus Khrysaoreus Tapınağı'na atfedilen dor başlığı (Ateşlier 2014, fig. 12)

Figür 6: Labraunda Doğu Stoa (Hellström 1994, fig. 21)

Figür 7: Miletos (Coulton 1976, fig. 86)

Figür 8: Kolophon L Şekilli Stoa (Holland 1944, lev. IX)

Figür 9a: Labraunda Andron B'nin mevcut durumu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 9b: Labraunda Andron B'nin restitüsyonu (Hellström 2007, 86)

Figür 10a: Labraunda Andron A'nın mevcut durumu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 10b: Labraunda Andron A'nın restitüsyonu (Hellström 2007, 126)

Figür 11: Knidos Aslanlı Mezar (Rumscheid 1994, lev. 60.1-2)

Figür 12a: Labraunda Anıt Mezar'ın mevcut durumu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 12b: Labraunda Anıt Mezar'ın planı (Hellström 2007, 136)

Figür 13: Kutsal alanda bulunan triglif-metoplar (Z. Gider Büyüközer)

Figür 14: İç cepheye ait triglif-metop bloğu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 15: Iasos'ta bulunan triglif-metop bloğu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 16: Iasos "Maussolleion" (Baldoni 2013, fig. 2)

Figür 17a: Labraunda Dorik Yapı'nın mevcut durumu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 17b: Labraunda Dorik Yapı'nın restitüsyonu (Thieme 1989, fig. 12)

Figür 18a: Labraunda Oikoi Binası'nın mevcut durumu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 11b: Labraunda Oikoi Binası'nın restitüsyonu (Henry 2017a, fig. 5)

Figür 19: Knidos Dor Tapınağı (Z. Gider Büyüközer)

Figür 20: Labraunda Oikoi Binası (Z. Gider Büyüközer)

Figür 21: Miletos Liman Stoası (Z. Gider Büyüközer)

Figür 22: Dor başlıkları (Labraunda Oikoi (Hellström 2007, 118); Priene (Rumscheid 1994, lev. 162.3); Pergamon (Bohn 1885, lev. XXV); Knidos, Labraunda Dorik Yapı, Miletos (Z. Gider Büyüközer)

Figür 23: Arşitravlar (Z. Gider Büyüközer)

Figür 24: Labraunda Oikoi Binası'nın arşitravı

Figür 25: Beçin / Denizcik dor arşitravı (Rumscheid 1996, fig. 7)

Figür 26: Triglif-metoplar (Z. Gider Büyüközer)

Figür 27: Triglif-metoplar (Z. Gider Büyüközer)

Figür 28: Dorik geisonlar (Z. Gider Büyüközer)

Figür 29: Dorik geisonlar (Z. Gider Büyüközer)

Figür 30: Bodrum Kalesi'nde devşirme malzeme olarak kullanılan geison bloğu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 31: Sima profilinin biçimi (Z. Gider Büyüközer)

Figür 32a-b: Labraunda Anıt Mezar'ın sima bloğu (Z. Gider Büyüközer)

Figür 33a: Rhodos Apollon Eretimos Tapınağı'nın geison ve sima bloğunun çizimi (Jacopi 1932, fig. 9)

Figür 33b-c: Rhodos Apollon Eretimos Tapınağı'nın geison ve sima bloğu (Z. Gider Büyüközer)

Bibliyografya

Antik Kaynaklar

- Thuk. (=Thukydides, *Historia*)
Kullanılan Çeviri: W. H. Forbes, Thucydides. Book I, Oxford, 1895.
<https://archive.org/details/cu31924086055658/page/n195>
- Vitr. (=Vitruvius, *De Architectura*)
Kullanılan Çeviri: Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap, (Çev. S. Güven), 1998.

Modern Kaynaklar

- Agusta-Boulatrot 2001 S. Agusta-Boulatrot, "Fontaines et fontaines monumentales en Grèce de la conquête romaine à l'époque flavienne: permanence ou renouveau architectural?", Eds. J. Y. Marc - J. Ch. Moretti. *Constructions Publiques et Programmes Édilitaires en Grèce entre le IIe siècle av. J.-C. et le I^e siècle ap. J.-C.*, *BCH Supplément 39* (2001), 167-236.
- Ateşlier 2001 S. Ateşlier, "Observations on an Early Classical Building of the Satrapal Period at Daskyleion", Ed. T. Bakır. *Achaemenid Anatolia. Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period (15-18 August 1997, Bandırma)*, Leiden, 2001, 147-168.
- Ateşlier 2014 S. Ateşlier, "On the excavations of the Zeus Temple of Alabanda", *Anatolia Antiqua XXII* (2014), 247-254.
- Ateşlier 2017 S. Ateşlier, "Anadolu'da Pers Dönemi Yapıları-Architecture During the Persian Period in Anatolia", Ed. K. İren - Ç. Karagöz - Ö. Kaser. *Persler, Anadolu'da Kudret ve Görkem-The Persians, Power and Glory in Anatolia*, İstanbul, 2017, 162-171.
- Ateşlier - Akkurnaz 2014 S. Ateşlier - S. Akkurnaz, "2011-2012 Yılı Alabanda Kazıları", 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı-III* (2014), 482-498.
- Balty 1981 J. Ch. Balty, *Guide d'Apamée*, Bruxelles, 1981.
- Bakır 2003 T. Bakır, "Daskyleion (Tyaiy Drayahya) Hellespontine. Phrygia Bölgesi Akhaemenid Satraplığı", *Anadolu / Anatolia 25* (2003), 1-26.
- Balcer 1991 J. M. Balcer, "The East Greeks under Persian Rule: A Reassessment", Eds. H. Sancisi-Weerdenburg - A. Kuhrt. *Akhaemenid History VI, Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a New Empire*, Leiden, 1991, 57-65.
- Baldoni 2013 D. Baldoni, "Lo scavo nel vano centrale dell'edificio tripartito: campagna 2012", *Il Bollettino dell'Associazione Iasos di Caria 19* (2013), 7-10.
- Baldoni 2014 D. Baldoni, "Culti orientali a Iasos: ipotesi interpretativa di un edificio di età romana", Eds. L. Karlsson - S. Carlsson - J. Blid Kullberg. *ΛΑΒΡΥΣ. Studies presented to Pontus Hellström*, Boreas 35 (2014), 369-385.
- Bammer 1972 A. Bammer, *Die Architektur des jüngeren Artemision von Ephesos*,

- Wiesbaden, 1972.
- Bankel 1997 H. Bankel, "Knidos. Der hellenistische Rundtempel und sein Altar", *AA* (1997), 51-71.
- Bankel 2004 H. Bankel, "Knidos. Das Triopion. Zur Topographie des Stammesheiligtums der dorischen Hexapolis", Eds. E. - L. Schwandner - K. Rheidt. *Macht Architektur, Architektur der Macht*, Mainz am Rhein, 2004, 100-113.
- Bankel 2009 H. Bankel, "Versatzmarken am Propylon des Heiligtums für Apollon Karneios in Knidos", *Byzas* 9 (2009), 1-19.
- Baran 2010 A. Baran, *Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi*, Ankara, 2010. DOI: 10.1501/ankara-6455
- Barletta 2009 B. A. Barletta, "In Defense of the Ionic Frieze of the Parthenon", *AJA* 113.4 (2009), 547-568.
- Berns 2003 C. Berns, *Untersuchungen zu den Grabbauten der frühen Kaiserzeit in Kleinasien*, *Asia Minor Studien* 51, 2003.
- Berti 2011 F. Berti, "L'agora di Iasos alla luce delle più recenti scoperte", Eds. L. Karlsson - S. Carlsson. *Labraunda and Karia*, *Boreas* 32 (2011), 291-305.
- Berti 2012 F. Berti, "Nuovi dati per le mura urbane di Iasos", Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia'dan Lagina'ya*, A. A. *Tirpan'a Armağan*, İstanbul, 2012, 101-114.
- Boehringler - Krauss 1937 E. Boehringler - F. Krauss, *Das Temenos für den Herrscherkult*, *AvP* IX, Berlin, 1937.
- Bohn 1885 R. Bohn, *Das Heiligtum der Athena Polias Nikephoros*, *AvP* II, Berlin, 1885.
- Brommer 1979 F. Brommer, *The Sculptures of the Parthenon: Metopes, Frieze, Pediments, Cult-Statue*, London, 1979.
- Bruns-Özgan 2002 C. Bruns-Özgan, *Knidos Antik Kent Rehberi*, Konya, 2002.
- Büsing 1970 H. H. Büsing, *Die Griechische Halbsäule*, Wiesbaden, 1970.
- Carpenter 1970 J. R. Carpenter, *The Propylon in Greek and Hellenistic Architecture*. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Pennsylvania Üniversitesi. Philadelphia, 1970.
- Carstens 2009 A. M. Carstens, "Tomb Cult and Tomb Architecture in Karia from the Late Archaic to the Hellenistic Period", Ed. F. Rumscheid. *Die Karer und die Anderen*, Bonn, 2009, 377-395.
- Charbonneaux 1925 J. Charbonneaux, *Le Sanctuaire d'Athéna Pronaia: La Tholos*, *FdD* II.4, Paris, 1925.
- Clemmensen - Vallois 1925 M. B. Clemmensen - E. Vallois, "Le temple de Zeus à Némée", *BSA* 49 (1925), 1-20.
- Conze - Schazmann 1911 A. Conze - P. Schazmann, *Mamurt-Kaleh: Ein Tempel der Göttermutter unweit Pergamon*, Berlin, 1911.
- Cook 1961 J. M. Cook, "Some Sites of the Milesian Territory" *BSA* 56 (1961),

- 90-101.
- Coulton 1964 J. J. Coulton, "The Stoa by the Harbour at Perachora", *BSA* 59 (1964), 101-131.
- Coulton 1966 J. J. Coulton, "The Treatment of Re-Entrant Angles", *BSA* 61 (1966), 132-146.
- Coulton 1968 J. J. Coulton, "Stoa at the Amphiarraion, Oropos", *BSA* 63 (1968), 147-183.
- Coulton 1974 J. J. Coulton, "Towards Understanding Doric Design: The Stylobate and Intercolumniations" *BSA* 69 (1974), 61-86.
- Coulton 1976 J. J. Coulton, *The Architectural Development of the Greek Stoa*, Oxford, 1976.
- Coulton 1977 J. J. Coulton, *Greek Architects at Work: Problems of Structure and Design*, London, 1977.
- Courby 1931 F. Courby, *Les Temples d'Apollon, Délos 12*, Paris, 1931.
- Crampa 1972 J. Crampa, *Labraunda 3.2. The Greek Inscriptions, part II*, Stockholm, 1972.
- de la Genière 1992 J. de la Genière, "Le sanctuaire d'Apollon a Claros, découvertes récentes", *CRAI* 136 (1992), 195-210.
- de la Genière 1993 J. de la Genière, "Claros 1992: Bilan provisoire des fouilles dans le sanctuaire d'Apollon", *RÉA* 95 (1993), 383-392.
- de la Genière 1998 J. de la Genière, "Claros: Bilan provisoire de dix campagnes de fouilles", *RÉA* 100 (1998), 234-256.
- Dinsmoor 1910 W. B. Dinsmoor, "The Choragic Monument of Nicias", *AJA* 14.4 (1910), 459-484.
- Dinsmoor 1950 W. B. Dinsmoor, *The Architecture of Ancient Greece*, London, 1950.
- Dinsmoor 1982 W. B. Dinsmoor, "Anchoring Two Floating Temples", *Hesperia* 51.4 (1982), 410-452.
- Doruk 1978 S. Doruk, *Anadolu'da Hellenistik Dönem Stoaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1978.
- Dugas et al. 1924 C. Dugas - J. Berchmans - M. Clemmensen, *Le sanctuaire d'Aléa Athéna a Tégée au IVe siècle*, Paris, 1924.
- Dunkley 1935/36 B. Dunkley, "Greek Fountain-Buildings before 300 B.C.", *BSA* 36 (1935/36), 142-204.
- Dyer 1906 L. Dyer, "Details of the Olympian Treasuries", *JHS* 26 (1906), 46-83.
- Dyggve 1960a E. Dyggve, Le Sanctuaire d'Athana Lindia et l'architecture Lindienne, *Lindos III.1. Fouilles de l'Acropole 1902-1914 et 1952*, Berlin, 1960.
- Dyggve 1960b E. Dyggve, Le Sanctuaire d'Athana Lindia et l'architecture Lindienne, *Lindos III.2. Fouilles de l'Acropole 1902-1914 et 1952*, Berlin, 1960.

- Ehrhardt 2009 W. Ehrhardt, "Hellenistische Heiligtümer und Riten: Die westlichen Sakralbezirke in Knidos als Fallbeispiel", Eds. A. Matthaei – M. Zimmermann. *Stadtbilder im Hellenismus*, Berlin, 2009, 93-115.
- Erder 1967 C. Erder, *Hellenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta-Kyma Reversa*, Ankara, 1967.
- Fabiani – Nafissi 2013 R. Fabiani – M. Nafissi. "La pubblicazione dei decreti a Iasos: cronologia e topografia", Eds. D. Baldoni – F. Berti – M. Giunan. *Iasos e il suo territorio*, *Archaeologica* 170 (2013), 37-60.
- Fabiani 2015a R. Fabiani, "Iasos. Eine griechische Polis unter hekatomnidischer Herrschaft", Eds. E. Winter – K. Zimmermann. *Zwischen Satrapen und Dynasten: Kleinasien im 4. Jahrhundert v. Chr.*, *Asia Minor Studien* 76 (2015), 49-74.
- Fabiani 2015b R. Fabiani, "I. Iasos 52 e il culto di Zeus Idriëus", *Studi Classici e Orientali* 61.2 (2015), 163-202.
- Fedak 1990 J. Fedak, *Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era*, Toronto, 1990.
- Filgis – Radt 1986 M. N. Filgis – W. Radt, *Die Stadtgrabung I: Das Heroon*, *AvP* XV.1, Berlin, 1986.
- Gider 2014 Z. Gider, "Doric Capitals with Ionic Cymation in the Light of Examples from Caria Region", *Anodos* 11/2011, Trnava, 2014, 139-148.
- Gider-Büyüközer 2013 Z. Gider-Büyüközer, *Karia Bölgesi Dor Mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2013.
- Gider-Büyüközer 2014 Z. Gider-Büyüközer, "Doric Frizden Bir Detay: Triglif Kulakları", *Olba* XXII (2014), 155-188.
- Gider-Büyüközer 2018 Z. Gider-Büyüközer, "Doric Geisonlarda Mutulus Plakaları ile Guttaenin Düzenlenişi", *Arkhaia Anatolika* 1 (2018), 61-92. DOI: 10.32949/Arkhaia.2018.4
- Gider-Büyüközer 2019 Z. Gider-Büyüközer, "Doric Architecture in Anatolia in the Third Century BC: Influences, Interactions and Innovations", *L'Asie Mineure occidentale au IIIe siècle a.C.*, (11-13 October 2018), Bordeaux (Baskıda).
- Glaser 1983 F. Glaser, *Antike Brunnenbauten (KPHNAI) in Griechenland*, Wien, 1983.
- Gruben 1966 G. Gruben, *Die Tempel der Griechen*, München, 1966.
- Edhem Bey 1905 Halil Edhem Bey, "Fouilles d'Alabanda en Carie. Rapport sommaire sur la première campagne", *CRAI* 49 (1905), 443-459.
- Hartwig 1893 P. Hartwig, *Die griechischen Meisterschalen der Blüthezeit des strengen rothfigurigen Stiles*, Stuttgart, 1893.
- Hellström – Karlsson 2005 P. Hellström – L. Karlsson, "Labraunda 2003", 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı-I*, 2005, 75-80.
- Hellström – Thieme P. Hellström – T. Thieme, "The Androns at Labraunda. A

- 1981 Preliminary Account of their Architecture”, *MedmusB* 16 (1981), 58-74.
- Hellström 1985a P. Hellström, “Dessin d’architecture hécatomnide á Labraunda”, Ed. J.-F. Bommelaer. *Le Dessin d’architecture dans les sociétés antiques. Actes du Colloque de Strasbourg (26-28 janvier 1984)*, Leiden, 1985, 153-165.
- Hellström 1985b P. Hellström, “Labraunda 1983”, 2. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (1985), 131-138.
- Hellström 1987 P. Hellström, “Labraunda 1985”, 4. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (1987), 157-166.
- Hellström 1988 P. Hellström, “Mixed orders in Hecatomnid architecture”, *The Proceedings of the XIIth International Congress of Classical Archaeology*, Athens, 1988, 70-74.
- Hellström 1990 P. Hellström, “Hellenistic architecture in the light of Late Classical Labraunda”, *Akten des XIII. Internationalen Kongresses für Klassische Archäologie, Berlin 1988, Mainz am Rhein*, 1990, 243-252.
- Hellström 1991 P. Hellström, “The Architectural layout of Hecatomnid Labraunda”, *RA* (1991), 297-308.
- Hellström 1992 P. Hellström, “Labraynda 1990”, 13. *Kazı Sonuçları Toplantısı-II* (1992), 155-158.
- Hellström 1993 P. Hellström, “Labraynda 1991”, 14. *Kazı Sonuçları Toplantısı-II* (1993), 123-131.
- Hellström 1994 P. Hellström, “Architecture. Characteristic building-types and particularities of style and techniques. Possible implications for Hellenistic Architecture”, Ed. J. Isager. *Halicarnassian Studies I: Hekatomnid Caria and the Ionian Renaissance*, Odense, 1994, 36-57.
- Hellström 1996 P. Hellström, “The Andrones at Labraynda. Dining Halls for Protohellenistic Kings”, *Basileia. Die Paläste der hellenistischen Könige*, Mainz am Rhein, 1996, 164-169.
- Hellström 2007 P. Hellström, *Labraunda: Karya Zeus Labraundos Kutsal Alanı Gezi Rehberi*, İstanbul, 2007.
- Hellström 2009 P. Hellström, “Sacred Architecture and Karian Identity”, Ed. F. Rumscheid. *Die Karer und die Anderen*, Bonn, 2009, 267-290.
- Hellström 2011 P. Hellström, “Feasting at Labraunda and the chronology of the Andrones”, Eds.: L. Karlsson – S. Carlsson. *Labraunda and Karia*, *Boreas* 32 (2011), 149-157.
- Henry 2006 O. Henry, “Reflexions sur le propriétaire de la tombe monumentale de Labraunda”, *REA* 108.2 (2006), 415-432.
- Henry 2009 O. Henry, *Tombes de Carie: Architecture funéraire et culture carienne, VIe – IIe S. Av. J.-C.*, Rennes, 2009.
- Henry 2014 O. Henry, “Then whose tomb is that?”, Eds. L. Karlsson – S. Carlsson – J. Blid Kullberg. *ΛΑΒΡΥΣ. Studies presented to Pontus Hellström*, *Boreas* 35 (2014), 71-85.

- Henry 2017a O. Henry, "Sanctuaire et pouvoir: nouvelles pistes de réflexion à partir des recherches archéologiques récentes sur le site de Labraunda en Carie (Turquie)", *CRAI* (2017), 545-579.
- Henry 2017b O. Henry, "Hysaldomos'un Oğlu Hekatomnos: Pers Tarihinde Benzersiz bir Kişilik", Ed. K. İren - Ç. Karaöz - Ö. Kasar. *Persler: Anadolu'da Kudret ve Görkem*, İstanbul 2017, 350-365.
- Henry *et al.* 2017 O. Henry - E. Andersson - J. Blid - Chr. Bost - Ö. Çakmaklı - N. Carless-Unwin - G. Çimen - A. Eyigör - A. Freccero - A. Frejman - Cr. Georgescu - E. Goussard - A. M. Guimier-Sorbets - M. Hauchart - R. Hedlung - N. Lamare - V. Lungu - Fr. Marchand-Beaulieu - A. Sitz - I. Stojanovic - B. Vergnaud, "Labraunda 2017", *Anatolia Antiqua* XXVI (2018), 209-320.
- Herrmann 1983 K. Herrmann, "Zum Dekor dorischer Kapitelle", *Architectura* 13 (1983), 1-12.
- Hoepfner 1966 W. Hoepfner, "Direk Kale. Ein unbekanntes Heiligtum in Kommagene", *IstMitt* 16 (1966), 157-177.
- Hoepfner 1997 W. Hoepfner, "The Architecture of Pergamon", Eds. R. Dreyfus - E. Schraudolph. *Pergamon: The Telephos Frieze from the Great Altar*, vol. 2, San Francisco, 1997, 23-57.
- Hoepfner 1999 W. Hoepfner, "Zur Gründung und zur Architektur von Rhodos", *Ρόδος 2.400 Χρόνια*, 1999, 51-58.
- Holland 1944 L. B. Holland, "Colophon", *Hesperia* 13/2 (1944), 91-171.
- Ismaelli 2009 T. Ismaelli, *Hierapolis di Frigia III: Architettura Dorica a Hierapolis di Frigia*, İstanbul, 2009.
- Jacopi 1932 G. Jacopi, "Il tempio e il teatro di Apollo Eretimio", *Clara Rhodos II* (1932), 77-116.
- Jenkins 2006 I. Jenkins, *Greek Architecture and Its Sculpture*, London, 2006.
- Jenkins 2008 I. Jenkins, *The Lion of Knidos (British Museum Objects in Focus)*, London, 2008.
- Jeppesen 1958 K. Jeppesen, *Paradeigmata: Three mid-fourth Century Main Works of Hellenic Architecture, Reconsidered*, Aarhus, 1958.
- Jones 2000 M. W. Jones, "Doric Measure and Architectural Design 1: The Evidence of the Relief from Salamis", *AJA* 104.1 (2000), 73-93.
- Jones 2001 M. Wilson Jones, "Doric Measure and Architectural Design 2: a Modular Reading of the Classical Temple", *AJA* 105 (2001), 675-684.
- Kalpaxis 1986 T. E. Kalpaxis, *Hemiteles. Akzidentelle Unfertigkeit und "Bossen-Stil" in der griechischen Baukunst*, Mainz am Rhein, 1986.
- Karlsson 2013 L. Karlsson, "Combining Architectural Orders at Labraunda: a Political Statement", Ed. O. Henry. *4th Century Karia. Defining a Karian Identity under the Hekatomnids*, *Varia Anatolica* XXVIII (2013), 65-80.
- Karousos 1973 Chr. Karousos, *Rhodos: History, Monuments, Art*, Athens, 1973.

- Kästner 2011 V. Kästner, "Anfänge - Pergamon in vorattalidischer Zeit" Eds. R. Grüßinger - V. Kästner - A. Scholl. *Pergamon: Panorama der antiken Metropole*, Berlin, 2011, 28-33.
- Kawerau - Rehm 1914 J. Kawerau - A. Rehm, *Das Delphinion in Milet*, Milet 1.3, Berlin, 1914.
- Knackfuß 1924 H. Knackfuß, *Der Südmarkt und die benachbarten Bauanlagen*, Milet 1.7, Berlin, 1924.
- Knell 1971 H. Knell, "Eine Beobachtung am Asklepiostempel in Epidauros", *AA* 86/2 (1971), 206-210.
- Knell 1983 H. Knell, "Dorische Ringhallentempel in spat- und nachklassischer Zeit", *JDAI* 98 (1983) 203-233.
- Koldewey - Puchstein 1899 R. Koldewey - O. Puchstein, *Die Griechischen Tempel in Unteritalien und Sicilien*, Berlin, 1899.
- Kraeling 1962 C. H. Kraeling, *Ptolemais: City of the Libyan Pentapolis*, Chicago, 1962.
- Krauss - Herbig 1939 F. Krauss - R. Herbig, *Der korinthisch-dorische Tempel am Forum von Paestum*, Denkmäler Antiker Architektur 7, Berlin, 1939.
- Krischen 1944 F. Krischen, "Löwenmonument und Maussolleion", *RM* 59 (1944), 173-181.
- Laumonier 1958 A. Laumonier, *Les cultes indigènes en Carie*, Paris, 1958.
- Lauter 1983 H. Lauter, "Künstliche Unfertigkeit: Hellenistische Bossensäulen", *Jdl* 98 (1983), 287-310.
- Lauter 1986 H. Lauter, *Die Architektur des Hellenismus*, Darmstadt, 1986.
- Lehmann - Spittle 1964 K. Lehmann - D. Spittle, *The Altar Court, Samothrace* 4, Princeton, 1964.
- Lehmann 1969 K. Lehmann, *The Hieron, Samothrace* 3, Princeton, 1969.
- Lippolis 2016 E. Lippolis, "Gli scavi dell'acropoli di Rodi e il culto di Apollo e di Halios", *Archeologia Classica* 67/II (2016), 111-181.
- Livadiotti - Rocco 1996 M. Livadiotti - G. Rocco, *La presenza Italiana nel Dodecaneso tra il 1912 e il 1948. La ricerca archeologica, la conservazione, le scelte progettuali*, Catania, 1996.
- Lohmann 2005 H. Lohmann, "Melia, das Panionion und der Kult des Poseidon Helikonios", *Neue Forschungen zu Ionien* (Ed: E. Schwertheim - E. Winter), *Asia Minor Studien* 54, 2005, 57-91.
- Lohmann 2006 H. Lohmann, "Survey of Mykale (Dilek Dağları), 3rd Campaign: The Discovery of the Archaic Panionion", 23. *AST-I* (2006), 241-252.
- Lohmann 2007 H. Lohmann, "The Discovery and Excavation of the Archaic Panionion in the Mycale (Dilek Dağları)", 28. *KST-II* (2007), 575-590.
- Lohmann 2008 H. Lohmann, "Rescue Excavation of the Archaic Panionion in the Mycale (Dilek Dağları): 2nd Campaign", 29. *KST-II* (2008), 265-280.

- Lohmann vd. 2009 H. Lohmann – G. Kalaitzoglou – G. Lüdorf, “Rescue Excavation of the Archaic Panionion in the Mycale (Dilek Dağları): 3rd Campaign 2007”, 30. *KST-II* (2009), 189-198.
- Love 1970 I. C. Love, “A Preliminary Report of the Excavations at Knidos, 1969”, *AJA* 74.2 (1970), 149-155.
- Maddoli 2007 G. Maddoli, *Epigrafi di Iasos. Nuovi supplementi I, Parola del Passato* 62 (2007), 193-372.
- Maddoli 2010 G. Maddoli, “Du nouveau sur les Hékatomnides d'après les inscriptions de Iasos”, Ed. R. Van Bremen – J-M. Carbon. *Hellenistic Karia*, Bordeaux, 2010, 123-131.
- Maiuri 1928 A. Maiuri, *Rapporto generale sul servizio archeologico a Rodi dal 1912 al 1927*, Clara Rhodos I, 1928.
- Mansel 1970 A. M. Mansel, “1970 Yılı Perge Kazısına Dair Ön Rapor”, *TürkArkDerg* 19-1 (1970), 169-184.
- Martienssen 1956 R. D. Martienssen, *The Idea of Space in Greek Architecture*, London, 1956.
- Martin 1951 R. Martin, *Recherches sur l'agora grecque. Études d'histoire et d'architecture urbaines*, Paris, 1951.
- Martin 1967 R. Martin, “Review of Westholm”, *REA* 69 (1967), 413-416.
- Martin 1978 R. Martin, “L'architecture d'époque classique en Asie Mineure”, Ed. E. Akurgal. *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Vol. I, Ankara, 1978, 493-505.
- Martin 1987 R. Martin, *Architecture et Urbanisme*, Paris, 1987.
- Martini 1984 W. Martini, *Das Gymnasium von Samos*, Samos XVI, Bonn, 1984.
- Masturzo 2015 N. Masturzo, “Il piedistallo del monumento per gli Ecatomnidi”, *Studi Classici e Orientali* 61.2 (2015), 27-61.
- McCredie 1968 J. R. McCredie, “Samothrace: Preliminary Report on the Campaigns of 1965-1967”, *Hesperia* 37.2 (1968), 216-234.
- McKenzie 1990 J. McKenzi, *The Architecture of Petra*, New York, 1990.
- McKenzie 2007 J. McKenzie, *The Architecture of Alexandria and Egypt*, London, 2007.
- Mertens 1984 D. Mertens, *Der Tempel von Segesta und die dorische Tempelbaukunst des griechischen Westens in klassischer Zeit*, Mainz am Rhein, 1984.
- Mertens 1993 D. Mertens, *Der alte Heratempel in Paestum und die archaische Baukunst in Unteritalien*, Mainz am Rhein, 1993.
- Miles 1989 M. M. Miles, “A Reconstruction of the Temple of Nemesis at Rhamnous”, *Hesperia* 58.2 (1989), 135-250.
- Miles 2015 M. M. Miles, “The Vanishing Double Stoa at Thorikos and its Afterlives”, Ed. M. M. Miles. *Autopsy in Athens: Recent Archaeological Research on Athens and Attica*, Oxford, 2015, 163-180.
- Morales 2000 I. C. Morales, “Note sull'architettura templare del IV e III sec. A.C. in Sicilia”, *NumAntCl* XXIX, 2000, 191-234.

- Moretti 2012 J.-C. Moretti, "Le temple de l'oracle d'Apollon a Claros", ed. O. Henry. *Archéologies et espaces parcourus. Premières Rencontres d'Archéologie de l'IFEA İstanbul* (11-13 Novembre 2010), İstanbul, 2012, 111-128.
- Nafissi 2010 M. Nafissi, "Hekatomnidler ve Karia", Ed. F. Berti – R. Fabiani – Z. Kızıltan – M. Nafissi. *Gezgin Taşlar. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki İasos Mermerleri*, İstanbul, 2010, 99-101.
- Nafissi 2015a M. Nafissi, "Königliche Ansprüche der Hekatomniden: das neue Monument für die Basileis Kariens aus Iasos", Eds. E. Winter – K. Zimmermann. *Zwischen Satrapen und Dynasten: Kleinasien im 4. Jahrhundert v. Chr.*, Asia Minor Studien 76 (2015), 21-48.
- Nafissi 2015b M. Nafissi, "Le iscrizioni del monumento per gli Ecatomnidi: edizione e commento storico", *Studi Classici e Orientali* 61.2 (2015), 63-99.
- Newton 1862 C. T. Newton, *A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae*, Vol. I-Plates, London, 1862.
- Newton 1863 C. T. Newton, *A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae*, Vol. II, Part II, London, 1863.
- Noack 1927 F. Noack, *Eleusis. Die baugeschichtliche Entwicklung des Heiligtums*, Berlin, 1927.
- Ohlemutz 1940 E. Ohlemutz, *Die Kulte und Heiligtümer der Götter in Pergamon*, Würzburg, 1940.
- Orlandos 1916 A. Orlandos, "Ο ναός του Απολλωνοῦ Πρωῦ", *ArchDelt* 1 (1915), 1916, 94-110.
- Ortolani 1997 G. Ortolani, "Tradizione e trasgressione nell'ordine dorico in età ellenistica e romana", *Palladio* 19 (1997), 19-38.
- Pedersen 1994 P. Pedersen, "The Ionian Renaissance and some aspects of its origin within the field of architecture and planning", Ed. J. Isager. *Halicarnassian Studies I: Hekatomnid Caria and the Ionian Renaissance*, Odense, 1991, 11-32.
- Pedersen 2001/02 P. Pedersen, "Reflections on the Ionian Renaissance in Greek Architecture and its Historical Background", *Hephaistos* 19/20 (2001/02), 97-130.
- Pedersen 2004a P. Pedersen, "Pergamon and the Ionian Renaissance", *IstMitt* 54 (2004), 409-434.
- Pedersen 2004b P. Pedersen, "Halikarnassos and the Ptolemies II. The Architecture of Hellenistic Halikarnassos", Eds. S. Isager – P. Pedersen. *Halicarnassian Studies IV: The Salmakis Inscription and Hellenistic Halikarnassos*, Odense, 2004, 145-164.
- Pedersen 2013 P. Pedersen, "The 4th century BC 'Ionian Renaissance' and Karian Identity", Ed. O. Henry. *4th Century Karia. Defining a Karian Identity under the Hekatomnids*, Varia Anatolica XXVIII (2013), 33-64.
- Pensabene 1993 P. Pensabene, *Elementi architettonici di Alessandria e di altri siti*

- egiziani, Repertorio d'Arte dell'Egitto Greco-Romano, Serie C, Volume III, Roma, 1993.*
- Perrot – Chipiez 1898 G. Perrot – C. Chipiez, *La Grèce de l'épopée la Grèce archaïque (le Temple), Histoire de l'Art dans l'antiquité VII*, Paris, 1898.
- Pollak 1900 L. Pollak, *Zwei Vasen aus der Werkstatt Hierons*, Leipzig, 1900.
- Praschniker – Theuer 1979 C. Praschniker – M. Theuer, *Das Mausoleum von Belevi, Ephesos VI*, Wien, 1979.
- Prückner 1968 H. Prückner, *Die lokrischen Tonreliefs*, Mainz, 1968.
- Robert – Robert 1983 J. Robert – L. Robert, *Fouilles d'Amyzon en Carie I*, Paris, 1983
- Robert 1948 L. Robert, "Séance du 29 Octobre", *CRAI* (1948), 429-432.
- Robert 1949 L. Robert, "Séance du 14 Octobre", *CRAI* (1949), 303-307.
- Robert 1953 L. Robert, "Le Sanctuaire d'Artémis a Amyzon", *CRAI* (1953), 403-415.
- Robertson 1969 D. S. Robertson, *Greek and Roman Architecture*, Cambridge, 1969.
- Rocco 1994 G. Rocco, *Guida alla lettura degli ordini architettonici antichi I. Il dorico*, Napoli, 1994.
- Rocco 2018 G. Rocco, "Sacred architecture in Hellenistic Rhodes", Eds. K. Höghammar – M. Livadiotti. *Sacred and civic spaces in the Greek poleis world, Uppsala seminars (15-16 February 2017), Thiasos 7/2* (2018), 7-37.
- Roux 1952 G. Roux, "La terrasse d'Attale I a Delphes", *BCH* 76 (1952), 141-196.
- Roux 1961 G. Roux, *L'Architecture de l'Argolide aux IV et III siècles avant J.-C.*, Paris, 1961.
- Rubensohn 1902 O. Rubensohn, "Paros III: Pythion und Asklepieion", *AM* 27 (1902), 189-238.
- Rumscheid 1994 F. Rumscheid, *Untersuchungen zur Kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus I-II*, Mainz, 1994.
- Rumscheid 1996 F. Rumscheid, "Milas 1994", 13. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I* (1996), 77-98.
- Rumscheid 2000 F. Rumscheid, *Priene: "Küçük Asya'nın Pompeisi"*, İstanbul, 2000.
- Rumscheid 2010 F. Rumscheid, "Maussolos and the Uzunyuva in Mylasa: An unfinished Proto-Maussolleion at the Heart of a new Urban Center?", Ed. R. v. Bremen – J.-M. Carbon. *Hellenistic Karia. Proceedings of the first International Conference on Hellenistic Karia. Oxford, 29 June-2 June 2006*, Bordeaux, 2010, 69-102.
- Schalles 1985 H. J. Schalles, *Untersuchungen zur Kulturpolitik der pergamenischen Herrscher im dritten Jahrhundert von Christus*, *IstForsch* 36, Tübingen, 1985.
- Schede 1964 M. Schede, *Die Ruinen von Priene*, Berlin, 1964.
- Schindler 2007 R. K. Schindler, "Aphrodite and the Colonization of Locri

- Epizephyrii", *Electronic Antiquity* 11.1 (2007), 97-124.
<https://scholar.lib.vt.edu/ejournals/ElAnt/V11N1/pdf/schindler.pdf>
- Schober 1935 A. Schober, "Der neue Tempel von Samothrake", *Öjh* 29 (1935), 1-22.
- Schuller 1985 M. Schuller, "Die dorische Architektur der Kykladen in spätarchaischer Zeit", *Jdl* 100 (1985), 319-398.
- Schwandner 1985 E. L. Schwandner, *Der Ältere Porostempel der Aphaia auf Aegina*, Denkmäler Antiker Architektur 16, Tübingen, 1985.
- Scranton 1946 R. L. Scranton, "Interior Design of Greek Temples", *AJA* 50, 39-51.
- Seaman 2016 K. Seaman, "Pergamon and Pergamene Influence", Eds. M. M. Miles. *A Companion to Greek Architecture*, Oxford, 2016, 406-423.
- Shoe 1936 L. T. Shoe, *Profiles of Greek Mouldings*, Cambridge, 1936.
- Shoe 1950 L. T. Shoe, "Greek Mouldings of Kos and Rhodes", *Hesperia* 19.4 (1950), 338-369.
- Stucchi 1975 S. Stucchi, *Architettura cirenaica*, Roma, 1975.
- Tarbell 1910 F. B. Tarbell, "Architecture on Attic Vases", *AJA* 14.4 (1910), 428-433.
- Thieme 1989 T. Thieme, "Metrology and planning in Hekatomnid Labraunda", Eds. T. Linders - P. Hellström. *Architecture and Society in Hekatomnid Caria*, Uppsala, 1989, 77-90.
- Todisco 1990 L. Todisco, "Teatro e theatra nelle immagini e nell'edilizia monumentale della Magna Grecia", Ed. G. P. Carratelli. *Magna Grecia. Arte e artigianato*, Milano, 1990, 103-158.
- Tomlinson 1963 R. A. Tomlinson, "The Doric Order: Hellenistic Critics and Criticism", *JHS* 83 (1963), 133-145.
- Tomlinson 2006 R. Tomlinson, "Tomb N171 and significance for the history of Cyrene Doric", *Cirenaica: studi, scavi e scoperte I: Nuovi dati da città e territorio*, *BAR International Series* 1488 (2006), 97-103.
- Townsend 2004 R. F. Townsend, "Classical Sign and Anti Signification in 4th-Century Athenian Architecture", *Hesperia Supplement* 33 (2004), 305-326.
- Travlos 1971 J. Travlos, *Pictorial Dictionary of Ancient Athens*, London, 1971.
- Umholtz 2016 G. Umholtz, "The Spread of Greek Architecture: Labraunda", Eds. M. M. Miles. *A Companion to Greek Architecture*, Oxford, 2016, 393-405.
- Vallet - Villard 1966 G. Vallet - F. Villard, *Mégara Hyblaea 4 : Le temple du IV siècle*, Paris, 1966.
- Vallois 1908 R. Vallois, "Etude sur les formes architecturales dans les peintures de vases grecs", *RA* (1908), 359-390.
- Vasdaris 1987 C. Vasdaris, *Das dorische Kapitell in der hellenistisch-römischen Zeit im östlichen Mittelmeerraum I-II*, Wien, 1987.

- von Gerkan 1922 A. von Gerkan, *Der Nordmarkt und der Hafen an der Löwenbucht*, Milet 1.3, Berlin, 1922.
- von Hesberg 1994 H. von Hesberg, *Formen privater Repräsentation in der Baukunst des 2. und 1. Jahrhunderts v. Chr.*, Köln, 1994.
- Waywell 1980 G. B. Waywell, "Mausolea in South-West Asia Minor", *Yayla* 3 (1980), 5-11.
- Waywell 1996 G. B. Waywell, "The Scylla Monument from Bargylia", *AntP* 25 (1996), 75-119.
- Waywell 1998 G. B. Waywell, "The Lion from the Lion Tomb at Cnidus", Eds. O. Palagia - W. Coulson. *Regional Schools in Hellenistic Sculpture*, Oxford, 1998, 235-241.
- Webb 1996 P. A. Webb, *Hellenistic Architectural Sculpture. Figural motifs in Western Anatolia and Aegean Island*, London, 1996.
- Wescoat 2012 B. D. Wescoat, *The Temple of Athena at Assos*, London, 2012.
- Wescoat 2015 B. D. Wescoat, "Recalibrating Samothracian Architecture", Ed. J. Des Courtils. *L'architecture monumentale grecque au IIIe siècle a.C.*, Ausonius Mémoires 40, Bordeaux, 2015, 117-145.
- Wiegand - Schrader 1904 Th. Wiegand - H. Schrader, *Priene*, Berlin, 1904.
- Willemsen 1959 F. Willemsen, *Die Löwenkopf-Wasserspeier vom Dach des Zeustempels*, OIForsch 4, Berlin, 1959.
- Winter 1982 F. E. Winter, "Tradition and Innovation in Doric Design IV: The Fourth Century", *AJA* 86.3 (1982), 387-400.
- Winter 2006 F. E. Winter, *Studies in Hellenistic Architecture*, London, 2006.
- Zancani-Montuoro 1938 P. Zancani-Montuoro, "Tabelle fittile locrese con scena del culto", *RivIstArch* 7 (1938), 205-224.

Abstract

Anatolian Doric Architecture: 4th Century BC

The temple of Athena at Assos is the only known example in Doric order in Archaic Anatolia. After that, Doric architecture was worked again in the 4th century BC. Particularly with the Ionian Renaissance, which started after the King Peace in 387/6 BC, there is an increase in the number of buildings constructed in the Doric order. The majority of the Doric buildings built in this century were financed by the Carian dynast Mausolus and his successors. In most of these structures, Ionic profiles have been added to the Doric architectural elements, as the Hecatomnids combined the Carian cultural heritage with Anatolian, Greek, and Persian cultures. For this reason, the Anatolian Doric architecture is different from the contemporary structures in the mainland Greece. However, two buildings built in the ancient city of Knidos and Doric buildings in the islands had more influence on mainland Greece.

Building Type

Many authorities on ancient Greek architecture state that during the fourth century the Doric order was in decline, and that by the Hellenistic period it was virtually abandoned in temple architecture. The archaeological evidence, it is argued, seems to bear this out. Doric temples were built during this period. The temple of Demeter at Priene had an in antis plan, and the temple of Apollo Eretimos at Rhodes had an in antis or prostyle plan. It is thought that the temple of Apollo Pythios on Rhodes was planned prostyle plan and the peripteros was added later. The temple of Athena at Pergamon and the Doric Temple at Knidos were peripteral and both of them had opisthodomos but the Temple of Zeus Khrysaoreus at Alabanda lacked an opisthodomos. And in the 'temple like' planning of the andrones at Labraunda Ionic columns are combined with Doric entablature for the first time.

The plans of peripteral temples in Mainland Greece have some similarity with contemporaneous Asia Minor architecture. While most of the larger Doric temples in mainland Greece have larger pteromata on the front and back, Ionic temples of the Ionian Renaissance have pteromata of equal size on all four sides, like the Temple of Athena at Pergamon. While other, smaller Doric temples lack an opisthodomos and emphasize the front of the building by a larger hall, the Temple of Athena at Pergamon and the Doric Temple at Knidos have opisthodomoi, as the Late Classical Ionic temples at Labraunda, Priene, and the Artemision at Ephesos. The walls of the cella were not arranged on the axis as the penultimate columns of the peristyle, as was usual in Ionic architecture, but with the outward face of the wall along this axis. The later fifth-century trend toward slenderer columns and wider interaxial spacing also developed further during the fourth century.

In Anatolia, which had no known stoa structure during the 5th century BC, in parallel with the art and architecture developed in the 4th century BC, stoas were beginning to be built. The majority of stoas were I-shaped, one-aisled and single story. Generally, there were rooms behind the porticoes. The function of these rooms varies according to the area of the stoas. L-shaped stoas built at Colophon and Miletus were the first examples of the new stoa type that will develop in the cities with Hippodamian plan in the Hellenistic period. In this type, stoas on three sides of a rectangular open space with a street along the fourth, on the opposite side of which is usually another stoa. The street may run along one of the long sides of the rectangle or along one of its short sides, and the other three sides may be defined by one pi-shaped stoa or two L-shaped ones; these two types of stoa are typical of Hellenistic Ionia. All the stoas of Anatolia have Doric outer colonnades. The inner colonnades of the Delphinion at Miletus, which was the only example of two-aisled stoa, also have in the Doric order. Doric exteriors, with Ionic interiors in the case of two-aisled buildings, were by far the most common design from 5th century until late Hellenistic times in Mainland Greece. However, in the stoa built in the 4th century BC in Anatolia, both colonnades were in the Doric order.

Three of the buildings dated to the 4th century BC were named as "Doric Buildings." It has been suggested that the Doric Building at Labraunda could have been used as a fountain or a stoa but it proved to be a fountain. It is thought that Doric architectural blocks in Amyzon may belong to the temple, propylon or stoa. These architectural blocks were dated to the second half of the 4th century, based on their stylistic features. The shape and stylistic features of the Doric architectural elements found in the agora at Iasos are similar to the andrones at Labraunda. In the excavations carried out in the agora, a monument dedicated to the Hecatomnid family and the remains of a building were

found. This building, which is called as “Maussolleion” in the inscriptions, will be determined as a result of the study if there is a connection between the architectural blocks belonging to Doric Building A at Iasos.

Stylistic Assessment

The 4th century BC is a period when the diversity in the form repertoire of Doric architectural blocks increased. Doric columns generally have canonical “Doric flutes”. There are also column drums with basket-arched cross-section type flat flutes and in which the arrises are prominent. In this century, Doric columns with Ionic flutes were used also for the first time in Anatolia. In some of the buildings, the columns were built in “bossed style” (rustication for decorative). One of the innovations seen in the 4th century BC is the introduction of heart-shaped piers into architecture. Developed as an alternative treatment of the re-entrant angles problem in Doric order, this form first appeared in the Harbor Stoa at Miletus.

The majority of the Doric capitals are in canonical form: abacus is a flat slab forming, echinus is convex curves of which are not very pronounced, annulets are trapezoidal shaped and a neck. In all of the capitals of this century, the echinus is curled inwards at the point where it intertwines with the abacus. In these capitals, the profile of the annulets was worked in the same direction as the echinus profile axis, and the annulets were the continuation of the echinus. The annulets are trapezoidal and there are three or four of them. The necking of the Doric capitals was decorated in four different ways.

Doric architraves consist of a flat taenia, regula and six guttae. The conical shaped guttae were worked in Knidos and the Doric buildings on islands and the cylindrical shaped guttae were worked in Anatolia. For the first time, Doric architrave crowned with astragal and ovolo in the Oikoi Building at Labraunda. Another innovation seen in this century is the soffit carved to the underside of the Doric architraves. The first examples of these soffits, which were seen in the Labraunda buildings, had a rectangular, recessed panel and a flat surface. The proportions of the architraves are in conformity with the contemporary buildings in the mainland Greece and islands.

Doric frieze blocks had a rectangular triglyph and metope taenia, as the canonical Doric frieze. But the metope taenia composed of cyma reversa profile in the andrones at Labraunda and Doric Building A at Iasos and ovolo in the monumental tomb at Labraunda. The triglyph taenia were higher than metope taenia in the 5th century and later. But the metope taenia and triglyph taenia were applied at the same height in the end of the 4th century-beginning of the 3rd century.

Doric friezes were crowned with a cymatium, composed of astragal and ovolo. The adaptation of the ovolo profile, which was an indispensable element of Anatolian Ionic architecture into the Doric frieze was first observed in the Labraunda buildings. The combination of Doric frieze with Ionic profiles was first introduced in the 6th century BC, in the mainland Greece. But in all of the examples in the mainland Greece, the profile was composed of a small plain astragal. However, this combination reached the peak in the Labraunda buildings with the cyma reversa, astragal and ovolo profiles.

In the triglyph-metope blocks, the shaping of the upper end of the glyphs varies. In the majority of the buildings in Anatolia, the upper end of the glyphs is rectangular and the upper lip is cut downwards. This tradition, which began in the Labraunda buildings, soon became the unique style of Anatolian Doric architecture. During this period, glyphs were shaped as flat arches and their upper parts were concave in the Doric buildings of mainland Greece. On the triglyphs of the temple of Athena at Pergamon, the upper end of the glyphs was built in U-shaped. This tradition which began with the Temple of Athena at Assos built in the archaic period in Anatolia continued its existence for centuries.

Once its development was completed, the upper bound of half glyphs decorated with triglyph ears became a part of Doric architecture “the fully developed ears” form first appeared in the Labraunda buildings in Anatolia. There are also open sphere-shaped triglyph ears and open dropshaped triglyph ears. In this period, in the Doric building in mainland Greece, it is seen that the hookshaped end of the upper end of the half-glyphs is extended downwards. However, they have more straight lines compared to the drop-shaped examples from Anatolia.

One of the innovations seen in the Doric frieze blocks in the 4th century BC is the working the architrave and triglyph-metope in the same block. This is a result of the reduction of the dimensions of

the entablature parallel with the expansion of the intercolumniation. Because for the first time in this century, three metopes were placed in each axial space in a temple. The four-metope frieze systems were applied in Labraunda, Priene and Miletus.

The increasingly slender and widely spaced Doric columns of the 4th century raised new problems with the elements of the Doric frieze. In archaic and early fifth century Doric, the architrave had been higher than frieze. In the Temple of Zeus at Olympia, the Parthenon and the Hephaisteion at Athens the two elements were equal in height. In the fourth century the height of the frieze continued to increase at the expense of the architrave. Proportion between triglyphs width and the metopes width reach about 1:1,5. By the end of the century, the proportion was decrease to 1:1,43.

Although the Doric geison was used in the majority of the 4th century BC buildings, the Doric buildings in Anatolia started to be ended with Ionic geison. Doric geisa, both raking and horizontal, carry a cyma reversa as a soffit molding. This profile, began to use below the mutules, between it and the fascia in Propylaea at Athens, which from the end of the 5th century, was the regular molding of the geison soffit in both the Doric and the Ionic orders. In Andron B and Andron A at Labraunda and Doric Building A at Iasos no molding decorated the soffit of the geison, so below the mutules came a plain vertical fascia. The unprocessed geison soffit in these examples reflects an old tradition of Doric buildings in the 6th and 5th centuries.

In the geison block of the Labraunda Doric Building, the geison soffit, which is made up of cyma reversa was used in conjunction with plain astragal. Similar ones of this combination, which is quite unusual for Doric geisons, were found in Mylasa and Halicarnassus. In the geison block found during the excavations around the Hekatomnos Monument in Mylasa and the geison block used as a reused material in the Italian Tower of Bodrum Castle, the geison soffit is made up of plain astragal and cyma reversa profile. Two known examples of cyma reversa profile combined with astragal belong to the Ionic architecture. The first of these is the horizontal geisons of the Erechtheion at Athens dating back to 421-406 and the other one is the Ionic geisons of the Naikos of the Temple of Apollo at Didyma, dated to the second half of the 4th century. Three examples of this combination, the use on the Doric geisons of which has stayed unknown until now, were found in Hecatomnid buildings in Anatolia.

In Doric geisons, the mutulus placed in the area between the geison soffit and the drip is also connected to these two parts. It is seen that guttae's distribution to the mutulus surface began to change in the beginning of the second half of the century. In the early stages, especially in the triple alining, the distance between the guttae rows is 2 times or slightly more than 2 times the diameter of the guttae, it is usually 1,5 times in the 4th century buildings. The degree of slope of the mutulus varies between 8° and 10°. The width of the viae is about 1:4 of the mutulus width. Towards the end of the century it is seen that the width of the viae was reduced.

The Doric drip consisted of the tip, undercut and fascia, undercut deep, narrow and well curved. The depth of the undercut was considerable, frequently greater than its breadth. The hawksbeak is used as a geison crown. L. T. Shoe said that the chief use of the hawksbeak was for the crowning moulding of the geison of the Doric order, for which it was the regular type from shortly after the middle of the 6th century to the end of the 3rd century. Probably about the middle of the 4th century began the tendency to jog in the lower part of the ovolo and made it into cyma reversa.

The cyma recta used as a sima profiles in all Doric buildings. Type S1 is a vertical type and the lower curve is so slight and the upper curve is strongly projecting outward. Type S2 is a vertical type and the lower curve is projecting outward. Type S3 is a diagonal form and the lower curve so slight it is barely tangent to the diagonal. Sima profiles of the Doric buildings in the 4th century generally Type S2 was preferred. Type S1 worked in two buildings in Anatolia, and type S3 worked in islands.

Evaluation and Conclusion

In the 4th century, the Doric order was preferred in many building types. The majority of these buildings have widely spaced and slenderer columns similar to the Ionic order. This is the result of the reinterpretation of the Doric order of Anatolian architects who are familiar with the symmetry of Ionic architecture.

In the Doric architecture of the 4th century BC, a significant Ionic effect is observed. This is interpreted as a result of the choice of other orders in interior design which started at the end of the

5th century. The architects of the 4th century preferred formal decorations on the exterior of the buildings and they used Ionic ornament especially in anta base and on sima, which are seen in Archaic Period buildings in Western Anatolia. The mixture of Doric and Ionic had taken two forms by R. A. Tomlinson:

A- The use of both Ionic and Doric columns, and perhaps entablature, in one and the same building.

B- The combination of Ionic and Doric elements in a single order.

The applications in Doric buildings in Anatolia show that a third form can be added for the mixed order. Because, as seen in the Labraunda buildings, the Anatolian architects, as well as applying the Ionic and Doric order in the same building, they also added profiles such as astragal, ovolo and cyma reversa which are foreign to this order. Therefore, the application of mixed order in the 4th century BC should be divided into three forms.

1- The use of both Ionic and Doric columns, and perhaps entablature, in one and the same building.

2- The combination of Ionic and Doric elements in a single order.

3- Adding Ionic profiles to Doric architectural elements.

Anatolian Doric architecture is different from mainland Greece since the archaic period. The reason for this is the different interpretation of the Doric order, which was introduced to the lands where the Ionic order was born, by the Anatolian architects. Therefore, the group created by R.A. Tomlinson for mixed order application should be evaluated under three groups; and Doric architectural elements with Ionic profiles included in the second group should be considered as a separate group: addition of Ionic profiles to the Doric architectural elements. During the Hecatomnid period, the Ionic profiles which have a very long history in Anatolia, were added to at least one of the architectural elements in the buildings constructed in the Doric order. In the Labraunda Oikoi Building, the crown profile consisting of astragal and ovolo, which form the architrave crown, is a profile specific to Ionic architraves, and the Anatolian architects were the ones who carried this profile to the Doric architrave. The fact that the metope taenia is formed with cyma reversa profile in triglyph-metope blocks of Andrones are an innovation. Furthermore, in these andrones, the Doric frieze blocks were crowned with the astragal and ovolo, which are specific to the Ionic order, for the first time. Later on, these Ionic profiles became indispensable in the majority of the Doric buildings in Anatolia. Therefore, it is necessary to evaluate these samples which are specific to Anatolian Doric architecture in the third group.

The addition of Ionic profiles to Doric architectural elements emerged during the archaic period in western Greece and in mainland Greece. This profiles, seen in the Doric buildings in southern Italy, was studied in the 6th century, where no "canonical Doric order" had yet developed, and then abandoned from the 5th century BC. In some of the 5th century buildings in mainland Greece, after the "canonical Doric order", plain astragal was added to the upper part of the architrave and Doric frieze blocks and only a certain part of the Parthenon's friezes this profiles were decorated with bead-and-reel. The use of a crown profile composed of ovolo and astragal in the triglyph-metope blocks of Andron B at Labraunda may be considered as the peak of the prototypes which seen in mainland Greece. This practice, which is limited to a few examples in these buildings, became widespread in Anatolia starting from the 3rd century; this style continued to be used until the Roman period. Thus, triglyph-metope blocks, which are crowned with the Pergamon ovolo, is considered to be a degenerated version of ovolo, is the original style of Anatolian Doric architecture. In the 2nd century BC, the Ionic influences, which were tried from time to time in the Doric architecture from the early stages, reached their peak. In addition to the different profiles crowning the architrave and triglyph-metope frieze, the surface of the Doric architrave has fasciae, and Doric columns were decorated with Ionic flutes. These applications, which are unique to Anatolian Doric architecture, are a unique style that is formed as a result of blending the salient architectural elements of Doric order with the softer aesthetics of Ionic architecture and the foundations of this style were laid in the 4th century.

Keywords: Anatolia, ancient architecture, Doric order, 4th. century BC, Doric capital, architrave, Doric frieze, triglyph-metope, geison, regula, mutulus, guttae